

Tidiga insatser för ökad skolnärvaro

Utvärdering av ett
socialt investeringsprojekt

FoU Sjuhärad Valfärd

**Margareta Lundberg Rodin
och Göran Jutengren**

Tidiga insatser för ökad skolnärvaro

Utvärdering av ett socialt investeringsprojekt

FoU Sjuhärad Välfärd

Margareta Lundberg Rodin och Göran Jutengren

Tidiga insatser för ökad skolnärvaro

Utvärdering av ett socialt investeringsprojekt

FoU Sjuhärad Välfärd

FoU Sjuhärad Välfärd | *Slutrapport*

Författare

Margareta Lundberg Rodin och Göran Jutengren

RAPPORT NR 38, 2018
ISBN 978-91-85025-34-3

Redigering
STEMA

Tryck
STEMA, SEPTEMBER 2018

© **Författarna 2018**

Mångfaldigande och spridande av innehållet i denna rapport – helt eller delvis – är förbjudet utan medgivande av författarna.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

FoU Sjuhärad Velfärd | Rapport nr 38, 2018

Sammanfattning	9
Disposition	14
Bakgrund	15
Sociala investeringar.....	15
Västra Götalandsregionens sociala investeringsprojekt	17
Projektets bakgrund, syfte, upplägg och organisation.....	20
Projektets organisation och syfte.....	22
Ingående skolor i projektet.....	25
Forskarnas uppdrag.....	26
Litteraturöversikt	27
Projekt och implementering	27
Skolfrånvarons orsaker.....	30
Insatser för att öka skolnärvaron.....	36
Samverkan	38
Metoder och teoretiska utgångspunkter	43
Följeforskning och utvärdering	44
Etiska överväganden.....	45
Dokumentation från projektet	46
Statistik över frånvaro	46
Intervjuer med vårdnadshavare och elever	48
Intervjuer med personal i elevhälsoteam, rektorer, projektledning, socialtjänst och styrgrupp	49
Enkät till klasslärare i projektskolor	49
Redovisning av resultat	51
Dokumentation från projektet	51
Erfarenheter orsaker och förklaringar till skolfrånvaro	51
Erfarenheter av insatser för att öka skolnärvaro	52
Erfarenheter av samverkan med vårdnadshavare	53
Erfarenheter av samverkan med andra organisationer	53
Skolans rutiner för skolfrånvaro	53

Statistik över elevers frånvaro	54
Elevhälsans intervjuer med vårdnadshavare och elever.....	57
Resultat av intervjuer med elevhälsan, rektorer, socialtjänst, BUP, samt med projektledning och projektgrupp	61
Orsaker till hög skolfrånvaro och behov av insatser	61
Projektets mål och organisering.....	66
Genomförande med insatser.....	68
Samverkan internt och externt	71
Uppnådda resultat.....	73
Efter projektet.....	75
Resultat av enkät till lärare vid projektskolor.....	76
Orsaker till hög frånvaro enligt klasslärarna i årskurs 1-3.....	76
Vad skulle kunna öka skolnärvaron	77
Projektets mål och syfte.....	77
Projektets organisering och upplägg	78
Information, dialog och förankring.....	78
Projektets genomförande.....	79
Vad har uppnåtts i projektet.....	80
Hur ska arbetet med skolfrånvaro bedrivas när projektet avslutats	80
Analys av resultat.....	81
Frånvaroregistrering	81
Orsaker till skolfrånvaro	81
Insatser för att öka närvaron.....	85
Samverkan i projektet	87
Allmänna slutsatser.....	90
Organisatoriska	90
Måluppfyllelse	92
Projektets delmål.....	94
Samverkan	97
Projekt och implementering	99
Efter projektet	100
Diskussion och reflektion.....	101
Referenser.....	103
Bilagor	107

SAMMANFATTNING

Det sociala investeringsprojektet "Tidiga insatser för ökad skolnärvaro" i Borås beviljades medel av Västra Götalandsregionen. Projektet har pågått i tre år med start hösten 2015 till och med våren 2018. Projektets övergripande syfte: *är att öka närvaron för elever i årskurs 1-3. För att göra detta behövs en noggrann kvantitativ och kvalitativ kartläggning av orsakerna till varför barn har hög frånvaro. Utifrån denna kartläggning kan förslag på intentioner tas fram för att öka närvaron. Viktigt att dessa intentioner planeras i ett samverkansperspektiv. Framtagna modeller behöver sammanställas, beskrivas och spridas.* Ur: Ansökan om stöd till social investering. Punkt 6. Syfte. (2015-03-17)

Syftet innebar att undersöka orsaker till varför elever i årskurs 1-3 har en frånvaro på minst 15 % och genom att utveckla metoder med olika tidiga insatser öka skolnärvaron. Ett ytterligare syfte vara att öka samverkan mellan skola, IFO (individ och familjeomsorg) och BUP (barn och ungdomspsykiatri). Ett preciserat syfte i projektplanen 2016-01-26 var att andelen elever med en frånvaro överstigande 15 % ska sjunka med 20 % på projektskolorna och även i relation till kontrollskolorna för att påvisa att insatserna gör skillnad. På mycket lång sikt hade projektet en ambition att söka bidra till att fler elever fick behörighet till gymnasiestudier. Sex projektskolor med totalt 1028 elever och tre kontrollskolor valdes ut utifrån några kriterier för att få så stor variation som möjligt. Forskare vid FoU Sjuhärad Valfärd fick uppdraget att följeforska och utvärdera projektet. En etikansökan sändes in till Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg och beviljades mars 2016.

En projektorganisation skapades där Närvårdssamverkan Södra Älvsborg är projektägare och två projektledare och en kommunikatör anställdes på halvtid. Enligt projektplan 2016-01-26 skulle arbetet genomföras i fyra steg: skapa en väl fungerande digital frånvaroregistrering, skapa gemensamma rutiner för frånvarohantering, aktivt upptäcka elever med en frånvaro på minst 15 % under tremånadsperioder inklusive orsaker, samt skapa en välfungerande samverkan mellan skola, IFO och BUP med Västbus som grund.

Utvärderingens metoder är såväl kvalitativa som kvantitativa. Resultat från projektskolornas frånvaroregistrering har bearbetats och analyserats kvantitativt. Intervjuer har genomförts med rektorer, elevhälsan, representanter för ingående parter, projektgrupp och projektledning. En enkät har sänts till klasslärare vid

projektskolor och forskare har kunnat ta del av intervjuer som genomförts av elevhälsan med elever och vårdnadshavare där samtycke beviljats. Dessutom har material som insamlats av projektledningen varit tillgängligt.

Teoretiska utgångspunkter har främst varit styrnings- och projektlogiker. Utvärderingens resultat har relaterats till aktuella utredningar, rapporter och forskning i området.

Utvärderingens resultat visar att projektets kvantitativa mål inte har uppfyllts. Målet att skolnärvaron skulle öka med 20 % vid projektskolor för elever med minst 15 % frånvaro har inte uppnåtts utan frånvaron minskade ungefär lika mycket på såväl projekt- som kontrollskolor. Orsakerna är flera som att projekt-tiden är kort, frånvaroregistreringen kom inte igång som planerat vid alla skolor. Inte heller genomfördes det tillräckligt med intervjuer med elever och vårdnadshavare vid alla projektskolor som var grund för vilka insatser som skulle ske. Flera interna faktorer inverkar dessutom negativt på projektgenomförandet som omorganisation, bemanningsproblem och externa faktorer som att några projektskolor fick förelägganden om vite av skolinspektionen. Dessa faktorer fick även konsekvenser när det gällde planerad samverkan mellan parterna framförallt genomfördes betydligt färre (fem) 8 % Västbusmöten, jämfört med de 63 som planerats. När det gäller måluppfyllelse och förväntningar i övrigt kan det konstateras att en del infriades genom effekten av att systematiskt uppmärksamma frånvaro och kontakta vårdnadshavare (95 %). Det är allmänt svårt att fastställa framförallt realistiska kvantitativa mål och projekt tar i stort sett alltid längre tid på grund av olika hinder. Rutiner och annat underlag framtog av projektledning i samarbete med projektskolornas och BUP/IFO:s representanter, vilken godkänns av respektive rektor i enlighet med projektplanen.

Positiva resultat kan konstateras när det gällde att frånvaron från årskurs 1-3 uppmärksammades och undersöktes. Sammanfattningsvis betonar företrädare för ingående verksamheter i projektet (skola, IFO BUP) att **orsakerna** till yngre elevers frånvaro är flera och på olika nivåer. Skolföreträdare (rektor och elevhälsa) betonar i högre grad familjerelaterade och individuella faktorer, men även skolrelaterade som inlärningssvårigheter och otrygg skolmiljö. Enkäten till klasslärare visar att de anser att individuella orsaker har störst betydelse, däremot fanns det olika uppfattningar om hem- och familjeförhållandenas betydelse. Bland annat överraskades rektor av att frånvaron i åldersgruppen var större än förväntat, likaså ströfrånvaron. Samband mellan ledighet och sjukdom hade iakttagits av klass-

lärare, vilket överensstämmer med information från rektorer och elevhälsoper-sonal. Elevhälsans personal fick ibland informera vårdnadshavare om gällande skolplikt. BUP framhåller i högre grad psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar, diagnoser, utanförskap och otrygghet. IFO betonar familje- och hemsituationen och att skolan inte anpassar undervisningen individuellt tillräckligt. Medan elever och deras vårdnadshavare framförallt beskrev att sjukdomar är största från-varoorsaken, vilket överensstämmer med frånvaroregistreringen. Vårdnadshavare berättade om olika fysiska och psykiska symptom, utanförskap, kränkningar och otrivsam, otrygg skolmiljö. Flera vårdnadshavare ansåg att stödet från skolan var otillräckligt.

Projektets **planerade insatser** har lett till följande resultat:

- * Klasslärare ringer till vårdnadshavare när barn varit frånvarande
Under projektperioden har 768 elever varit frånvarande minst 15 % under perio-den januari 2016 till och med februari 2018. Målet var klasslärarna skulle kon-trollera och registrera frånvaron minst 95 % av lektionerna vilket uppfylldes efterhand av projektskolorna.
- * Elev och vårdnadshavare kallas till intervju av elevhälsan
Av de vårdnadshavare som kontaktats har 26 ställt upp och intervjuats av elevhälsans anställda, varav 22 har sänts in till projektledningen som samman-ställt orsakerna, därav har 15 vårdnadshavare samtyckt så att projektets fors-kare tog del av och analyserade dem.
- * Samverkan via lokalt Västbusmöte
Enbart fem Västbusmöten har hållits på grund av projektet vilket enbart är 8 % av förväntade 63. Dokumentation från Västbusmöten inklusive sex SIP:ar omfattar enbart två elever, som efter vårdnadshavares samtycke delgavs forskarna.

När det gällde respondenters uppfattningar om vilka insatser som skulle kunna minska frånvaron varierade respondenternas uppfattningar. Flera betonade vik-ten av att noggrant och snabbt undersöka orsakerna och tidigt agera med insatser utifrån dem. Betydelse av en god trygg skol- och lärmiljö framhölls av flera parter, likaså individuellt stöd utifrån elevers behov. Flera påtalade problemet med långa utredningstider hos såväl skola, BUP som IFO. Några nämnde problem med täta lärarbyten, svårigheter med att rekrytera elevhälsa och även rektorer.

Att föräldrar erbjöds samtalsstöd direkt via IFO utan registrering uppskattades, likaså att elevhälsan erbjöds konsultation av handledare vid IFO. Dock var det

relativt få från elevhälsan som deltog i handledningen bland annat på grund av hög arbetsbelastning. När det gällde projektets **genomförande** i övrigt ansåg flertalet respondenter att det kom i gång ett nära samarbete med projektledningen och att de fick stöd i arbetet. Flera framhöll att rektor och elevhälsa hjälptes åt lokalt på skolor framförallt för att underlätta arbetet för klasslärarna. Projektarbetet uppfattades som betungande och tidskrävande framförallt av klasslärare som ifrågasatte den täta kontakten med vårdnadshavare angående orsaker till frånvaro. Elevhälsans representanter uppfattade frånvaroarbetet som angeläget och intressant men saknade resurser och personal för att kunna genomföra det fullt ut.

Flertalet respondenter ansåg det viktigt och fördelaktigt att **samverka** utifrån projektmålet att undersöka skolfrånvaro och snabbt sätta in resurser. Denna fråga ansågs vara en bra ingång till att samverka. Parterna uppfattade att kunskaperna var bristande om varandras verksamheter och flera menade att de andra parterna borde utträta mer än de gjorde. Samtliga intervjuade uppfattade att samtalsstöd snabbt till föräldrar via socialförvaltningens Dialogcentrum var positivt, samt att det inte krävdes registrering vid socialförvaltningen. När det gällde samverkan betonade skolans företrädare framförallt kontakten och samarbete med elevernas vårdnadshavare. Flera av skolans respondenter uppfattade att kontakten med IFO och BUP var bristfällig, likaså att återkoppling saknades. BUP:s och IFO:s företrädare ansåg däremot att samverkan varierade mellan olika skolor. Alla tre ingående parter upplevde att samarbetskontakter är personberoende, samt att det är viktigt att ha en tydlig ansvarsfördelning och att parternas företrädare har liknande beslutsmandat.

Projektskolorna var överlag positiva till att **fortsätta arbetet** med att uppmärksamma skolfrånvaron, men de ville utvidga arbetet till att omfatta alla årskurser och de ville framförallt genomföra det utifrån sina egna förutsättningar och erfarenheter. När det gällde vilken procentsats som skulle användas och hur ofta uppföljning skulle ske fanns det många och varierande synpunkter. Flera respondenter ansåg att det behövde fattas ett centralt beslut i staden om att skolor ska uppmärksamma hög frånvaro och sätta in insatser snabbt. IFO och BUP var också positiva till att fortsätta att samverka kring frånvaro och tidiga insatser.

När det gäller projektets organisering och upplägg så innebär det vissa svårigheter med att det var ett top-down beslut som organiserats vid sidan av ordinarie verksamheter organisations- och ledningsstruktur. Projektledningen anordnade

regelbundna egna möten och avstämningar med projektparterna (skola, IFO, BUP) och informerade projektledningar på olika nivåer även i VGR. Bristande kunskap och förtroende mellan samarbetsparterna framkom, likaså varierar synen på frånvaro och insatser vilket kan försvåra samverkan. Projektformen medförde en del svårigheter med att förankra och senare med att implementera rutiner och erfarenheter. Projektledningen som drivit arbetet, äger ju inte frågan varken i staden eller i VGR och slutar när projektet är genomfört. Det gör det angeläget att det finns en organisation för hur implementering av kunskap och erfarenheter ska gå till både lokalt och regionalt. När det gäller tidigare forskning överensstämmer utvärderingens resultat en hel del med tidigare studier. Värt att uppmärksamma är sambandet mellan beviljad ledighet och sjukdom, likaså att det varierar en hel del mellan skolor vad rektor beslutar när det gäller att bevilja ledighet. Likaså kan det vara värdefullt att definiera vad som är problematisk skolfrånvaro för olika årskurser som 1-3 och även beskriva vilken typ av utredningar och insatser elever kan behöva. En viktig ledningsfråga är vad som ska beslutas centralt i kommunen, respektive lokalt på skolnivå när det gäller frånvaroprocentsats och uppföljningstidpunkter. Frågan om elevhälsans roll och tid för frånvaroarbetet inklusive förebyggande arbete behöver klargöras när det gäller ambitionsnivå, likaså när det gäller hur den ska organiseras och vilka resurser som krävs.

DISPOSITION

Projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro” är ett socialt investeringsprojekt som Västra Götalandsregionen har beviljat medel till i Närvårdssamverkan Södra Älvsborg, som vi forskare vid FoU Sjuhärad Vålfärd, vid Högskolan i Borås, har följeforskat och utvärderat. Vi inleder med en sammanfattning kring begreppet sociala investeringar. Därefter följer av en beskrivning av Västra Götalandsregionens syfte med sociala investeringsprojekt eftersom medel till projektet har beviljats av dem. Projektets syfte, organisation och upplägg beskrivs. I avsnittet som följer redogör vi för vårt uppdrag och utvärderingsprojektets tillkomst, samt vilka metoder och teorier vi har använt. Projektets mål genomförande och resultat beskrivs i olika avsnitt utifrån det insamlade empiriska materialet och relateras till aktuella utredningar, rapporter och forskning i området. Utvärderingen avslutas med analys, slutsatser och reflektion. Allra sist följer referenser och bilagor.

BAKGRUND

Eftersom det utvärderade projektet är ett socialt investeringsprojekt inleds bakgrunden med en beskrivning av vad som kännetecknar dem jämfört med andra utvecklingsprojekt. Västra Götalands arbete med sociala investeringar beskrivs därefter och följs av projektets syfte, organisation och upplägg med projekt- och kontrollskolor.

Sociala investeringar

Begreppet *sociala investeringar* eller *social investments* används för att beskriva när resurser satsas på människor idag för att förhindra, förebygga eller reducera nutida eller framtida utanförskap. En social investering kan likaså beskrivas som en avgränsad insats som i förhållande till ordinarie arbetssätt förväntas ge bättre utfall för insatsens målgrupp och samtidigt leda till minskade samhällsekonomiska kostnader på sikt. Utgångspunkten är att t ex samhällets insatser framförallt för barn och unga bör ses som en investering med långsiktiga effekter för både individ och samhälle och inte enbart som en utgiftspost. Likaså ska en god investering helst innebära rätt insats på rätt nivå vid rätt tidpunkt. Användandet av själva begreppet *sociala investeringar* kan ha bidragit till att fokus i dem ofta är ekonomiskt och att resultat ofta begränsas till olika mätbara effekter. Ordet förväntning innebär att den genomförda investeringen i form av t ex utbildningsinsatser helst ska ”löna sig” och resultera i en framtida återbetalning. En *insats* (eller *intervention*) kännetecknas av att den är aktivt beslutad och väldefinierad när det gäller innehåll, målgrupp kostnader och förväntat utfall. Begreppet investering innebär i sammanhanget att insatsen förväntas ha effekt i framtiden och vissa insatser i projekt kan ha investeringskaraktär. Projekt innebär ofta flera insatser som genomförs under en begränsad tidsperiod.

Insatser som sociala investeringar har föranletts av nya utmaningar, både finansiella och samhällsliga, som är både komplexa, svåra att möta och ofta beroende av varandra. Framför allt rör insatserna områden som socialtjänst, utbildning och sysselsättning och frågor som ökad socioekonomisk ojämlikhet, ökat utanförskap, segregation och exkludering till följd av olika faktorer som inte fullföljda studier, arbetslöshet och även bostadspolitik. Likaså är ökade skillnader i hälsa och livsvillkor, samt en större andel allt äldre vanligt förekommande mål när det gäller insatser. Ett vanligt syfte med sociala investeringar är att införa mer effektiva arbetssätt i offentlig verksamhet genom beprövade eller nya oprövade metoder som förutsätts kunna utveckla mer strukturerade och specifika insatser.

I denna typ av satsningar uttalas i högre grad behov av att åstadkomma långsiktighet och hållbarhet. Kraven på helhetssyn och långsiktighet kräver samverkan mellan kommuner och landsting samt även mellan olika nämnder inom kommunerna. Sociala investeringar uppfattas vara strategiska och verksamhetsöver-skridande och förutsätts kunna motverka stuprörstänkande eftersom medlen ofta inte tillhör en särskild förvaltning eller organisation och ofta ställs det krav på bidragssökande att arbetet ska baseras på tvärsektorielt samarbete enligt: *Vad är sociala investeringar? 17 frågor och svar* (2014). Fokus i sociala investeringsprojekt har hittills främst varit att försöka fastställa enkla orsakssamband och i viss mån även förstå verk samma mekanismer och även kontextuella förhållanden: *Guide för effektutvärderingar* (2014).

Sociala investeringar är ett begrepp eller snarare koncept som har lett till en rad olika satsningar i den offentliga sektorn. På SKL:s (Sveriges Kommuner och Landsting) hemsida redovisas begreppet sociala investeringar som följer:

- Samhällets insatser för barn och unga bör ses som en investering och inte bara betraktas som en kostnad och en utgiftspost
- Samhällets insatser för barn och unga är investeringar med långsiktiga effekter för både individ och samhälle
- En god investering innebär rätt insats på rätt nivå vid rätt tidpunkt
- Ett investeringstänkande i ekonomiska termer hos berörda verksamheter inom kommuner, landsting och stat ger incitament till långsiktighet och tidiga insatser
- Ett investeringstänkande kräver och stimulerar god utvärdering av metoder och en aktiv styrning och ledning
- Ett investeringstänkande tydliggör behovet av synkronisering mellan aktörer då kostnader och vinster fördelas olika mellan och inom dessa aktörer

SKLs rapport *Sociala investeringar* (2015) visar att 152 kommuner och landsting (av 265) har genomfört eller har pågående sociala investeringsprojekt. Av dem redovisade 51 kommuner och två landsting att de avsatt särskilda medel för sociala investeringar. Totalt hade 1 181 mkr avsatts till sociala investeringar även inräknat de satsningar som inte använt själva begreppet. Vissa ifrågasättanden har förekommit om att offentliga medel som dessa fonder, inte används effektivt och till rätt insatser med hög kvalitet, att samverkan mellan parter brister, samt att ändamålsenliga nytänkande arbetssätt och metoder saknas, liksom adekvata utvärderingar. Kritiken har riktats såväl nationellt som lokalt, vilket lett till en ökad användning av socioekonomiska mätverktyg och kostnadsvariabler för att

undersöka om omfattande sociala satsningar på sikt leder till minskade kostnader för olika verksamheter och inte bara i området där insatsen genomförts.

Beslutsdokumenten hos de organisationer som har infört fonder för sociala investeringsinsatser innehåller en del visioner och ambitioner uttryckta i övergripande målformuleringar. Förhoppningar finns hos beslutsfattare om att sociala investeringarna framförallt med hjälp av tidiga och förebyggande insatser inom den offentliga välfärdssektorns verksamheter ska innebära positiva samhälls-effekter som kan leda till lägre kostnader på kortare- eller längre sikt. Via socialt innovationstänkande har även socialt företagande alltmer kommit i fokus som en alternativ lösning på socioekonomiska samhällsproblem. Den civila sektorn i Sverige har hittills endast involverats i begränsad omfattning i sociala investeringsprojekt trots uttalade ambitioner från flera kommuner och landsting.

Att genomförda utvärderingar inte tillräckligt har uppmärksammat frågor som intressenter som berörd personal och brukare vill ha belysta, kan tyvärr resultera i att dessa grupper inte heller blir så benägna att använda utvärderingars resultat, enligt Karlsson Vestman (2011). Ett problem i detta sammanhang är att utvärderingar av sociala investeringsfonderna hittills ofta relativt ensidigt utvärderats kvantitativt utifrån ett kostnads- och effektivitetsperspektiv och inte i lika hög grad utifrån kvalitativa frågor som rör projekts måluppfyllelse, metoder och arbetssätt, samverkan mellan olika aktörer, delaktighet av berörda målgrupper eller olika demokratiaspekter. ultkrantyz Hultkrantz (2014)

Västra Götalandsregionens sociala investeringsprojekt

Syftet med sociala investeringar i Västra Götalandsregionen är att genomföra tidiga insatser så att psykisk och fysisk hälsa kan förbättras och samhällsklyftor minskas. Västra Götalandsregionens sociala investeringar är inriktade på hälsofrämjande och förebyggande insatser som på sikt förbättrar barns och ungas förutsättningar att klara grundskolan med godkända betyg. Regionens sociala investeringar är långsiktiga och förväntas generera ett bättre utfall för målgruppen och även kostnadsminskningar hos aktörerna. Medlen för sociala investeringar förvaltas av regionutvecklingsnämnden (RUN) och arbetet är regiongemensamt. Investeringarna avser även att utveckla samverkan mellan regionala och kommunala verksamheter som arbetar med barn och unga. Uppföljning och utvärdering är en viktig del i regionens sociala investeringar och varje insats ska därför följas upp och utvärderas och vid goda resultat är avsikten att insatsen ska implementeras i ordinarie verksamhet.

Västra Götalandsregionen påbörjade sitt arbete med sociala investeringar redan 2012 efter beslut i regionstyrelsen. Arbetet innebär samverkan mellan regionutvecklingsnämnden, folkhälsokommittén, hälso- och sjukvårdsnämnderna och rättighetskommittén. Insatserna ska främja barns och ungas uppväxtvillkor och är även en del av kraftsamlingen fullföljda studier och VG2020. De sociala investeringarna ska genom hälsofrämjande och förebyggande insatser främja barn och ungas framtida utveckling och hälsa med fokus på att gå ut grundskolan med godkända betyg. Insatserna ska ske tidigt i ålder eller process. Nya arbetssätt ska testas mellan parter, metoder ska prövas och ambition finns att lärdomar ska kunna dras. Enligt Västra Götalandsregionens *Riktlinjer för sociala investeringsmedel* ska målgrupps- och behovsanalysen vara väldefinierad och insatsen ska vara väl avgränsad med fokus på uppföljning och utvärdering av sociala och ekonomiska effekter.

Regionutvecklingsnämnden har under perioden 2015 och 2016 beviljat medel till nio sociala investeringar. Ett av de första projekten är: *Tidiga insatser för ökad skolnärvaro* vilket beskrevs så här på regionens hemsida:

”Samverkansparter: Närvårdsamverkan Södra Älvsborg, Barn- och ungdomspsykiatriska kliniken och Borås kommun

Syfte: Investeringen har inriktningen skolfrånvaro utifrån idén att skolfrånvaro är en riskfaktor för sociala och psykiska problem hos barn senare i livet och ses som ett medel för att förebygga frånvaro i högre åldrar

Målgrupp: Barn i årskurs 1-3 med skolnärvaro lägre än 85 % i Borås kommun

Tidsperiod: 150801-180131

Innehåll: Via intervju med barnen och deras föräldrar ska behov utredas och insatser utformas utifrån olika typer av frånvaro. Insatserna ska sättas in tidigt i ålder och tidigt i processen när en hög skolfrånvaro uppmärksammas. Ett system ska introduceras för att kontrollera elevernas närvaro i utvalda skolor, förslag på handlingsplan ska tas fram och samverkan mellan skola, IFO och BUP ska utvecklas.” <http://www.vgregion.se/pagaende-sociala-investeringar>

Kommentar: Målgrupp gällde enbart projektskolor och tidsperioden förlängdes senare.

Kastberg och Hermansson har i en rapport (2016) utvärderat sociala investeringar i VGR. De uppfattade främst två projektansatser. En ansats hade mer for-

men av punktinsatser där utgångspunkten var en viss målgrupp där olika problem behövde hanteras genom insatser och metoder. Den andra ansatsen var mera avsedd att förändra organisationens karaktär och i den ingick det ofta flera huvudmän. Pilotstudierna som beviljades medel hade även syftet att skapa en grund för lärande och reflektion. Tydliga krav ställdes på att pilotstudierna skulle kunna uppvisa att beviljade medel gått till avsett ändamål. Under 2015 var inriktningen på VGR:s sociala investeringar att de på sikt skulle förbättra ungas förmåga att klara sin skolgång. VGR:s sociala investeringar ingår inte i ordinarie driftbudget. Särskild styrgrupp, arbetsgrupper och referensgrupper har tillsatts. Någon färdig modell har inte använts, men ett arbetssätt har etablerats allteftersom. VGR har vidare utarbetat en mall för de som ska ansöka om sociala investeringsmedel. Inspiration och erfarenheter till mallen hade hämtats från tidigare regionalt arbete ibland annat från RUN. Av ansökningsmallen framgår det vilka kriterier som bedöms. Ett avgörande kriterium var att de projektsökande kunde göra en samhällsekonomisk beräkning, andra kriterier var trovärdighet i metod och i organisering. Samband skulle även kunna redovisas mellan målgrupper, insatser och förväntat resultat. Likaså skulle de sökande kunna beskriva hur projektet förankrats. Ansökningarna poängsattes enligt en bedömningsmall och rangordnades. Det skedde dessutom en viss professionell bedömning av regionens tjänstemän utifrån deras erfarenheter och kunskaper i respektive sammanhang.

Det framgår av Kastberg och Hermanssons utvärdering att samband saknades mellan utformning av effekter och ekonomi. Likaså ansåg forskarna att de svår-mätta och svårutvärderade samhällsekonomiska kriterierna eller nyttan för den enskilde i praktiken inte varit avgörande i regionens bedömningsprocess. Fokus när det gällde att bedöma inkomna ansökningar var istället trovärdighet när det gällde metod, organisering, styrning och genomförande, samt säkerställande av fortsättning och spridning. En annan iakttagelse av Kastberg & Hermansson var att en övergripande behovsanalys saknades från VGR:s sida, likaså saknades problematisering av bedömningskriterier och kriterier för att kunna bedöma externa utvärderingar.

En ytterligare närliggande satsning i regionen med viss beröring på projektet är *Kraftsamling Fullföljda studier*. Ett samarbete mellan regioner, kommuner och andra aktörer om hur elever ska kunna gå ut skolan med godkända betyg. Den är indelad i fem delområden: studiemotivation, migration och utbildning, livsvillkor och levnads psykisk hälsa och samverkan. Februari 2017 hölls en konfe-

rens elever som avslutar sin skolgång i grundskolan, vilket är tvärtemot åldersmässigt jämfört med denna utvärdering som rör tidiga skolår.

Projektets bakgrund, syfte, upplägg och organisation

Bakgrunden för projektansökan till Västra Götalands anslag för sociala investeringar var att skola och socialtjänst i Borås Stad samt barn- och ungdomspsykiatriska kliniken vid Södra Älvsborgs Sjukhus upplevt problem med så kallade "hemmasittare" i högstadiet. Myndigheternas insatser för att söka komma tillrätta med problematiken var ofta kostnadskrävande utan att därför alltid leda till högre skolnärvaro och godkända grundskolebetyg. Det konstaterades att dessa elever ofta hade oroande skolfrånvaro även i lägre årskurserna och att forskning utifrån frånvaro i lägre åldrar som årskurs 1-3 var relativt begränsad. Tidigare forskning har framförallt uppmärksammat högstadiet och ogiltig frånvaro Strand (2013). Att fullfölja grundskolan med godkända betyg uppfattas vara en av de viktigaste skyddsfaktorerna för barn samtidigt som det i sin förlängning kan minimera resursmässiga konsekvenser för samhället. Borås Stads vision för alla elever är: *Lust att lära, möjlighet att lyckas* och målet är att alla elever ska gå ut skolan med minst godkända betyg (Politiskt handlingsprogram/budget för Borås stad 2012). En kommungemensam verksamhet Samverk fanns tidigare i Borås Stad för att öka grundskolelevers närvaro. Flest elever i årskurs fem och uppåt fick stöd för ökad skolnärvaro. De framgångsfaktorer som då identifierades var: samverkan med familjer och BUP, att lyssna till familjers berättelser samt att erbjuda elevstöd utifrån elevernas behov (Projektplan 2016-01-26). Ett ytterligare projekt AST (Alla Skolors Tillgänglighet) för elever inom autismspektrumtillstånd genomfördes 2014-2016 och har vissa beröringspunkter med detta projekt. I AST redovisas skolfrånvaro för målgruppen och insatser på tre nivåer för årskurs 4-9, vilka även relaterades till betyg. Borås Stad hade under några år före projektet registrerat elevers frånvaro. Mätningen från 2014 visade att 154 elever i årskurs 1-3 var frånvarande mellan 20 och 40 procent. 31 av eleverna hade över 40 % frånvaro under mätperioden. Det saknades en gemensam rutin för frånvaroregistrering i Borås utan det var upp till varje skola och rektor, men från och med hösten 2015 fattades det beslut om att frånvaroregistreringssystemet Dexter skulle användas i Borås Stad.

Utdrag ur projektansökan till Västra Götalandsregionen:

"Planen är att starta ett projekt med inriktningen högre skolnärvaro i årskurs 1-3 med målgruppen elever med skolnärvaro under 85 %. Projektet kommer att arbeta med såväl giltig som ogiltig frånvaro utifrån idén om att all frånvaro

är en riskfaktor. Planen är att genom projektet utreda behovet och utformningen av tidiga insatser vid alla typer av frånvaro oavsett orsaker. För att utreda orsaker planeras en kombination av kvantitativa och kvalitativa metoder att användas. Kvantitativt planeras projektet innebära att ingående skolor kommer att få ett fungerande digitalt frånvarosystem för att identifiera målgruppen. Kvalitativt planeras utveckling av en modell för intervju av barn med låg skolnärvaro och dess föräldrar. Intervjun är tänkt att utföras av elevhälsopersonal. Vidare är planen att i samverkan skola, IFO, BUP utveckla metoder för ökad skolnärvaro. På individnivå är det tänkt att dokumentation av arbetet sker genom Samordnad Individuell Plan (SIP). För att skapa helhetsyn är det tänkt att inblandade samarbetspartners träffas i ett tidigare skede än vad som är brukligt. Projektet planeras följas upp och utvärderas av forskare. Målsättningen kan formuleras med ordspråket "bättre stämma i bäcken än i ån".

Enligt Västra Götalandsregionens samverkansavtal för Västbusöverenskommelsen ska en SIP utarbetas för varje elev i mötesdokument. I projektets ansökan om sociala investeringsmedel till VGR hänvisas det till studier om vikten av att fullfölja grundskolan med godkända betyg för att på sikt kunna bidra till att höja antalet elever med behörighet till gymnasiet, som barns viktigaste skyddsfaktor: Socialstyrelsen (2010), Social rapport, Sveriges Kommuner och Landsting (2013) Vända frånvaro till närvaro. Risker påtalas även med att barn med hög frånvaro tidigt hamnar utanför den naturliga sociala gemenskap som skapas tidigt i skolan. Likaså framgår det av projektansökan att tidig upptäckt och kartläggning av orsaker till elevers frånvaro ökar möjligheterna att upptäcka barn med tecken på både fysisk och psykisk ohälsa eller brister i omsorgen vilket kan innebära förutsättningar för att i samverkan utveckla metoder för tidiga insatser.

Av projektorganisationen framgår det att Närvårdssamverkan Södra Älvsborg är projektägare och att projektet har en politisk referensgrupp, en styrgrupp samt en projektgrupp. BUP vid SÄS (Södra Älvsborgs sjukhus) ansvarade för ekonomisk rapportering och ingående parter hanterade ekonomin vid sina respektive kostnadsställen. Projektledningen bestod av två projektledare som tillsattes hösten 2015 för att leda och arbeta med projektet och en kommunikatör tillträdde 2016-01-01 (alla arbetade halvtid). Augusti 2017 ersattes kommunikatören av en ny person.

Projektets organisation och syfte

Projektgruppen med berörda verksamheter (med tre representanter utsågs från BUP, Södra Älvsborgs Sjukhus, från Grundskoleförvaltningen, Borås Stad respektive från IFO, Borås stad) utgör den styrgrupp som projektledningen i första hand stämmer av med. Projektledningen har vid ett par tillfällen även informerat projektets mer övergripande styrgrupper. Arbetsgrupper förekommer enbart i projektets inledningsskede för att utarbeta gemensamma rutiner och riktlinjer för projektet. Projektledningen har på eget initiativ planerat och kontinuerligt genomfört egna möten med berörda projektskolors rektorer, elevhälsopersonal och med företrädare för bland annat IFO och BUP. Någon rapportering eller uppföljning har inte skett mellan projektledning och ordinarie verksamhetens ledningsfunktioner under projektiden.

Projektets *Tidiga insatser för ökad skolnärvaro* övergripande mål var att på lång sikt skapa förutsättningar för att höja andelen elever med behörighet till gymnasiet i Närårdssamverkans Sjuhärads upptagningsområde. Enligt *Projektplan och utvärderingsmall för sociala investeringsmedel* 2016-01-26 (Diarienummer RUN 612-0365-15). Hädanefter omnämns den: *Projektplan* 2016-01-26.

Projektet riktades till årskurs 1-3 på sex utvalda projektskolor i Borås Stad för att tidigt kunna uppmärksamma elever som hade en oroande frånvaro. Projektets övergripande syfte: *är att öka närvaron för elever i årskurs 1-3. För att göra detta behövs en noggrann kvantitativ och kvalitativ kartläggning av orsakerna till varför barn har hög frånvaro. Utifrån denna kartläggning kan förslag på intentioner tas fram för att öka närvaron. Viktigt att dessa intentioner planeras i ett samverkansperspektiv. Framtagna modeller behöver sammanställas, beskrivas och spridas.*

Ur: *Ansökan om stöd till social investering*. Punkt 6. Syfte (2015-03-17).

Ett projektmål var att andelen elever med en frånvaro som överstiger 15 % under en 3-månadsperiod skulle minska med 20 % på projektskolorna. För att ta reda på om insatserna gjorde någon skillnad skulle dessutom projekt- och kontrollskolor jämföras med avseende på förändringar i frånvaro bland de elever som identifierats med en frånvaro över 15 %. Förhoppningen var självfallet att utvecklingen skulle se bättre ut på projektskolorna än på kontrollskolorna. Enligt *Projektplan och utvärderingsmall för sociala investeringsmedel* 2016-01-26 (Diarienummer RUN 612-0365-15).

Här följer några av projektets mål i ansökan till VGR:

- Att få till stånd en fungerande digital frånvaroregistrering (Dexter) för elever i årskurs 1-3 i utvalda skolor
- Att Dexter används för mätning av frånvaro i klasserna 1-3
- Att undersöka elevens, föräldrarnas och lärarens uppfattning av anledning till frånvaro för elever i årskurs 1-3 i utvalda skolor med en frånvaro över 15 %
- Att ta fram ett förslag till handlingsplan vid låg skolnärvaro som kan användas i projektet
- Att elever med frånvaro över 15 % har en SIP (Samordnad Individuell Plan) för ökad skolnärvaro efter godkännande av föräldrarna
- Att det i varje SIP finns samverkan mellan skola, IFO och BUP runt metoder för ökad skolnärvaro
- Att utvärdering sker av alla planer enligt rutinerna för SIP samt med den webbaserade brukarenkät som finns för utvärdering av SIP
- Att utvärderingen av SIP visar på ökad skolnärvaro på individnivå.

Ur: *Ansökan om stöd till social investering*. Punkt 7 Mål (2015-03-17).

Vissa förändringar av mål och genomförande har skett efter ansökan i projektplaner under arbetets gång. Projektet planerades enligt projektplan 2016-01-26 att genomföras i fyra steg. Det första steget var själva förutsättningen för projektet **att skapa en väl fungerande frånvaroregistrering**. Detta innebar att utvalda projekt- och kontrollskolor i Borås Stad behövde arbeta systematiskt och frekvent med kommunens digitala frånvaroregistreringssystem: Dexter. Projektets mål var att ingående skolor skulle registrera och kvittera minst 95 procent av undervisningstiden. Ett andra steg i projektarbetet var **att skapa gemensamma rutiner för frånvarohantering vid projektskolorna** för att skapa en likvärdig ansvarsfördelning kring arbetet med frånvaro på skolorna. Ett ytterligare projektmål var **att aktivt upptäcka elever med en frånvaro på minst 15 procent under tre månader inklusive olika tänkbara orsaker**. Vid varje månadsslut skulle frånvaron stämmas av för att uppmärksamma elever med en frånvaro på minst 15 procent under tre månader. Utifrån Borås stads frånvaroundersökning antogs det att projektet skulle nå ett 70-tal elever med en frånvaro över 15 % under tre månader. 90 % av eleverna med minst 15 frånvaroprocent skulle enligt projektansökan även ha en SIP (Samordnad Individuell plan) vilket skulle ske i samverkan mellan skolan, BUP och IFO och godkännas av elevens föräldrar. Vid den första mätningen av tre månader visade det sig att betydligt fler 208 elever föll ut än förväntat antal 70 för hela projektperioden, vilket var svårt att hantera utifrån skolans och elevhälsans resurser. En viss uppdatering av den ursprungliga projektplanen från 2016-01-01-26 skedde därför vid fem tillfällen och arbetets fokus att öka skolnärvaron har förtydligats. Ett ytterligare fjärde steg var **att skapa en väl fungerande samverkan mellan skola, IFO och BUP med Västbus som grund för att höja skolnärvaron möten**). Projektet kan beskrivas som ett samverkansprojekt mellan Borås skolor, socialtjänst och BUP. Från BUP ingick en representant från barn- och ungdomspsykiatriska mottagning och en företrädare från socialförvaltningens individ- och familjeomsorg. Enligt projektplan 2016-01-26: *finns behov av insatser genom samverkan bjuder rektor in eller flera från IFO, BUP och primärvården till ett Västbusmöte. Detta sker efter överenskommelse med vårdnadshavarna kring vilka parter som ska inbjudas. Avsikten är sedan att utifrån det individuella behovet arbeta med riktade insatser på olika nivåer och av olika verksamheter*. I sammanhanget hänvisas det till Socialtjänstlagen, Hälso- och sjukvårdslagen, samt till Västbus riktlinjer om samverkan och att kommunen utan dröjsmål upprättar en SIP. En projektambition var att förbättra och stötta samarbetet genom att ta fram rutiner och söka skapa en tydlig ansvarsfördelning för samverkan över myndighetsgränserna. En viktig del i projektets insatser var att de förhoppningsvis skulle leda till utökad kontakt med berörda barns föräldrar

och dessutom till ett utökad samarbete och kontakt mellan skolan, socialtjänsten och BUP. Konceptet med lokala ”Västbusmöten” ingick som en del i detta arbete. Projektet syftade även till att stötta och strukturera Västbusmöten för att underlätta samverkan mellan involverade parter för att öka elevens skolnärvaro.

Några risker identifierades i projektplan 2016-01-26 som: att vårdnadshavare vars barn har hög frånvaro kunde flytta och att ingående anställda kunde känna tidspress på grund av projektet så att inte samverkan fungerar. Projektledningen avsåg därför att ge stöd om vem som gör vad och även försöka förändra synsätt där alla ingående parter skulle inse att insatser som sociala investeringar lönar sig på sikt.

Ingående skolor i projektet

I projektet ingick sex projektskolor med totalt 1028 elever. Antalet elever varierar mellan 120 och 220 på projektskolorna. Genomsnittet antal elever är 171. Dessutom ingick det tre kontrollskolor. Följande kriterier för att välja ut skolor användes: storlek på skolan, landsort-centralort, socioekonomisk situation samt andelen barn med utländsk härkomst. Målsättningen med urvalet enligt projektansökan var att få så stor variation som möjligt när det gällde frånvaroorsaker. En kontroll- och en projektskola bytte plats i projektidens inledande skede. Detta på grund av att en projektskola ansåg att de inte kunde få till frånvaroregistreringen enligt planen. Bytet fick konsekvenser när det gällde skolorna jämförelsebarhet. En projektskola avslutade sin medverkan 31 januari 2018 medan övriga fem fortsatte att delta till och med maj 2018.

De utvalda skolorna i Borås har under projektiden i varierande grad arbetat utifrån de rutiner och arbetssätt som gemensamt togs fram av projektledning och representanter från skolorna. I projektets senare skede; implementeringsfasen, ingick det även i planen att projektets erfarenheter, interventioner och resultat skulle spridas inom samtliga kommuner i Närvårdssamverkan Södra Älvsborgs upptagningsområde. Se Projektets webbplats på Närvårdssamverkan Södra Älvsborg. Under arbetets gång har flera kommuner i Sjuhäradsområdet tagit del av projektledarnas kunskap och erfarenheter.

Projektarbete pågår och avslutas i juni 2018 av projektledningen som även ska överlämna förslag när det gäller fortsatt hantering till Närvårdssamverkan Södra Älvsborg.

Forskarnas uppdrag

I syfte att följa och utvärdera projektets arbetssätt metoder och resultat anlitas forskare från FoU Sjuhärad Valfärd vid Högskolan i Borås, för att följeforska och utvärdera projektet. I projektansökan fanns tankar på att arbetet även kunde resultera i en modell för arbetet med målgruppen. En etikansökan insändes av Högskolan i Borås, eftersom projektet omfattar barn till Etikprövningsnämnden i Göteborg och beviljades 2016-03-17 efter en del kompletteringar. Forskarna har haft regelbundna möten med projektledningen under projekttiden och har även tagit del av projektets dokumentation, som har sammanställts. Egna undersökningar har också genomförts, som intervjuer med rektorer, elevhälsovård, BUP, IFO, projektgrupp och projektledning, samt en enkät till berörda elevers klasslärare. Analys har även gjorts när det gäller frånvarostatistik från projekt – och kontrollskolor. Resultat från utvärderingen har även relaterats till tidigare forskning och litteratur i ämnet.

Litteraturöversikt

Litteraturöversikten har utifrån projektet indelats i följande avsnitt: allmänt om att utveckla projektverksamhet och implementera resultat. Därefter sammanfattas rapporter och forskning som rör skolnärvarons orsaker, insatser för att öka skolnärvaron och slutligen forskning som rör samverkan.

Projekt och implementering

Projekt betonar ofta en utvecklingslogik som ofta handlar om att ifrågasätta den existerande praktiken och hitta nya lösningar. Projektformen erbjuder kortsiktiga lösningar på långsiktiga och ofta djupgående problem Abrahamsson och Agevall (2009). Mycket utveckling och kreativitet kan bidra till att göra projekt svåra att implementera eftersom projektlogik ofta skiljer sig från linjeorganisationens arbetssätt. Ett vanligt problem är att utvecklingsprojekt ofta pågår 2-3 år. Forskning visar att utvecklings- och förändringsprojekt måste organiseras mer långsiktigt och strategiskt, vilket kräver tydlighet i styrning och koordinering, samtidigt krävs det flexibilitet och öppenhet för att kunna ta hänsyn till oförutsedda händelser (Kock 2010). Det tar av olika skäl ofta längre tid att komma igång med arbetet än vad som planerats. Osäkerhet och oenighet om utvecklingsarbetets mål och medel beror ofta på att det finns olika verklighetsuppfattningar, grundvärderingar och ambitioner hos deltagarna. Det förekommer även att centrala uppdragsgivare och den mer verksamhetsnära ledningen och medarbetare har olika uppfattningar beroende på bland annat professionsbakgrund. En central organisationsnivå kan i policydokument förorda arbete med vissa målgrupper eller föreskriva att samverkan ska ske mellan vissa verksamheter, vilket kanske inte helt eller alls överensstämmer med projektens intentioner. Exempel på dilemman och konflikter som kan förekomma i förändringsarbete kan handla om metodutveckling, professioners autonomi i relation till brukares delaktighet, balans mellan styrning i projektplan och flexibilitet i lokalt arbete. Ibland uppfattas satsningar eller krav på medverkan komma vid fel tillfälle, förändringar kan uppfattas som påtvingade eller att planerade insatser inte rör det egentliga problemet eller t o m försvårar lösningar av det Gärden (2006). Projekt kan enligt Sahlin (1996) definieras som en avgränsad, målinriktad och tidsbestämd verksamhet för att förbättra en situation till något bättre. Även om mål och medel byts ut och tidsgränser ändras kan projektet fortsättningsvis ändå bedrivas som ett projekt. Utvärderingar visar att många projekt inte uppnår sina mål, liknande projekt och mål upprepas ibland till och med hjälp av bidrag från samme anslagsgivare (Forssell, Fred & Hall 2011, 2013).

Informanter i en studie om VGR:s sociala investeringsprojekt av Kastberg och Hermansson (2016) upplevde det svårt att kunna permanenta och införliva projekt efteråt i ordinarie verksamhet. Framförallt ansåg informanter att det var helt avgörande att de som arbetar i ordinarie verksamhet såg och uppfattade nyttan av projekten. Tänkvärt är likaså att:

All kunskap kan inte översättas – d v s omsättas direkt (instrumentellt) i praktiken d v s i verksamhetsutveckling utan oftare interaktivt och där reflektionsutrymme ges i vardagen Vedung (2009).

Implementering (implere - betyder fylla upp, slutföra eller avsluta) är ofta en process på lång sikt som kräver engagemang på flera organisatoriska nivåer och att den tillämpas på sikt och mer indirekt till exempel via gemensamma organisationsöverskridande utbildningar. Implementeringsforskning syftar till att undersöka hur institutioner fungerar och deras inflytande över politiska besluts konsekvenser. Forskning om implementering kan bidra till att förklara hur och varför vissa resultat uppnås eller inte och bidra till att utveckla och förbättra implementeringen och kunskap om vilka komponenter som kan leda till framgång. Det finns enligt Melke (2015) en hel del myter kring implementering: som att idéer sprider sig själva, information räcker för att åstadkomma förändring och att de sker snabbt, samt att det räcker om man tror att det man gör ska bli bra. Implementering tar vidare mycket lång tid och kräver särskild kompetens och som särskilda implementeringsteam. För att få genomslag för nya arbetssätt krävs det att flera olika aktiviteter genomförs samtidigt. Förutom information krävs återkommande utbildningstillfällen, övning samt handledning. Tydligt mandat och återkoppling till ledning är också nödvändigt likaså att se upp med att processledares arbete inte blir alltför personbundet.

Implementeringsforskning har ofta fokuserat på vilka hinder och utmaningar som förbises när projekt planeras. Implementering kan även ses som en dynamisk process som hanterar omständigheter. Oklarhet och osäkerhet förekommer ofta när det är fler inblandade huvudmän när det gäller ansvarsfördelning för det fortsatta arbetet. En annan svårighet är att bristande förankring kan leda till svårigheter för projekt när uppnådd kunskap ska implementeras. Detta sker eftersom beslutsfattare och ordinarie personal ofta har tolkningsföreträde när det gäller om nya metoder ska ersätta inarbetade befintliga metoder och arbetssätt. Organisatorisk bekvämlighet och sociala verkamma mekanismer har visat sig vara starkare än ekonomiskt rationella mekanismer. I *Folkhälsomyndighetens Implementering*

med kvalitet (2015) ingår D. Meyers 8med fleras) urval av 25 olika implementeringsmodeller. De har identifierat fyra övergripande faser: Initial bedömning, Struktur för implementering, Genomförande, samt Lära och förbättra. Likaså beskrivs det 14 kritiska steg i implementeringsprocessen. Att en struktur behöver skapas för implementering nämns som en av de fyra faserna. Det kan t ex ske med hjälp av ett implementeringsteam som efter genomförd inventering tar fram en implementeringsplan för att bygga upp kapacitet för att kunna genomföra förändringen i ordinarie verksamhet. Under implementeringen behövs det kontinuerlig support för att kunna hantera problem och en fortlöpande processutvärdering med återkoppling för att kunna lära av gjorda erfarenheter.

Ju tydligare kunskap som ska implementeras svarar mot verksamhetens behov desto större är sannolikheten att den kommer till användning visar forskning av Sundell och Roselius (2008) och Nilsen (2014). Risk med samverkan i projekt är att kunskap och erfarenhet inte överförs till ordinarie verksamheter. Om implementering sker successivt kan det vara svårt att mäta om projekt fick någon bestående betydelse, men arbetet kan i stället generera nya arbetsformer, nytänkande och omprioritering Löfström (2001). En studie av Malmö stads projektverksamheter utifrån politiska samverkanskrav av Forssell, Fred och Hall (2013) visar att projekt sällan implementeras i ordinarie verksamhet utan att de i stället ofta leder till nya projekt. Det förefaller snarare vara tillgång till finansiering än tillgång till lyckade resultat som leder till att nya projekt startar. Systemlogiken, i form av finansiering, kan leda till att nya projekt snarare skapas än att genomförda projekt implementeras. En lösningsorienterad organisation med stark systemlogik kan leda till att projekt skapas för att lösa problem. Svårigheter uppstår när mottagare d v s ordinarie verksamhet med flera hierarkiska nivåer ska ta emot lösningar eftersom de styrs av en organisationslogik. All projektforskning enligt Forssell m fl. talar för att projekt som är utvecklingsfrämjande kräver engagemang från beslutsfattare eftersom projekts utvecklingslogik är svagare än ordinarie verksamhets organisationslogik.

Forskning visar fördelar med att utvecklingsarbete sker inom ordinarie verksamhet och av befintlig personal. Svårigheter har konstaterats i och med att projekt i hög grad ligger vid sidan av pågående ordinarie verksamheter, att projektanställdas anställningar avslutas och även att projektformen kan uppfattas negativt eftersom den tar tid från och konkurrerar med genomförandet av ordinarie verksamhet. Projekt lyfts ofta ur för att de är svåra att placera i den ordinarie organisationsstrukturen, likaså för att pröva nya arbetssätt och hantera uppdrag

som inte faller inom ramen för en organisation. Ofta när projekt är externfinansierade, erbjuds en särskild arena där deltagare kan pröva sig fram. Å andra sidan kan det vara svårt för involverade i ordinarie verksamheter att samtidigt både erhålla och använda tillräckligt med tid för t ex utvecklingsarbete, eftersom mer akuta frågor ofta pockar på från basverksamheten, vilket kan leda till dilemman eller konflikter när det gäller att kunna prioritera projektarbetet.

Skolfrånvarons orsaker

Med utgångspunkt från OECD (2012) och Skolinspektionens (2014) frågor "om det är eleven som misslyckas med skolan eller om det är skolan som misslyckas med eleven" formulerar Skolkommissionen (2016) i sitt betänkande en strategi för att motverka skolmisslyckanden. Fyra skolutvecklingsområden identifieras: ansvarsfördelning, styrning och stöd, kompetensförsörjning, långsiktig skolpolitik med tillit från medborgare och professioner, samt vård och utveckling av genomförda reformer. Enligt Skolverkets första halvårsrapport (2017) saknar nästan var femte elev i årskurs nio behörigheter till gymnasieskolan. Förklaringar som omnämns är föräldrars utbildningsnivå, integrationsutmaningar samt att pojkar har svårare än flickor att uppnå gymnasiebehörighet. Vanliga brister som omnämns är skolans arbete med att skapa trygghet, skapa studiero, samt åtgärder mot kränkande behandling.

Enligt skolinspektionen (2016) hade 20.000 elever upprepad eller sammanhängande ogiltig frånvaro. Av skolinspektionens enkät (2015) till rektorer framgår det att det varierar i bedömningen när frånvaro ska anses vara oroande eller problematisk. "Kontrollspärrar" varierar från 12-15 % till 20-25 %. Två tredjedelar av rektorerna svarade att de uppmärksammat en oroande giltig frånvaro. Enligt skolverkets undersökning (2016) av attityder i skolan årskurs 4-9 anger enbart 5 % av eleverna i åk 7-9 att de har ogiltig frånvaro minst en gång i veckan. TNS Sifo 2016 (Prestationsprinsen & Skandias stiftelse Idéer för livet) konstaterade att 50.000 - 70.000 elever i årskurs 4-9 hade giltig eller ogiltig frånvaro och att giltig frånvaro eller ströfrånvaro kan vara en inkörspport till långvarig ogiltig frånvaro. I detta fall mättes frånvaro från 10-19 % och över 20 %. Olika konsekvenser på sikt kan bli utanförskap, psykisk ohälsa, att behörighet att söka till gymnasiet saknas, arbetslöshet, missbruk och social missanpassning.

Frånvarofaktorer har ofta relaterats till **skolan** (skolmiljö, skolklimat, tillhörighet, pedagogik, kränkningar), **individ** (somatiska besvär, funktionsnedsättning, psykisk ohälsa, prestationskrav, datoranvändande och sömnproblem), eller till

sociala faktorer som har samband med familjesituation, kamrater, normbrytande beteende och bostadsområde.

En rapport från elevhälsan i Göteborgs stad (2013) konstaterade att psykisk ohälsa ökade oroväckande. Fysiska symptom som huvudvärk, magont, nedstämdhet, sömnsvårigheter och ätstörningar konstaterades och all ogiltig frånvaro uppfattades som varningstecken. Att agera omedelbart framhölls som viktigt, liksom betydelsen av att arbeta förebyggande och hälsofrämjande. För att lyckas med förändring måste ledning arbeta med att involvera en bred representation och vara lyhörd inför denna representations synpunkter på olika förslag som tas fram. Enligt en kurator vid Göteborgs grundskola är: *En närvarorutin i sig är inte lösningen om den inte är förankrad och känd i organisationen*. Ur rapporten: *Arbete för en ökad skolnärvaro i Göteborgs stad*. I Göteborgs stad finns det inga centralt utarbetade specifika riktlinjer och rutiner vad det gäller förebyggande arbete mot skolfrånvaro. Ur: *Arbete för en ökad skolnärvaro I Göteborgs Stad. En studie i identifierade framgångsfaktorer*. www.goteborg.se/jamlikt

Västra Götalandsregionen utgav 2016 en rapport: *Att motverka skolmisslyckanden. Konsten att ha två tankar i huvudet samtidigt*. Rapporten handlar om att det behöver satsas på äldre barn och ungdomars skolgång och även på yngre barn för att förebygga skolmisslyckanden. Den redovisar en rad svårigheter som åskådliggör komplexiteten när det gäller orsaker till skolmisslyckanden som psykisk ohälsa, mobbning, skolsegregation, elevsammansättning, skolmiljön och brist på trygghet. Rapporten hänvisar till VG2020 - tillväxt- och utvecklingsstrategin och påtalar behovet av en gemensam kraftsamling via sociala investeringsmedel (SIM) till projekt med olika riktade insatser framförallt till de tidiga skolåldrarna. I Västra Götalandsregionens rapport från 2016 (sid 55) finns tabell 1 som sammanfattar forskning med förklaringsmodeller till skolmisslyckanden och även exempel på olika insatsområden på följande nivåer: individ, skola, familj, bostadsområde och samhället i övrigt.

Forskarna Johansson, Flygare och Hellfeldt vid Örebro Universitet har i rapporten *Godkänd eller icke godkänd* (2017) undersökt hur mobbning, skolk och socialt umgänge inverkar på elevers skolprestation. Rapporten visar att sambandet mellan trygghet och lärande är mycket tydligt och att skolpersonal kan sakna tid och verktyg för att främja skolans relations- och värdegrundsarbete. Resultatet visar att allra störst negativ inverkan på skolprestationer har barn som uppfat-

Tabell 1 Västra Götalands Förklaringsmodeller till skolmisslyckanden med exempel på insatsområden

Nivå	Förklaringsmodeller	Exempel på möjliga insatsområden
Individ	Kognitiv utveckling	Tidig behovsupptäckt via MVC/BVC Pedagogiska satsningar i förskola/familjecentraler/familjer Föräldrastöd
	Migrationsbakgrund Genus Funktionshinder	Satsningar för att överbrygga svårigheter för nyanlända elever med ankomst efter 7-8 års ålder Uppmärksamhet på tidiga signaler på ogynnsam stress och psykisk ohälsa, särskilt bland flickor Anpassning av undervisning och skolmiljö till specifika funktionshinder
Skola	Elevsammansättning	Minska skillnaderna i skolornas förmåga att anpassa skolmiljön till elevens förutsättningar till lärande Insatser och rutiner för att tidigt fånga upp bristande motivation och ökande skolfrånvaro Särskilda satsningar för att stödja nyanlända elevers lärande och integration Insatser för att motverka mobbing och stökig skolmiljö Motverka tendenser till "anti-plugg-kulturer", särskilt bland pojkar Ta vara på elevernas uppfattningar om hur en bra skola bör vara utformad
	Familj	Ta vara på befintligt engagemang hos föräldrar i att stimulera barnens lärande Investera i och bygga ut vuxenutbildningen Underlätta nyanländas insteg på arbetsmarknaden Involvera föräldrar med migrationsbakgrund i insatser för att underlätta elevens lärande Insatser för att tidigt upptäcka effekter av traumatiska upplevelser och förhindra att negativa effekter uppkommer
Bostadsområdet	Migrationsbakgrund	Inrätta studiecirklar i områden med sämre strukturella förutsättningar om utbildningsfrågor och allmänna samhällsfrågor
	Territoriell stigmatisering	Breda medborgarmöten om den lokala skolans arbetsvillkor, utmaningar och framgångar Satsningar på den "välståndssatliga infrastrukturen" i dessa bostadsområden, dvs satsningar på t.ex. fritid, kultur, förskola, hälsoinstitutioner
Samhället i övrigt	Arbetsmarknaden	Satsningar för att underlätta insteg på arbetsmarknaden samt minska förekomsten av otrygga anställningsförhållanden
	Skolsystemet	Minska skillnaderna i skolornas förmåga att anpassa skolmiljön till elevens förutsättningar till lärande Påverka rekryteringen till friskolorna i kommunen så att den inte missgynnar elever från bostadsområden med sämre strukturella förutsättningar eller nyanlända elever. Skapa starkare incitament för skolor att ingå i samverkan och utbyte mellan skolor för att motverka social isolering och stigmatisering

tar att de är ensamma och saknar socialt umgänge på rasterna. De har tre gånger högre risk att inte få godkända betyg samma år. Även mobbing ökar risk att inte få godkänt i kärnämnen med 75 % hos pojkar är det förövarna som löper högre risk, medan det för flickor som utsätts innebär dubbelt så stor risk att inte nå gymnasiebehörighet. De negativa effekterna ökar enligt studien om det är färre barn som mobbas, vilket kan förklaras med att stigmat är större för ett fåtal. Även ogiltig frånvaro innebär högre risk att inte få godkända betyg framför allt för pojkar, medan mobbing är en större riskfaktor för flickor än frånvaron.

Problematisk frånvaro är det enligt SOU 2016:94 när frånvarons omfattning riskerar att ha negativ inverkan på elevens utveckling mot utbildningens mål. Med frånvaro menas såväl giltig som ogiltig och sammanhängande eller kortare upprepade. Det är inte alltid enkelt att avgöra om frånvaro är giltigt eller ogiltigt och det finns heller ingen klar gräns mellan att vara sjuk eller så trött att eleven inte klarar av att gå i skolan. Utredningen skulle enligt direktiv: kartlägga långvarig och ofta förekommande såväl giltig som ogiltig frånvaro, analysera orsaker till frånvaron, föreslå hur arbetet med närvarofrämjande åtgärder kan förbättras, sprida kunskap om och exempel på hur arbetet med närvarofrämjande insatser kan bedrivas samt föreslå nödvändiga författningsändringar. Utredningens syfte var att skolor ska uppmärksamma frånvaro och agera tidigare med insatser så att elevers rätt till utbildning tillgodoses. Av utredningen framgår det också att en rad olika frånvarosystem används, att gemensamma gränsvärden för oroande frånvaro saknas, likaså varierar rutiner och det finns även oklarheter bl. a om vad som är giltig respektive ogiltig frånvaro och när det gäller ansvar vid övergångar mellan skolor. All frånvaro registreras inte heller och kännedom om rutiner och tillämningen av dem liksom kvalitén varierar enligt Skolinspektionen (2014).

Göteborgs Stads utbildningsförvaltnings systematiska kvalitetsarbete utgår från forskning av Hattie (2012) om framgångsrika faktorer i närvaroarbetet. Göteborgs stad arbetar med närvaroteam i stadsdelarna för att implementera metoder för att öka närvaron i grundskolan. Närvaroteamen har inspirerats av den så kallade *Vänersborgsmodellen* (2014) men Göteborgs Stad har valt att använda olika metoder och arbetssätt: Åtgärdstrappan för att kartlägga elevers situation i skolan och aktiviteter för att systematiskt och stegvis tydliggöra ansvarsfördelning för att få eleven till skolan. Hanteringen av frånvaro innebär inga nya rutiner utan ett skriftligt sammanfattande med överenskommelse om att frånvaro ska hanteras på ett likvärdigt sätt.

SOU 2016:94 konstaterar att frånvaroorsaker är flera och varierar från person till person och över tid, samt att de ömsesidigt påverkar varandra. Dock förekommer det brister när det gäller att analysera frånvaron och hitta mönster och samband, vilket t ex. kan bero på lärares och elevhälsopersonals tidsbrist, att uppgiften inte är prioriterad eller oklarheter kring vem som har ansvar. Utredningen beskriver att bristande motivation och självkänsla kan orsaka frånvaro och att frånvaro ofta uppmärksammas för sent liksom kartläggning av orsaker för att kunna sätta in rätt åtgärder. Andra brister som SOU 2016:94 konstaterar rör arbetet med förebyggande insatser och kunskaper om dem, frånvaroregistrering, kartläggning av orsaker, uppföljning och analys av frånvaron, samt brister i systematiskt kvalitetsarbete och när det gäller samverkan mellan olika aktörer. När det gäller själva frånvaroregistrering har alla kommuner system för att registrera giltig och ogiltig skolfrånvaro enligt Bodéns avhandling (2016) varav Dexter är det vanligaste.

Utredningen syftade vidare till ge hemkommuner bättre förutsättningar att agera vid problematisk frånvaro och bidra till en bättre skolmiljö med ökad skolnärvaro. Genom att Statens skolverk föreslås skapa allmänna råd, riktlinjer och regler oavsett skolform eller huvudman antas likvärdigheten kunna öka i framtiden. Förslagen i SOU 2016:94 har via Regeringens Utbildningsdepartement tillsammans med två ytterligare utredningar behandlats i Lagrådsremiss Samling för skolan U2018/00761/6. Förslaget som överlämnades till Lagrådet den 22 februari 2018 innebär ändringar i skollagen (2010:800) bland annat att åtgärder ska införas i syfte att minska elevers upprepade eller längre frånvaro från utbildningen inom den obligatoriska verksamheten. Förslaget innebär att huvudmän ska utse skolchefer som ska se till att föreskrifter följs och att statens skolinspektion kan ingripa med statliga åtgärder för rättelse mot kommuner och landsting. Lagändringar föreslogs träda i kraft den 1 juli 2018 medan vissa bestämmelser skulle gälla först efter 2018. Regeringens proposition 2017/2018:182 Samling för skolan föreslår enbart att vissa lagändringar ska träda i kraft den 1 juli 2018: i syfte att minska elevers upprepade och längre frånvaro från utbildning och att huvudmän inom skolväsendet ska utse en skolchef som ska se till att föreskrifter följs, att huvudmän ska verka för en allsidig social sammansättning av elever på skolenheter, samt att skolinspektionen kan ingripa med statliga åtgärder för rättelse mot kommuner och landsting. Däremot kommer det inte att upprättas en nationell statistik över frånvaro vid landets skolor.

Även i internationell forskning om skolfrånvaro har man identifierat ett antal bakomliggande faktorer, närmare bestämt fyra, där var och en av dem relaterar till

familjen, skolan, skolkamraterna, och till individen själv Reid (2003). I praktiken kan de olika faktorerna samverka på ett sätt som gör det svårt att få en klar bild av problemets orsaker Egger, Castello & Angold (2003). Barn som t.ex. lider av depression blir mer utsatta i sociala situationer tillsammans med sina jämnåriga skolkamrater och kanske inte litar på att vuxna på skolan kan ge dem tillräckligt beskydd. På så vis kan enskilda elevers psykiska ohälsa i kombination med skolkamraters oförmåga att visa psykosocial hänsyn och skolans tillkortakommanden med att åstadkomma en trygg skolmiljö, bidra till en relativt komplex problembild. Det största ansvaret vilar naturligtvis på vuxenvärlden där både hemmet och skolan spelar en avgörande roll. Forskning om föräldrars engagemang i sina barns skolgång har återkommande visat att det finns ett samband mellan låg socioekonomisk status och skolproblem Cox (2000). I synnerhet har elever som skolkar vanligtvis föräldrar som varken intresserar sig för sina barns skolarbete eller anser att det är viktigt Breda (2014). Skolans roll för skolnärvaro lyfts fram på ett tydligt sätt i en doktorsavhandling där Strand (2013) visar att flertalet av de skolkande eleverna hade relationsproblem och att de upplevde ensamhet, isolering, eller rädsla i skolsituationen. Elever med mycket hög regelbunden skolfrånvaro, som Strand kallar hemmasittare, kan uppleva sig utstötta, eller till och med utpekade, på grund av att de upplever lärarens instruktioner som otydliga och obegripliga eller att de inte upplever klassrumsaktiviteterna som meningsfulla eller att de inte har någon kamrat i klassen att arbeta ihop med. För dessa elever är det särskilt viktigt med lärare som förmår att nå fram till eleverna med ett förtroendeingivande relationsbyggande arbete.

Trots att det finns en hel del forskning om skolnärvaro har relativt få studier genomförts över en längre tidsperiod. I de få studier som genomförts under längre tid konstateras det bl.a. att det är barn som mobbar, snarare än de som blir mobbade som på sikt har en större tendens att vara borta från skolan Feldman m.fl. (2014). Longitudinell forskning som genomförts har också visat att elever som skolkar, inte på något sätt är en homogen grupp. I en studie av 58 000 elever på amerikanska högstadieskolor där cirka 20 % av eleverna hade en otillåten frånvaro överstigande 15 % vid läsårets början Chen, Culhane, Metraux, Park, & Venable (2016), fanns tre grupper vars frånvaro utvecklades på olika sätt. Den största gruppen (cirka 13 % av samtliga elever) hade en stadigt ökande frånvaro. Den grupp som initialt hade den högsta frånvaron (cirka 3 % av samtliga elever) minskade därefter drastiskt sin frånvaro för att under andra halvan av läsåret nästan aldrig ”skolka”. Den tredje gruppen (cirka 3 % av samtliga elever) hade likvärdigt hög frånvaro vid början av läsåret, men ökade därefter sin från-

varo. En slutsats man kan dra av resultaten från Chens m.fl. (2016) studie är att graden av frånvaro inte räcker för att med säkerhet fastställa vilka elever som ligger i riskzonen för hög frånvaro på längre sikt.

Insatser för att öka skolnärvaron

I projektets ansökan till Västra Götalands sociala investeringsmedel (SIM) hänvisas det till en undersökning från Stockholms Universitet som visar att skolklimatet (pedagogiskt och socialt) har positiv betydelse när det gäller måluppfyllelse i skolan Grosin (2004). Även forskning av Håkansson och Sundberg (2012) nämns i projektansökan som beskriver att skolor som arbetar förebyggande med frågor kring en trygg, positiv och stimulerade lärandemiljö, studiero, sociala relationer och samhörighet ger elever bättre förutsättningar att nå goda skolresultat. Projektansökan omnämner att SOU 2010:17 redovisar samband mellan misslyckanden i skolan och förekomst av sociala och psykiska problem som kriminalitet, våldsanvändning, depression och andra psykiska problem.

Enligt Göteborgs kommun leder följande faktorer till en ökad skolnärvaro:

- Beslut – riktlinjer för skolnärvaro och uppföljning
- Kommunikation – nå ut med budskap och samtal
- Samverkan – med vårdnadshavare, Fritid, Kultur, IFO, föreningsliv, idéburen sektor och näringsliv
- Individanpassade åtgärder – flexibilitet, projekt, coachning, praktik och mentorskap
- Stödjande system – överlämningsystem för information, utveckla registersystem
- Resurser – ekonomi, personal samordnare, brobyggare processtödjare, organisering, tid, ansvar
- Kunskapsfokus – höga förväntningar, förutsägbarhet, ämneskunskaper, kunskapsförmedling
- Relationer – värdegrundsarbete, likabehandling, trygghet och trivsel, skolkultur, bemötande, elevdemokrati, gemensam elevsyn, god arbetsmiljö, förhållningssätt, relationsskapande, attraktiv arbetsplats, öppenhet, normer

Ur: *Arbete för en ökad skolnärvaro I Göteborgs Stad. En studie i identifierade framgångsfaktorer.* www.goteborg.se/jamlikt

En rad insatser mot mer strukturella förhållanden som rör familjers socioekonomiska situation och utbildningsnivå eller att motverka boendesegregation föreslogs av Bunar (2015) i en rapport till Stockholmskommissionen. Insatserna rör nyanlända elevers utbildningsvillkor, effekter av skolvalsreformen, skolors förutsättningar i segregerade bostadsområden, samt att stärka föräldrar med olika former av vuxenutbildning. En studie av Schwartz (2010) redovisar att elever i mångkulturella miljöer har höga studieambitioner och att omgivningen ställer upp så gott de kan för att stödja elever men att de inte erkänns som så värdefulla. I VGR:s tabell 1 på sid 32 ingår det även insatser för att öka skolnärvaron.

I Göteborgs stad riktar sig åtgärdande förebyggande insatser till enskilda elever med problem som kan vara såväl fysiska, psykiska som sociala. Insatserna för att stödja skolnärvaroarbetet är indelat i följande delar:

- Riktlinjer för att stödja en ökad skolnärvaro – beslut i staden, tillsättande av arbetsgrupp för riktlinjer, skapa förutsättningar för att organisera team
- Stöd till enheterna – för lokal handlingsplan och rutin, stödmaterial utbildning, styrning, struktur och samsyn
- Uppföljning – systematisk uppföljning av handlingsplan, stöd för att analysera och utveckla vad som stärker närvaro
- Kommunikation – om arbetet på enheter, stödja att nätverk lär av varandra, sprider goda exempel

Ur: *Arbete för en ökad skolnärvaro I Göteborgs Stad. En studie i identifierade framgångsfaktorer.* www.goteborg.se/jamlikt

Enligt SOU 2016:94 är fungerande frånvaroregistrering en effektiv intervention i sig. Likaså beskrivs det att skolors uppfattningar skiftar om när frånvaro ska leda till att olika åtgärder sätts in, ibland sker detta men ofta utan att systematisk kartläggning och analys skett innan. Utredningen konstaterar att lagstiftning, handlingsplaner och närvarorutiner finns men att de ofta efterföljs bristfälligt. Enligt utredningens förslag behöver lärarnas tillgång till elevhälsans stöd förbättras och även elevhälsans förebyggande och hälsofrämjande arbete förtydligas. Rektor är ansvarig för att individens orsaker till problematisk frånvaro skyndsamt utreds, att åtgärder vidtas och dokumenteras, samt att anmälan sker till huvudmannen. Likaså behöver varje skola ha en elevhälsofunktion: som är proaktiv och kunskapsstark och via ett systematiskt arbetssätt kan följa och förebygga frånvaro på skol- och individnivå. Elevhälsan ska vidare vara tillgänglig, synlig och inte-

grerad i skolan och arbeta både strukturellt tillsammans med skolledningen och individuellt bygga en struktur för samverkan. Samråd ska ske med elev, vårdnadshavare och elevhälsan. Utredningen betonar även vikten av att skapa en god fysisk miljö och en känsla av tillhörighet med skolan, ge rätt anpassning vid funktionsnedsättning och aktivt arbeta med att hantera kränkningar och mobbing.

Samverkan

Med begrepp som *samverkan* eller *collaboration* avses det som sker mellan människor som arbetar i olika organisationer för att uppnå något som de inte kan uppnå på egen hand. Ofta diskuteras lösningar på problem man inte kan lösa inom den egna organisationen och syftet är att dela med sig av kunskap och erfarenheter och samverka genom att utföra handlingar och uppgifter tillsammans som inte faller inom ramen för en organisation eller stora frågor som kräver insatser från flera olika organisationer. I själva begreppet samverkan ingår ett antagande om att det finns gränser som behöver överskridas på grund av olika huvudmän. Socialstyrelsen (2013) definierar att samverkan: *handlar om att någon eller några tillför sina specifika resurser, kompetenser och/eller kunskaper till en uppgift som man har att gemensamt genomföra*. Samverkan motiveras ibland även med att (samhälls) resurser skulle kunna användas mer effektivt och att kvalitén därmed ska kunna öka för individen (Löfström 2001).

Att samverka konstruktivt är svårt visar bland annat forskning av Danermark (2000, 2012). Samverkansprocesser innebär ofta osäkerhet och oro kring resultat och förändringar. Olika forskare som Lindberg (2009) har försökt förklara hur samverkan sker och hur organisationer kan uppnå fördelar med interorganisatorisk samverkan. Argument för att samverka kan vara ideologiska, moraliska, ekonomiska och kunskapsmässiga och även demokratiska relaterade till deltagande i samhällsprojekt för att eftersträva att alla får möjlighet att göra sina röster hörda. Motiv finns att ekonomisk samordning även ska leda till att samhällets totala kostnader minskar (Socialstyrelsen 2008) och att lärande ger möjligheter att kombinera kunskap för att lösa komplexa problem. Samverkan kan vara idealiserande beskrivningar som ska kunna vägleda, motivera eller legitimera eller ge förhoppningar. Det är inte heller säkert att formellt strukturerad samverkan i praktiken leder till goda resultat. Faktorer som påverkar samverkan är olika professioners perspektiv på problem och lösningar, olika regelverk, samt organisatoriska olikheter t ex när det gäller beslutsfattande. Verksamhetens olika uppdrag kan ibland även motverka varandra. Flera hinder för samverkan har beskrivits som: intressekonflikter, lagstiftning, olika språkbruk, organisationskultur, orea-

listiska mål, statusskillnader, rangordning, olika synsätt, otydliga roller och bristande vilja att kompromissa. Tidsbrist och för korta tidsperspektiv kan leda till alltför små vinster av samverkan och avsaknad av beslutskraft kan leda till minskad handlingsfrihet mellan organisationer. Mörth & Sahlin-Andersson (2006) beskriver följande dilemman med sektorsövergripande samverkan:

- Självständiga aktörer gör avvägningar angående autonomi och samordning, framförallt av konkurrens i partnerskapet
- Avgränsningar av problem kan uppfattas olika av ingående parterna
- Trovärdighetsproblem – att samarbetet inte uppfattas som legitimt av samtliga parter
- Att ansvarsrisker är så utspridda att ingen kan hållas ansvarig

Huxham och Vengen (2005) drar slutsatsen att omfattande samverkan utan uppenbara fördelar t o m bör undvikas. Dessutom tar samverkan tid från ordinarie arbetsuppgifter. Det har visat sig vara viktigt att samarbetsparterna behåller sina respektive ansvars- och verksamhetsområden.

Samverkansteorier bygger ofta på antaganden om att det finns täta kopplingar mellan organisationer och mellan samverkansaktiviteter och ordinarie verksamhet. Lös koppling kan finnas mellan de som styr och formulerar övergripande organisatoriska mål och genom att de som arbetar i organisationerna finner medel som behövs för att bedriva verksamhet så målen kan uppfyllas. Alltför täta kopplingar kan innebära att flexibilitet och självständighet förloras. Organisering av samverkan är en slags balansgång mellan att koppla ihop och att låta kopplingar vara tillräckligt lösliga för att deltagare ska kunna ha kvar sin särprägel. Ett slags "lämplighetslogik" enligt March och Olsen (1989) kan utvecklas om varför vissa handlingar är mer passande än andra i samverkansprojekt. Likaså kan en viss "konsekvenslogik" åstadkommas om handlingar skapas utifrån aktörers förväntningar om vilka konsekvenser olika handlingar kan få.

Callon (1986) beskriver fyra aktiviteter som kan bidra till goda förbindelser mellan olika aktörer:

- Problematisering: att aktörer definierar problem för att få lösning
- Intressering: att aktörer genomför handlingar för att stärka nätverket
- Enrollering: att nätverk koordineras genom olika metoder
- Mobilisering: att nätverk stabiliseras, talar och agerar som en aktör

En studie om samverkan finansierad av Vetenskapsrådet genomfördes vid Malmö och Lunds universitet i Eslövs kommun pågick 2012 -2017. Den består av fyra delstudier om samverkan mellan offentlig förvaltning, enskilda organisationer och privat sektor. En intressant studie finansierad av Forte pågår perioden 2017-12-01 - 2020-12-31 vid CTA (Centrum för tillämpad arbetslivsforskning) vid Lunds Universitet om tillvaratagandet av praktiska kunskaper av sociala investeringar som verktyg för kommunal styrning och organisering i Skåne. Frågor som undersöks är spänningar mellan förutsägbarhet, stabilitet, långsiktiga lösningar och strävandet efter tillit för professionellas kunskap, innovationskapacitet samt organisatorisk flexibilitet. Studien kan vara av intresse att ta del av när den avslutas.

Samverkan mellan olika parter regleras i olika lagstiftning som förvaltningslagen (1986:223) HSL (Hälsa- och sjukvårdslagen 1982:763), SoL (Socialtjänstlagen 2001:453) samt Skollagen (SFS 2010:800). Från 2010 fick HSL och SoL nya bestämmelser. Väl fungerande samverkan bygger på god kännedom om varandras verksamhet och respekt för de olika uppdragen. För att kunna hantera och åtgärda skolfrånvaro behövs en väl utvecklad samverkan mellan skolan, vårdnadshavare och externa aktörer som socialtjänst och BUP. Ofta finns det bristande kunskap om och förståelse av andra verksamheters arbetssätt, resurser och möjligheter. Synen på vad det är som bidrar till att orsaka skolfrånvaro varierar mellan olika involverade parter, vilket är problematiskt och bidrar till att försvåra samverkan. Av Västra Götalands rapport *Att motverka skolmisslyckanden* (2016) beskrivs problemet med att olika aktörer har olika tolkningar av vad som är problemet och vilka lösningar som kan finnas, vilket kan orsaka konflikter. Västra Götalandsregionen beskriver sitt ansvar för samverkan på följande sätt:

Komplexa problem kräver samverkan mellan flera aktörer. För att undvika friktion och gränskonflikter behövs det fungerande metoder för kommunikation och tillit. Möjligheten att lämna gymnasieskolan med godkända betyg påverkas bland annat av elevens egna förutsättningar, familjens socioekonomiska förhållanden, utbildningssystemets utformning liksom den enskilda skolans arbetsmiljö, kultur och organisation. Skolmisslyckanden måste alltså motverkas på olika nivåer – som ett systemproblem, ett skolproblem eller ett problem för den enskilda eleven. En rad faktorer på varje nivå samverkar och därför finns det inte någon enkel helhetslösning.

En avhandling av Widmark (2015) beskriver samverkan mellan BUP, skola och socialtjänst kring barn med sammansatta behov. Organiseringen och specialiseringen innebär att behov endast kan tillgodoses när resurser sätts in samtidigt från olika verksamheter. Fragmentisering vid många olika verksamheter kan leda till att samverkan inte sker och konsekvensen blir att resurserna inte används optimalt. I avhandlingen betonas även att de tre parterna behöver lära känna, lyssna och ha förtroende för varandra för att kunna få en djupare förståelse för och kunskap om varandras syn på barns psykosociala behov.

Socialstyrelsen utgav mars 2015 en av aktuell sammanställning av lagstiftning som rör olika verksamheters ansvar för insatser och samverkan: *Lagstiftning om samverkan kring barn och unga*. I den beskrivs det att: Samverkan är nödvändig för barn och unga och att det därför finns lagstiftning om samverkan som gäller för socialtjänsten, hälso- och sjukvården och skolan. Socialstyrelsen (2013) menar att samverkan kan leda till att behov upptäcks tidigare och insatser kan sättas in snabbare. Följande tre förutsättningar krävs för att kunna uppnå en fungerande samverkan enligt socialstyrelsen:

- **Styrning** – innebär att ledningsnivån tar aktiv ställning till mål och att den legitimerar, ger mandat, följer upp och utvärderar samverkan
- **Struktur** – innebär att tydliggöra vad som gäller för samverkan och varför, samt hur ansvarsfördelningen ska gå till
- **Samsyn** – innebär att de som samverkar har en gemensam förståelse av problemen, samt förståelse och respekt för varandras uppdrag.

Bristande samordning medför att samarbetet är svagt mellan lärare när det gäller att gemensamt identifiera elevers behov och vilka stödinsatser som behöver sättas in enligt Skolinspektionen (2015). Av denna granskning framgår det även elevhälsans kompetens används i för låg grad för att elever ska få bra stöd.

VÄSTBUS är en förkortning av Västra Götalands modell med riktlinjer för samverkan kring barn och unga med psykisk/psykiatrisk och social problematik på lokal, delregional och regionalnivå. Samverkan sker sedan 2005 via en överenskommelse mellan kommuner och hälso- och sjukvård i Västra Götalandsregionen. De ursprungliga riktlinjerna från 2005 reviderades 2012 och är en rekommendation kring grundläggande värderingar och ansvar för målgruppen, såväl förebyggande, tidiga insatser och specialinsatser utifrån barnets bästa. De omfattar såväl individuella som privata utförare. Barnets behov och intressen får inte

åsidosätts på grund av att skilda huvudmän har olika verksamhets- och kostnadsansvar. Modellen syftar till att åstadkomma goda samordnade tvärprofessionella insatser anpassade till individens behov. Insatserna och vem ansvarar för vad ska vidare framgå av en Samordnad Individuell Plan (SIP).

Västbusmöten skiljer sig från andra samverkansmöten genom att de är formaliserade, mer strukturerade och ska leda till en samverkansplan där familjen förväntas planera och delta, förutom berörda professioner. Socialnämnden har huvudansvar för att samverkan kommer till stånd. Elevhälsan ska främst arbeta förebyggande och hälsofrämjande och göra allsidiga elevutredningar som underlag för olika insatser rörande elevens individuella skolvårigheter. Primärvården har till uppgift att tillgodose barnens behov av rådgivning, diagnostik, behandling, omvårdande, förebyggande och rehabiliterande åtgärder. Specialistinsatser som konsultation, utredning, diagnostik och behandling sker via socialtjänstens individ- och familjeomsorg (IFO) och stöd enligt LSS till personer med funktionsnedsättning, barn- och ungdomsmedicin och psykiatri, och habilitering. Av Västbus-riktlinjerna framgår även parternas informations- och samverkansskyldighet och att gemensam kompetensutveckling är önskvärd. <http://epi.vgregion.se/sv/Vastbus>

Att Västbus är en av flera tänkbara samverkansformer för barn och unga kan förklara osäkerhet om vilken samverkansform som ska väljas. Det förekommer även oklarheter kring lagstiftning, riktlinjer med mera. Melke (2015) konstaterar att det finns 29 exempel på andra samverkansformer än Västbus för barn och unga i Västra Götalandsregionen. Till exempel har barn med funktionsnedsättningar mellan 20-80 professionella kontakter enligt en kartläggning av FoU i Väst/GR. Förbättringsarbete har enligt Melke lett till att Västbusverktyget har blivit tydligare och används mer. Västbus behöver sättas in i en större kontext med uppföljningsbara mål och mått för att kunna konstatera när formen är relevant, likaså behövs det ett tydligare brukarfokus. Dessutom behöver utvecklings- och implementeringsriktlinjer konkretiseras och systematiseras genom handlingsplaner, workshops, gemensamma utbildningar och dialog, samt uppföljningsinstrument.

Metoder och teoretiska utgångspunkter

Det finns många olika sätt och metoder att utvärdera projekt beroende på projektets syfte och mål. Utvärderingar fokuserar ofta på effektivitet d v s graden av påverkan, effekter eller måluppfyllelse enligt Eriksson och Karlsson (2008). Utvärderingar kan ha olika syften som att kontrollera om mål och beslut lett till önskade effekter. En definition av utvärdering: *en systematiskt genomförd beskrivning och bedömning av en pågående eller avslutad intervention eller åtgärd i syfte att förbättra samhällets insatser.*

Utvärderingar kan ha olika syften; ett kontrollerar med vetenskapligt prövade metoder t ex hur nyckeltal, indikatorer och kvantitativ mätbarhet fungerar. Lärande kan vara ett övergripande syfte både utifrån ett kontrollerande eller främjande syfte. Likaså kan motivet vara att medverka till att förvaltningar och verksamheter utvecklar kapacitet när det gäller att analysera och utveckla sin praktik. Ett närliggande syfte är att generera ny kunskap som hjälper ledning att agera eller kritiskt granska för att främja transparens, öppenhet och granskning enligt: *Lärande utvärdering genom forskning* (2011).

Utvecklingsarbete i projektform i lokal politik och förvaltning inrymmer ofta krav på att organisationsövergripande strukturerad samverkan ska ske mellan olika intressenter. "Projektifiering" kan vara ett sätt att hantera den lokala politikens samverkanskrav och olika styrlogiker för att balansera kraven på förändring och stabilitet: som systemlogik, organisationslogik, politisk logik och individuell logik enligt Forssell, Fred och Hall (2013). I denna utvärdering analyseras resultatet främst till dessa styrlogiker för utvecklingsprojekt.

Projekt kan uppfattas på olika sätt: nytt modernt byråkratiutmanande arbetssätt, byråkrati i sin renaste form (kritisk organisationsteori) och som en organisatorisk lösning på samverkansproblem (statsvetenskapligt perspektiv). Denna utvärdering berör en rad olika organisatoriska gränsöverskridande frågeställningar men resultatredovisningen fokuserar främst frånvaroorsaker, insatser och samverkan. Utvärderingen beskriver och analyserar hur ett projekt planeras och genomförs i en offentlig organisation. Teorier om **styrnings- och projektlogiker** har därför betydelse för projekts planering, genomförande och implementering, likaså är samverkansteorier betydelsefulla utifrån projektmålen. Projektet berör samverkan mellan flera huvudmäns verksamheter som grundskola, socialtjänst och BUP det vill säga: **samverkanslogiken**. Se tidigare avsnitt litteraturgenomgång: samver-

kansteorier. Formella samverkanskrav för att lösa svåra samhällsproblem innebär att det formella kravet på horisontell samverkan ofta inte förmår utmana den vertikala styrningslogiken i verksamheterna. Personellt ingår olika professioner som rektorer, klasslärare, elevhälsovård i skolan och behandlare i socialtjänst och BUP, likaså ingår projektledning och projektgrupp i utvärderingen. Involverade och berörda är dessutom elever i årskurs 1-3 med vårdnadshavare vilken rör: **individlogik**. En viktig utgångspunkt i utvärderingen är konsekvenser av projektets finansiering och organisering när det gäller genomförande, måluppfyllelse och inte minst implementering. Projektet är beslutsfäst ett Top-down-projekt, vilket är betydelsefullt när det gäller förmågan att uppnå legitimitet i berörda organisationer. Det har också betydelse att projektet är externfinansierat, vilket innebär krav på byråkratisering genom projektformen och även standardisering. Att beslutat är fattat av Västra Götalandsregionen berör både **finansieringslogiken och politiklogiken**. Att projektet är organiserat i en särskild projektorganisation med tidsbegränsade anställda som arbetar vid sidan av den ordinarie verksamheten rör **organisationslogiken**. Projektet "Tidiga insatser för ökad skolnärvaro" kan även beskrivas utifrån som ett "ätgårdsprojekt" eftersom projektets övergripande mål är att öka skolnärvaron för tidiga åldrar.

Följeforskning och utvärdering

Projektet "Tidiga insatser för ökad skolnärvaro" har både mer konkreta mål om att öka skolnärvaron i årskurs 1-3 och betydligt mer långsiktiga som att bidra med att fler elever blir behöriga till gymnasiestudier. Denna utvärdering analyserar och tolkar utifrån ett förståelseinriktat och kvalitativt perspektiv projektets processer och mål kring frånvaro, insatser och samverkan mellan olika intressenter. Utvärderingen redovisar även resultat när det gäller kartläggning av orsaker till hög frånvaro och genomförande av vissa insatser. Tydliga statistiska effekter av projektarbetet är svåra att konstatera av flera skäl, som att arbetet inte kom igång enligt tidsplanen med frånvaroregistrering eller intervjuer med barn och vårdnadshavare, likaså att samverkan via Västbusmöten blev betydligt färre än förväntat. Det empiriska underlaget är därför mer begränsat än vad det föresågs vara när det gäller ovanstående delar. I utvärderingens resultatdel ingår intervjuer med barn och vårdnadshavare, samt projektets intressenter (rektorer, elevhälsopersonal, representanter från BUP, socialtjänst, projektledning och projektgrupps) olika uppfattningar om projektets mål, genomförande och resultat. Dessa resultat har sammanställts och analyseras utifrån målen i projektansökan till Västra Götalandsregionen och vissa slutsatser har gjorts och relaterats till resultat i andra studier. Framförallt är projektets mycket långsiktiga mål naturligtvis inte möjliga att uttala sig om över huvud taget inom utvärderingens starkt begränsade tidsram.

Vi har som följeforskare och utvärdera haft förmånen att följa projektet från planering med ansökan april 2015 till att det avslutas 2018. Projektet skulle enligt ansökan pågå 2015-08-01 - 2018-01-30, men kom av flera olika skäl, inte igång förrän augusti 2015 med kartläggningsfasen. Projektets tid för att genomföra projektet med olika insatser förlängdes till 2018-05-31, likaså förlängdes projektledningens anställningar till och med 2018-06-30 för att kunna slutföra arbetet. En av de sex projektskolorna lämnade dock projektet 2018-01-31. Å andra sidan är projektets dokumentation relativt omfattande och där ingår även ett par egna undersökningar som projektledarna genomfört och en del intressanta uppgifter om frånvarostatistiken vid berörda skolor.

Det finns både för- och nackdelar med att både vara följeforskare och utvärderare av projekt. Fördelen med att vara delaktig under projektprocessen är främst att få kunskap om och kontinuerlig insyn i hur arbetet fortskrider under olika skeden. Fördelaktigt är också att kunna ställa frågor till och diskutera med projektledningen under processen. Nackdelar med att även genomföra utvärderingen är att forskarna kan uppfattas som en del av projektet och inte som en utomstående kritiskt granskande och analyserande funktion. Det finns också en inbyggd motsättning i att de som initierat och drivit projektet ofta önskar positiv bekräftelse på arbetet som lagts ned, medan forskningens uppgift är att ifrågasätta och redovisa såväl positiva som negativa erfarenheter, för att kunna bidra till kunskapskapande och lärande i berörda organisationer.

Etiska överväganden

Ansökan om etisk prövning sändes till den Regionala etikprövningsnämnden i Göteborg innan projektstart eftersom projektet och forskningen rör yngre barn i potentiellt känsliga situationer. Prövningen rörde bland annat frågor om hur informationsbrev utformats och hur vårdnadshavare erbjuds tillfälle att lämna samtycke till att forskare får ta del av information som rör deras barn. En möjlig risk att ta hänsyn till vid etikprövningen var att elever med hög frånvaro och deras respektive föräldrar valdes ut för att undersöka tänkbara orsaker till hög frånvaro. Därmed fanns risk för att de kunde uppleva sig vara ifrågasatta. Det förelåg även en viss forskningsetisk risk i och med att elevhälsoteamets intervjuare kunde ha kunskap om enskilda familjer och därmed en förförståelse av elevernas och föräldrarnas levnadsförhållanden. En annan risk var att familjer kunde känna oro inför samverkan med andra verksamheter. Etikprövningsnämnden godkände efter kompletteringar ansökan 2016-03-17. Arbetet med samtal elever och vårdnadshavare inleddes inte förrän etikansökan beviljats. På grund av att ansökningskompletteringar krävdes fördröjdes projektstarten något.

Dokumentation från projektet

Arbete med att välja ut projekt- och kontrollskolor startade februari 2015 och slutfördes september samma år. Arbetet med ansökan om sociala investeringsmedel pågick under mars-april 2015, insändes och beslut om beviljande skedde 2015-06-26. Projektledare rekryterades och påbörjade sina anställningar hösten 2015. Ett par månader senare anställdes en kommunikatör i projektet. Från och med projektets inledningsfas hösten 2015 har det i början av varje läsår sänts ut informationsbrev på fyra språk (arabiska, somaliska, dari och engelska) förutom svenska till personal, skolelever och vårdnadshavare i årskurs 1 - 3 vid projektskolorna om deltagande i forskningsstudien. Förfrågan om samtycke till elevernas vårdnadshavare angående intervjuer med elevhälsans personal sändes till berörda vårdnadshavare. Projektledningen har under projekttiden dokumenterat olika möten, gjort olika slags sammanställningar kring arbetets olika faser, skrivit lägesrapporter och informerat både internt och externt om arbetet. Arbetat har kontinuerligt uppdaterats på projektets hemsida där olika projektdokument kan laddas ner. Projektledarna har haft regelbundna möte med olika intressenter som: projektgruppen (ledningsrepresentanter från berörda organisationer), nätverksmöten med rektorer, elevhälsoteam på respektive skola, kontaktpersoner från socialtjänsten och BUP, samt med oss följeforskare. Projektledarna har även genomfört och sammanställt egna undersökningar av olika slag som 54 intervjuer med rektorer, elevhälsoteam, pedagoger, samt medarbetare från BUP och Socialtjänstens IFO (Individ och familjeomsorg) om arbete med frånvaroarbete och samverkan. Intervjuguider för samtal med elev respektive vårdnadshavare har sänts ut till elevhälsoteam. Till klasslärare har en mall sänts ut som underlag för dokumentation av samtal med hemmet (vid frånvaro dag 6 eller vid fjärde tillfället frånvaro på en termin). En rad rutiner har sammanställts för projektets räkning som; rutin vid elevnärvaro, rutin vid registrering av frånvaro i Dexter och beskrivning av rektors uppgifter i samband med Västbusmöten. Vi följeforskare har kunnat ta del av allt ovanstående material från projektansökan till rekvisitioner av medel och uppgifter om tidsutgång och inlämnade lägesrapporter.

Statistik över frånvaro

För att ta reda på om projektets insatser lett till minskad frånvaron gjordes en kvantitativ effektutvärdering bland elever som hade en frånvaro som var 15 procent eller mer under en period av tre månader. Om en kortare period än så används bedömdes tillfälligt hög frånvaro få alltför stort utslag när elever med riskfrånvaro identifierades. Designen som användes för ändamålet var ett experimentellt upplägg med en icke fullt likvärdig kontrollgrupp, där mätningar gjordes både

före och efter projektets insatser. Som nästan alltid är fallet vid följeforskning så fanns inga möjligheter att åstadkomma helt och hållet likvärdiga grupper genom att dela in elever i projektgrupp och kontrollgrupp med hjälp av slumpen. Istället var avsikten att välja ut projektskolor och kontrollskolor som liknade varandra med avseende på elevantal, geografiskt läge (landsort vs. centralort), socioekonomisk situation och andel elever med utländsk härkomst. Uppgifter om vilka kriterier och uppgifter som användes när skolorna valdes ut är inte fullt ut tillgängligt. I tabell 2 framgår dock ett litet urval av uppgifter om projekt- respektive kontrollskolorna som kan sägas avspegla skolornas pedagogiska och sociala miljöer. **Av tabellen framgår det att det fanns vissa skillnader mellan projekt- och kontrollskolorna, men att de inte var alltför påtagliga.**

Tabell 2 Projektskolor och kontrollskolor

Medelvärden (och lägsta respektive högsta värde) för uppgifter år 2017 som ger en indikation om projekt- respektive kontrollskolornas pedagogiska och sociala miljöer.

	Antal elever i årskurs F-6	Andel (%) behöriga lärare	Andel (%) trygga elever	Andel (%) elever som känner en positiv förväntan från sina lärare
	<i>M</i> (min-max)	<i>M</i> (min-max)	<i>M</i> (min-max)	<i>M</i> (min-max)
Projektskolor (6 st)	300 (224-398)	78 (67-87)	92 (87-96)	97 (92-100)
Kontrollskolor (6 st)	322 (163-406)	74 (64-81)	74 (64-81)	74 (64-81)

Anmärkning. Uppgifterna är hämtade från Borås Stads webbplats, ”jämför service och resultat”.

Trots att en fullständig likvärdighet mellan projekt- och kontrollgrupp inte kunde säkerställas i alla avseenden spelar kontrollgruppen en avgörande roll för att undvika felaktiga slutsatser. En kontrollgrupp att jämföra med innebär att många av de vanligaste felkällorna vid den här typen av undersökningar kan uteslutas, som till exempel att situationen kanske hade förbättrats spontant även om inga insatser hade genomförts. Den initiala mätningen som erhöles då elever med riskfrånvaro identifierades gjorde det dessutom möjligt att göra en statistisk justering för de olikheter som fanns mellan grupperna.

Projektledarna har regelbundet (månadsvis) sammanställt uppgifter från närvarosystemet Dexter sedan 2015-10-31 och även översänt dem till projektskolornas elevhälsoteam för att underlätta arbetet. Ett omfattande problem inledningsvis var att inte alla projektskolor hade fungerande frånvarosystem när projektet startade hösten 2015 vilket orsakade att registrering och rapportering inte kom igång som planerat. Av projektledningens sommarbrev 2016 till socialtjänst och BUP framgår det att när tre frånvaromätningar hade genomförts visade det sig att så pass många elever hade en frånvaro på 15 % eller mer att det blev omöjligt för elevhälsan att intervjua samtliga elever kring orsaker och eventuella insatser. Av den sista lägesrapporten till RUN (regional utvecklingsnämnd) 2017-12-31 framgår det att enbart fyra av sex projektskolor uppfyllt frånvarostatistiken och uppnått en elevfrånvarokvittering på minst 95 %. Övriga två projektskolor uppgavs vara på god väg. Orsaker uppges bland annat vara problem med olika system för Dexter och schemaläggning, bristande kompetens kring systemen liksom hög personalomsättning. En ytterligare bidragande orsak till problemet uppges vara att lärare i musik, slöjd och idrott inte var anställda av rektor.

Projektets forskare har regelbundet tagit del av frånvarostatistik och resultat från såväl de sex projektskolorna som de tre kontrollskolorna vilken har sammanställts och analyserats.

Intervjuer med vårdnadshavare och elever

Personal från elevhälsan som sjuksköterskor och skolkuratorer har genomfört en del intervjuer (26) med elever och vårdnadshavare under projektet. Ibland har de genomförts elev och förälder var för sig och ibland med båda närvarande. Intervjuerna har utifrån en intervjuguide handlat om hur barnet mår och trivs i skolan och med kamrater ur olika aspekter. Intervjuerna har dokumenterats av en av de (ofta två) personer från elevhälsan som närvarat, medan den andre har intervjuats. Samtyckesblankett (se bilaga) har undertecknats av respektive vårdnadshavare före intervjuerna. Se bilagor. Drygt hälften (15) av de genomförda intervjuerna som spelats in efter samtycke med vårdnadshavare (16 personer) och (6) elever har översänts till projektets forskare. Elevintervjuerna har pågått 5-15 minuter medan intervjuer med vårdnadshavare i allmänhet är längre från 5 minuter till en timma. Samtalen har transkriberats och de redovisas under avsnitt intervjuer med vårdnadshavare och elever i resultatdelen. Ännu färre vårdnadshavare har deltagit i så kallade lokala Västbusmöten. Dessa redovisas därför mycket översiktligt.

Intervjuer med personal i elevhälsoteam, rektorer, projektledning, socialtjänst och styrgrupp

Sammanlagt har 14 intervjuer genomförts med representanter som varit involverade i projektet under perioden. Intervjuerna har pågått under perioden 3 januari till 17 april 2018 och de har tagit från en halvtimme mellan 2,5 timma (varav en är en gruppintervju med tre personer). Samtliga har skett på respektive persons arbetsplatser utom två som skett via telefon. Alla har transkriberats, sammanställts och analyserats. Från de sex projektskolorna har personer från fyra skolor intervjuats. Tre rektorer från projektskolor och tre anställda i elevhälsan från tre olika skolor ingått. Totalt berörs fyra av projektets sex skolor. Ålder varierar mellan 32 och 66 år, genomsnittsålder är 48,8 år. Dessutom har chef för grundskoleförvaltningens elevhälsa intervjuats. Dessa intervjuer tog 30 till 60 minuter.

Vid socialtjänst och (IFO) Individ och Familjeomsorg har två representanter intervjuats och vid BUP (barn och ungdomspsykiatri) har två representanter intervjuats om projektet. Tre av de intervjuade ingår i projektgruppen som är en form av styrgrupp. Deras ålder varierar mellan 36 och 66 år. Genomsnittsåldern är 55,8 år. Intervjuerna har pågått från 30 minuter till en och en halv timma. Dessutom har de två projektledarna intervjuats tillsammans med projektets kommunikatör i en gruppintervju.

Intervjuerna har sammanställts och analyserats utifrån intervjufrågorna. Se bilaga. Utsagorna har indelats i följande rubriker: orsaker till frånvaro, insatser kring frånvaro, genomförande av insatser, projektets mål och organisering, samverkan internt och externt, samt uppnådda resultat. Resultat från respondenters utsagor har redovisats: skolan för sig och socialtjänst inklusive BUP. Projektledningens och projektgruppens synpunkter ingår i den totala resultatsammanställningen.

Enkät till klasslärare i projektskolor

En enkät sändes ut den 31 januari via de sex projektskolornas rektorer till klasslärare för elever i årskurs 1-3. Se bilaga. Enkäten omfattar frågor som rör vad lärare anser är orsaker till elevers frånvaro, insatser på grundskoleelevers frånvaro, samt frågor som rör projektets organisering, mål och genomförande. Av de sju frågorna hade fem graderade svarsvariabler. Möjligheter fanns även att lämna svarsalternativ och att kommentera svaren. De två avslutande frågorna hade öppna svarsalternativ och handlade om projektets måluppfyllelse och vad respondenter tror kommer att hända när projektet avslutats.

Fem av sex rektorer vid projektskolorna sände enkäten vidare till klasslärare i årskurs 1-3. Konstateras kan att svarsfrekvensen varierade i hög grad från ett till 13 svar, på de aktuella projektskolorna. Vid två projektskolor är svarsfrekvensen mycket hög och vid tre skolor är den påfallande låg. Påminnelser sändes ut bland annat den 28 februari och svarsfrekvensen uppskattas vara 36,25 % (29 svar). Vid de sex skolorna beräknade projektledningen att cirka 80 klasslärare skulle ha kunnat besvara enkäten. Fråga har inte ställts till rektorer om hur många lärare som enkäten sändes till, så orsaken till den relativt låga svarsfrekvensen är osäker och därmed även resultatets reliabilitet. Studiens enkätresultat tillsammans med studiens övriga empiriska underlag t ex statistik och intervjuer ger en del tydliga resultat när det gäller måluppfyllelse.

Redovisning av resultat

Utvärderingens resultatdel redovisas här varje del för sig. Därefter följer analys i relation till tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter, samt allmänna slutsatser och slutligen diskussion med reflektioner över resultatet.

Dokumentation från projektet

Projektledarna genomförde totalt 54 intervjuer under projektets inledande skede den 21 oktober 2015 till den 19 januari 2016. Flertalet (44) intervjuade representerade skolan (rektorer, skolsköterskor, skolpsykologer, skolkuratorer, specialpedagoger och pedagoger) från de sex projektskolorna. Övriga 10 representerar individ- och familjeomsorg (IFO) och barn- och ungdomspsykiatriska kliniken (BUP). Intervjuerna genomfördes enskilt med rektorer medan gruppintervjuer skedde med elevhälsopersonal på respektive skola samt pedagoger i en grupp på respektive skola. I socialtjänsten genomfördes det gruppintervjuer i de berörda stadsdelarna och en gruppintervju genomfördes med personal från BUP.

Frågorna som ställdes till både individer och grupper rörde deras erfarenheter av följande frågor:

- orsaker och förklaringar till skolfrånvaro
- insatser för att öka skolnärvaro
- samverkan med vårdnadshavare
- samverkan med andra organisationer.

Dessutom fick projektskolornas representanter en fråga om skolans rutiner för skolfrånvaro.

Resultaten från intervjuerna har sammanställts i projektdokumentet: *Tidiga insatser för ökad skolnärvaro: sammanställning av intervjuer kring frånvarohantering och samverkan.*

Här följer en sammanfattning av resultaten utifrån frågeställningarna:

Erfarenheter orsaker och förklaringar till skolfrånvaro

Representanterna från projektskolor ansåg enligt sammanställningen att det främst var familjerelaterade och vissa kulturskillnader som orsakade hög skolfrån-

varo, därefter elevers individuella faktorer och i sista hand skolrelaterade faktorer. När det gällde giltig skolfrånvaro uttryckte flera pedagoger att de anade att en del som rapporterades som sjukdom i själva verket berodde på icke beviljad semester, otrivsel, psykisk ohälsa, outredd diagnos eller hemförhållanden. När det gällde skolrelaterade orsaker uttryckte enbart 10 % att hög frånvaro kunde bero på inlärningsvärigheter, mobbning på raster eller på klassrumssituationen.

BUP-företrädarna ansåg att orsaker till skolfrånvaro främst var relaterade till psykisk ohälsa eller diagnoser, medan IFO-medarbetare främst uppfattade orsaker i familje- och hemsituationen. Båda organisationerna utgick från barnets uttalade känslor som uttryckte magont, ångest, orkar eller vill inte. Vårdnadshavare som de kommit i kontakt hade uttryckt att problemet med skolfrånvaro pågått för länge och även besvikelse över att skolan inte gjort allt för att anpassa undervisningen eller skapa trivsel och gemenskap. Viss självinsikt hade vårdnadshavare, enligt informanter, när det gällde hemsituation och hur deras attityder påverkar barnens skolgång. En del föräldrar hade uttryckt att de inte orkade längre. Organisationsföreträdarna ansåg att symptom på skolfrånvaro kan bero på olika varierande faktorer som språksvårigheter, psykisk ohälsa, outredda funktionshinder, hem- och/eller skolsituationen.

Erfarenheter av insatser för att öka skolnärvaro

Skolans representanter ansåg det viktigt att både arbeta förebyggande och med tidiga insatser för att öka skolnärvaron. Skolan uppfattade detta som svårt beroende på att hemsituationen uppfattades vara huvudproblemet och de hänvisade ofta till IFO. Anpassningar i undervisning ansågs viktigt vid psykisk ohälsa och diagnoser, likaså uppfattades bemötande, trygghet, trivsel som viktiga faktorer, att elevhälsoteam och likabehandlingsgrupper gjorde insatser. Täta lärarbyten ansågs kritiskt inte minst för elever med svårigheter. Både BUP och IFO betonade vikten av att noga undersöka bakomliggande orsaker till hög skolfrånvaro för att kunna välja rätt insatser. Insatser som omnämndes var läxhjälp, skolskjuts, familjerådgivning, samtal, terapi och behandling. Att ha en gemensam helhetsansyn med elev, föräldrar, skola och andra parter om problemet och samverka kring det ansågs betydelsefullt likaså individanpassning och flexibilitet. Västbusmöten framhölls som ett forum och en potential. Samtidigt påtalades brister när det gällde representation, mandat, kompetens och kunskap om andra verksamheters möjligheter. För långa väntetider, resurs- och tidsbrister ansågs problematiskt.

Erfarenheter av samverkan med vårdnadshavare

Skolans företrädare ansåg det viktigt att ha ett gott samarbete med vårdnadshavarna oavsett frånvaron och orsakerna. Ibland uppfattade skolans representanter det som lättare när orsakerna var mer skolrelaterade eller mer individuella och när det gällde att stötta skolans insatser. Kontakten med vårdnadshavare betonades framförallt vid längre sjukdom eller beviljad ledighet för att elever inte ska komma efter med skolarbetet. Tvärtom uppfattade skolan det svårare och känsligare att kunna samverka om orsakerna uppfattades bero på hem- och familjerelaterade förhållanden. BUP:s och IFO:s företrädare var överens om vikten av gott samarbete med vårdnadshavare eftersom de ansågs ha störst påverkan när det gäller att få barn att gå till skolan. De betonade även vikten av att motivera och ge föräldrar stöd för att orka göra förändringar och även ge dem nya verktyg. Vårdnadshavare uppfattades av IFO ofta tycka att skolan gjort för lite och de ville ha ofta ha hjälp med att få skolan att göra mer eller med att få barnet att fungera bättre. Det framkom ibland att vårdnadshavare ansåg att skolan inte tagit kontakt i tid med dem om ökad skolfrånvaro.

Erfarenheter av samverkan med andra organisationer

Skolans företrädare ansåg att samverkan med BUP och IFO fungerade bristfälligt, med alltför långa vänte- och utredningstider, likaså nämndes bristande återkoppling. Ett ytterligare problem ansågs vara kunskapsbrist, ansvarsfördelning och befogenheter. Positiva erfarenheter av samverkan omnämndes och de ansågs vara personrelaterad och bero på om helhetsansvarstagande skett av IFO och BUP för att stötta skolan med vissa insatser. Skolan förväntade sig att få hjälp av BUP när orsaker till frånvaro var individuella och av IFO när orsakerna var familjerelaterade. BUP:s och IFO:s representanter ansåg att samverkan varierade mycket mellan olika skolor och att den generellt var väldigt personberoende. Detta beroende på hur parter ser på samverkan och ansvarsfördelning i olika frågor som skolfrånvaro. Bristande kunskaper om andra verksamheters möjligheter att genomföra insatser nämndes liksom svårigheter på grund av olika beslutsmandat. Påpekanden förekom om vad andra skulle kunna göra än att högre grad prata om egna insatser. Västbusmöten ansågs kunna fungera bättre. Flexibilitet, ömsesidig respekt, mer resurser och tid efterfrågades likaså tydlig ansvarsfördelning, samt uthållighet vid svårigheter.

Skolans rutiner för skolfrånvaro

Alla skolor uppfattades ha system för frånvarohantering och rutiner men det skedde manuellt och varierade mellan olika lärare och i relation till eleverna.

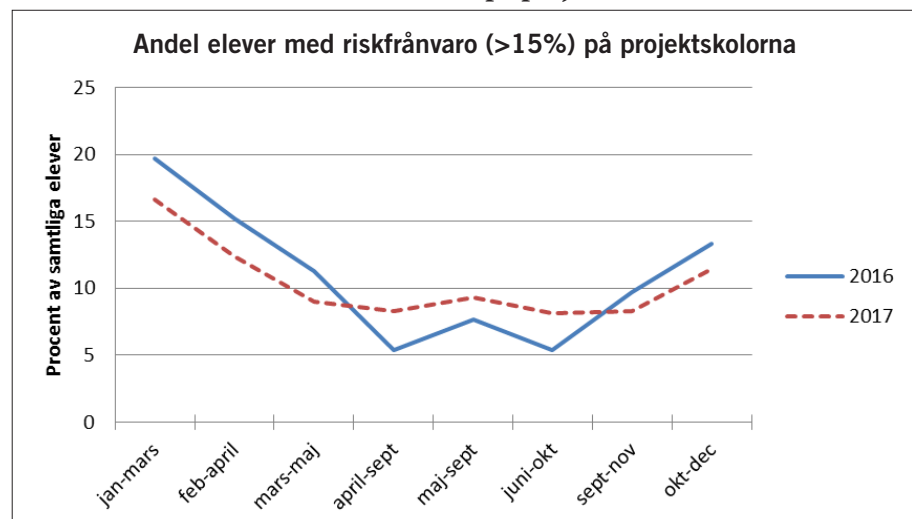
Rutinen för när elev inte kom och inte sjukanmäldes ansågs vara väletablerad. Däremot uppfattades det förekomma viss osäkerhet hos skolpersonal kring hur rutiner om ansvar för att kunna göra egna bedömningar och insatser skulle kunna genomföras. Resultat från projektledarnas intervjuer jämförs med de intervjuare som forskare genomfört med representanter från grupperna i avsnitten om slutsatser och analys.

Statistik över elevers frånvaro

Vid den första mätningen av frånvaron under januari till mars 2016 visade det sig att 208 (dvs. 20 %) av 1056 elever i årskurs 1-3 hade en frånvaro på minst 15 %. Det var fler än vad som förväntats och flera av dessa bedömdes av lärarna inte ha en oroande frånvaro. Vid denna tidpunkt hade dock enbart tre av sex projektskolor en fungerande frånvarohantering på 95 %.

Ett av projektmålen var att andelen elever med en frånvaro på minst 15 procent under en 3-månadsperiod skulle sjunka med 20 procent på projektskolorna. Sannolikheten är stor för att frånvaron varierar under ett år med viss periodicitet allteftersom årstider, typiska sjukdomsperioder, och helger och andra allmänna ledigheter inträffar. Därför utvärderades det här målet genom att granska det första årets utfall med det andra årets utfall, period för period. Resultatet av jämförelsen mellan det första och det andra året framgår av tabell 3.

Tabell 3. Andel elever med riskfrånvaro på projektskolorna

Vid de tre första mätperioderna och de två sista var andelen elever med riskfrånvaro 15-20 % lägre under det andra projektåret än vid motsvarande perioder under det första året. Vid de tre mätperioderna som inträffade under sommarhalvåret, var förhållandet det omvända så att andelen elever med hög frånvaron var avsevärt högre under det andra projektåret. Utslaget på samtliga jämförbara mätperioder var det i stort sett ingen skillnad, 11,0 % under det första projektåret och 10,4 % under det andra året. Om ytterligare två mätperioder hade inkluderats i den här översiktliga jämförelsen så hade resultatet antagligen varit till något större, men knappast avgörande, fördel för det andra projektåret.

Nämnas bör att en av skolorna inte fanns representerade i statistiken vid de fem sista mätperioderna under det första året och att en annan skola inte fanns representerade vid det sista mättillfället under det andra året. Man bör också vara medveten om att den här typen av jämförelser har sina brister när det gäller att utvärdera olika insatser. Att jämföra första årets tidiga mätperioder med andra årets senaste perioder innebär att slutsatserna sannolikt grumlans av tillfälligheter och periodiska variationer. En annan felkälla är förstås att projektets insatser initierades tidigt under 2016 så att det inte finns någon distinkt skillnad i det avseendet mellan det första och det andra projektåret. Under förutsättning att insatserna fått ett snabbt och omfattande genomslag skulle en jämförelse vid de senare mätperioderna i så fall inte blir meningsfull. Men framförallt var projektet inte utformat som ett generellt program med avsikt att arbeta förebyggande, utan riktade sig specifikt till elever som identifierats med hög frånvaro. Jämförelsen av projektskolornas generella utveckling av andelen elever med riskfrånvaro mellan första och andra projektåret tar ingen hänsyn till det.

En effektutvärdering av projektets syfte gjordes därför genom att jämföra hur projekt- och kontrollskolorna lyckats hantera frånvaron bland de elever som identifierats med riskfrånvaro, med tre olika långa uppföljningsintervall. Uppföljningsmätningar gjordes under ht 2016 (september-november), vt 2017 (mars-maj) och ht 2017 (september-november). Den genomsnittliga procentuella frånvaron under respektive tremånadsperiod användes som beroende variabel i de statistiska analyserna. Samma mått på frånvaro användes när elever med hög frånvaro identifierades. Skillnaden var att detta gjordes regelbundet varje månad, med en så kallad släpande tremånadersperiod. Sammanlagt på både projekt- och kontrollskolor var det 377 elever som identifierades med riskfrånvaro (dvs. > 15 %) vid en mätperiod som avslutades under första kalenderhalvåret 2016. På motsvarande sätt identifierades ytterligare 145 elever under andra kalenderhalvåret 2016 och

ytterligare 268 elever under första kalenderhalvåret 2017. Effektvärderingens korta uppföljningsintervall medgav således 1-5 månader mellan avslutad identifieringsperiod och påbörjad uppföljningsmätning. På motsvarande sätt medgav det medellånga uppföljningsintervallet 6-11 månader mellan identifiering och uppföljningsmätning och det långa uppföljningsintervallet 13-15 månader.

Jämförelsen mellan projekt- och kontrollskolor gjordes med en statistisk metod som kallas kovariansanalys. Förutom en direkt jämförelse med avseende på frånvaron vid uppföljningsintervallen, kunde vi därför göra en statistisk justering för hur hög frånvaro varje elev hade vid det mätintervall då de identifierats med hög frånvaro (att jämföras med det engelska uttrycket "base-line"). För det intervall då varje elev första gången identifierades med riskfrånvaro noterades ingen skillnad mellan projektskolor ($M = 20,3 \%$, $SD = 6,4$) och kontrollskolor ($M = 20,2 \%$, $SD = 7,6$), $t(787) = 0,18$, $p = 0,86$. Samtliga jämförelser uppfyllde de statistiska villkoren som gäller för kovariansanalys, som t.ex. att sambandet mellan kovariat och beroende variabel skall vara linjärt och att standardavvikelserna i de två grupper som jämförs inte får skilja sig åt. Effektvärderingen av projektet gjordes enligt principen "intention to treat" som innebar att samtliga elever som identifierades med riskfrånvaro inkluderades.

Resultaten av analyserna kunde inte påvisa någon effekt av projektets insatser i stor skala. Vid det korta uppföljningsintervallet var till och med medelvärdet för frånvaro något lägre på kontrollskolorna ($M = 7,1 \%$, $SD = 8,5$) än på projektskolorna ($M = 7,3 \%$, $SD = 7,1$). Men skillnaden var inte statistiskt säkerställd, $F(1, 678) = 0,11$, $p = 0,74$. Även vid det medellånga uppföljningsintervallet var medelvärdet för frånvaro något lägre på kontrollskolorna ($M = 8,5 \%$, $SD = 8,3$) än på projektskolorna ($M = 9,1 \%$, $SD = 9,0$). Men inte heller då var skillnaden statistiskt säkerställd, $F(1, 460) = 0,46$, $p = 0,50$. Vid det långa uppföljningsintervallet var förhållandet det omvända, dvs. medelvärdet för frånvaron var något lägre på projektskolorna ($M = 6,9 \%$, $SD = 7,5$) än på kontrollskolorna ($M = 8,3 \%$, $SD = 8,8$). Det kan vara frestande att tolka detta som att projektets insatser hade effekt. Men skillnaden är skenbar, eftersom den även på lång sikt var för liten i förhållande till den individuella variationen för att vara statistiskt säkerställd, $F(1, 312) = 1,81$, $p = 0,18$. Om man granskar skillnaderna mellan medelvärdena och noterar förändringarna som sker över tid så lägger man märke till att det sker en kraftig minskning av frånvaron efter det att elever med riskfrånvaro identifierats, både på projekt- och kontrollskolorna. För projekt- respektive kontrollskolor minskade frånvaron med 13,0/13,1 procentenheter på kort sikt,

med 11,2/11,7 procentenheter på medellång sikt, och med 13,4/11,9 procentenheter på lång sikt. Eftersom minskningen inträffade i lika hög grad även på kontrollskolorna måste det betraktas som en minskning som skedde spontant. Det vi ser här är ett välbekant fenomen inom kvantitativ forskningsmetod som brukar benämnas regression mot medelvärdet. Det innebär att individuella personer som valts ut på grund av att de konstaterats ha särskilt höga (eller särskilt låga) värden har en tendens att därefter närma sig mer normala värden vid en uppföljande mätning. För att dra riktiga slutsatser av den här typen av undersökningar är det därför särskilt viktigt att ha en kontrollgrupp att jämföra med. Sammanfattningsvis är slutsatsen att arbetet med projektinsatser inte tycks ha gjort någon direkt skillnad. Det utesluter inte att insatserna har haft betydelse i de enskilda fall där de genomförts. Olika möjligheter till att projektets insatser skulle ha kunnat öka skolnärvaron om de genomförts på ett annat sätt och framförallt under längre tid vilket kan spåras i utvärderingens övriga delar. Men hur det i själva verket förhåller sig går inte att uttala sig om med säkerhet.

Elevhälsans intervjuer med vårdnadshavare och elever

En viktig del av projektet var att första undersöka orsaker till varför en del barn i årskurs 1-3 har hög skolfrånvaro. Projektledningen tog i samarbete med elevhälsans personal fram guider som stöd för att genomföra intervjuer med barn och vårdnadshavare. Likaså tillfrågades vårdnadshavare angående samtycke till att samtalen skulle spelas in och överlämnas till projektledning och forskare. Under perioden december 2016 och fram till april 2018 har projektskolornas personal vid elevhälsan totalt genomfört 26 intervjuer med vårdnadshavare och barn. Av dessa har projektledningen genom samtycke tagit del av 22. Alla sex projektskolor ingår men antalet som överlämnats varierar från tio vid en skola till en vardera vid två skolor. Två skolor har genomfört tre intervjuer vardera och en skola har genomfört och lämnat in fyra intervjuer. De fyra intervjuer där vårdnadshavare inte har samtyckt rör två skolor, varav den ena har tre och den andra en intervju.

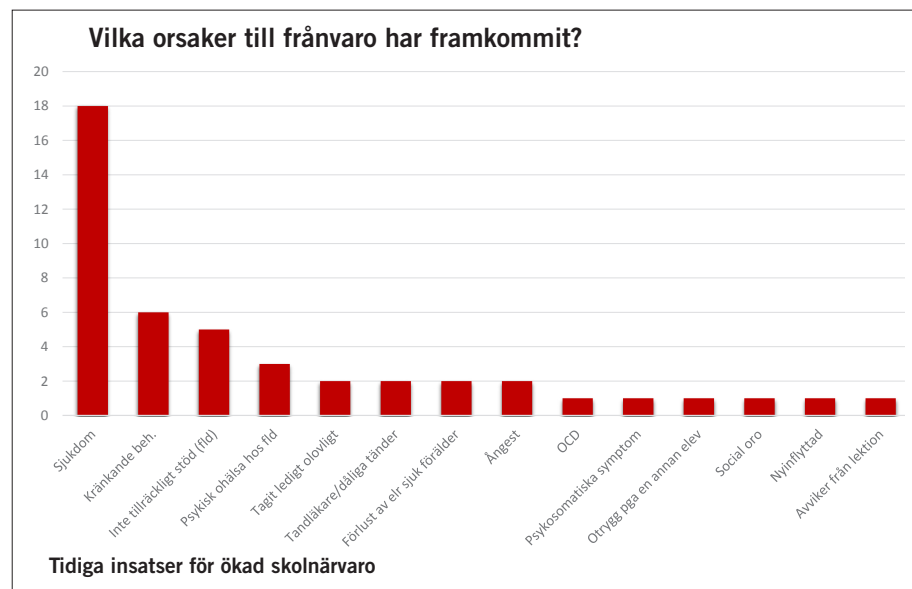
Dryga häften (15) av de inspelade och transkriberade intervjuerna som elevhälsopersonal genomfört med elever och vårdnadshavare vid tre projektskolor när samtycke lämnats så att projektets forskare kunde ta del av dem. Materialet innehåller intervjuer med sex barn och nio vårdnadshavare (vid sex intervjuer har två vårdnadshavare deltagit) som kontaktats på grund av hög skolfrånvaro. Intervjuare har ofta genomförts av skolkurator, skolsjuksköterska och specialpedagog. Ibland av en och vid flera två eller t o m tre från elevhälsan. Vid ett tillfälle har elev del-

tagit tillsammans med vårdnadshavaren vid dennes intervju och vid ett annat har vårdnadshavare deltagit vid elevintervjun. Respondenternas svar om orsaker till skolnärvaron har delats in i tre kategorier: individ-, skol- eller familjerelaterade. Elevernas vårdnadshavare tillfrågades även om de erbjudits och fått några insatser. Elever och föräldrars mer **individrelaterade** svar om orsaker till varför barn stannat hemma från skolan innehåller främst olika fysiska symtom som feber, fryser, förkylning, ont i magen, allergi och huvudvärk. En vårdnadshavare: *Det har varit oroligt i skolan så X har reagerat med feber, ont i magen, hyperventilerat eller kräcks.*

Närliggande orsaker eller snarare symptom som trötthet, sömnproblem, stress, oro, ilska, rädsla, gråt förekommer också i utsagorna. Dessutom nämner barns vårdnadshavare: motorikproblem, att barnet inte vill ta på sig kläder, inte äter frukost, inte lägger sig i tid på kvällen, har utbrott, samt att barn ibland "hittar på" ursäkter för att inte gå till skolan eller bara vägrar. Ett barn säger att det inte längre minns vad det var som var svårt.

Projektledningen har utifrån elevhälsans 22 intervjuer med elever och vårdnadshavare sammanställt orsaker till elevers frånvaro utifrån informanternas uppfattningar i tabell 4.

Tabell 4. Orsaker till elevers frånvaro

Allra främst anges sjukdomar (av 18 informanter) som överlägset främsta anledningen till elevernas frånvaro, vilket överensstämmer med uppgifter i tabell 4. Kränkande särbehandling (6), kommer därefter men är bara 1/3 jämfört med sjukdomar. Den följs av otillräckligt stöd (5) och psykisk ohälsa (3) medan fyra övriga orsaker (tagit ledigt olagligt, tandproblem, förlust av anhörig och ångest) enbart har två vardera. Sex övriga anledningar omnämns därutöver men enbart av en person vardera.

När det gäller problem elever upplever att de har i **skolan** (enligt de intervjuer forskare har kunnat ta del av) nämner ett par barn och framförallt flera vårdnadshavare att barnet främst känner utanförskap, har svårigheter med att lära sig att läsa och skriva, samt även svårigheter med andra ämnen som matte och OÄ, NA. Andra orsaker till frånvaro som vårdnadshavare nämner: *Det är väl så att Z har speciella behov. Hen är ju efter, kan inte läsa, förstår inte matematik och vi ska nu börja en utredning med psykolog.* Att barn är rädda för bråk, att t ex killar retas, att mobbning som örffilar försiggår mer eller mindre ofta samt våld, samt att elever har utsatts för kränkningar beskrivs i utsagorna. Av en intervju med vårdnadshavare framgår det att en elev haft problem med en elev i klassen under tre år. Flera vårdnadshavare berättar att deras barn utsatts för, våld och kränkningar i skolan, t ex att en elev fått tre örffilar av en annan elev: *Hen var ju helt förstörd - jag vill inte han slår mig, jag vill inte gå till skolan.* En annan förälder: *Det är ofta hen kommer och säger att hen får sparkar av vissa och att det är slag och puttar och att de retas och håller på.* En elev berättar att hen känt sig utanför många gånger och att hen blir lätt arg och ledsen. På elevhälsans fråga om eleven varit dum mot någon klasskamrat blev svaret: *Jag har varit elak mot dom för att de har varit elaka mot dom jag gillar.* En annan elev berättar: *Jag kan bli jättearg av att någon faktiskt är elak mot mig, då blir jag jättearg.*

Även ensamhet och utanförskap på t ex raster har upplevts av elever och omnämns även av deras vårdnadshavare. Att det är många vuxna i klassrummet och att elever inte hinner lära känna någon vuxen nämns också som problem. Något barn berättar att lärare att skrikat på hen (t. ex att eleven äter och skriver "fult"). Vårdnadshavare beskrev att deras barn fått eller inte fått lärarstöd och några anser att de behöver mer läxhjälp eller en assistent. När det gäller skolmiljön utanför klassrummet berättar flera barn om att det är trångt, otrivsamt och otryggt korridorer och kapprum. Flera elever upplever att WC är smutsiga och illaluktande: *Jag går aldrig dit jag hatar dom där toaletterna för att alla dom brukar låsa och*

sånt. Likaså beskriver flera elever att det är en alltför hög ljudnivå i klassrum, mycket spring i korridorer, oro och rörigt i matsalar, samt att deras kläder slängs och ibland även stals. En elev berättar: Dom håller på och tar våra grejor så här och kastar dom ute och då får man gå ut och hämta dom ibland, för mig gör dom det. Flertalet av de intervjuade eleverna uttryckte svårigheter med att lära sig, och känsla av utanförskap och mobbing i varierande grad. Ett par elever och vårdnadshavare beskrev att barnet trivdes bättre i en annan skola eller i ett annat bostadsområde. Ett barn uttrycker i intervju med förälder att hen: vill byta skola. Hens vårdnadshavare berättar: "Att när jag är med är känner hen sig trygg med resursen och att vi då sakta ska flytta över tryggheten till resursen. Eller då att hen får byta till den skola hen helst vill gå på, men som det ser ut nu finns det ingen plats".

Att byta skola nämns i projektplanen som en riskfaktor för att frånvaron uppmärksammas, men det kan inte säkerställas utifrån utvärderingens resultat om orsaken till skolbyten är denna eller har helt andra orsaker.

När det gäller frågor som rör **hemförhållanden** framkommer det i intervjuerna att elevers vårdnadshavare har nattjobb, är förtidspensionär, sjukskriven, studerar, är gravid eller att föräldrar är skilda. Även dödsfall i familjen omnämns samt även att husdjur dött. Barn och föräldrar beskriver när det gäller fritiden att barn ofta spelar olika data- och tv-spel eller är på parktour. Några föräldrar berättar att deras barn inte har någon vän, en enstaka eller två kompisar. Andra vårdnadshavare beskriver att de bett om mer hjälp från skolan, samt att de anser att barn måste gå i skolan, medan ett par föräldrar medger att deras barn hålls hemma ibland för att det är så svårt när de vägrar eller för att de inte alltid orkar tvinga dem till skolan. De sex eleverna som intervjuats av elevhälsopersonal berättar just inget om att de fått hjälp eller **insatser** av skolan, med ett undantag av en elev som fått en dator, men som hen enligt utsagan inte får använda. Flera av de totalt 16 vårdnadshavarna nämner att deras barn fått hjälp med läxor eller att deras barn bytt lärare eller haft extralärare. Vårdnadshavare: *Vi kan se en jättestor skillnad sedan dom bytte pedagog, ja nu går vi till skolan mamma och det ska bli så kull!* En annan förälder: *När Y hade läxhjälp förrförra terminen då gick det väldigt bra för hen. Den personen som hen hade hon vet hur hen ska förklara för barnen och hen behöver den lugna miljön.* Andra föräldrar uttrycker att de inte fått tillräckligt med insatser från skolan eller att de fått vänta alltför länge. Flera vårdnadshavare uttrycker att de helst skulle vilja ha mer insatser och stöd via skolan och elevhälsan. Några föräldrar nämner att det ska eller har genomförts utredningar av skolan eller diagnosutredningar via BUP. En vårdnadshavare: *Jag skulle vilja att*

man så fort som det går, att man kan göra en kartläggning på hen om hen har en diagnos eller så. Och sen att hen får hjälp i skolan, att hen får lättare uppgifter. Sedan tror jag egentligen att hen skulle må bra av att ha någon hos sig, typ under lektionstid. Ett par vårdnadshavare berättade att de även haft kontakt med sociala myndigheter, elevhälsoteam, dialogcentrum eller vårdcentraler. Någon vårdnadshavare väntar på att få stödfamilj, något barn har fått hjälp av logoped, andra sömnmedel eller kedjetäcke mot nattlig rörlighet av sjukgymnast. Enbart tre av eleverna i elevhälsans intervjuer gick vidare till Västbusmöten och av dem har projektets forskare kunnat ta del av två. Västbus redovisas översiktligt under projektets delmål.

Resultat av intervjuer med elevhälsan, rektorer, socialtjänst, BUP, samt med projektledning och projektgrupp

Resultat från totalt 14 intervjuer redovisas nedan: först skolornas representanters utsagor och därefter socialtjänstens/IFO:s och BUP:s uppfattningar. I redovisningen ingår även projektledningens och projektgruppens (styrgrupp) utsagor.

Orsaker till hög skolfrånvaro och behov av insatser

Två skolsjuksköterskor och en kurator menade att faktorerna till hög skolfrånvaro är flera som: hemsituation, föräldrars arbetssituation, (psykisk) ohälsa, elevens funktionsförmåga, bristande kompisrelationer, elever har känt sig felaktigt behandlade samt att speciella situationer har inträffat. Respondenter från elevhälsan ansåg vidare att frånvaroorsaker finns på flera nivåer. Individuella svårigheter kan vara att elever inte vill eller orkar gå till skolan, bero på skolans förmåga att möta elevers behov, anpassa stöd och inte ge upp. Likaså framhöll de att olika åldrar, familjesituationen och att vilket stöd och motivation barnet får hemma har betydelse. Två respondenter ansåg att den mesta frånvaron främst beror på sjukdomar och beviljad ledighet. Att elever först åkt först på semester och sedan blivit sjuka vilket har inneburit en frånvaro på totalt 2-3 veckor och uppfattades vara en ganska stor andel av hög frånvaro vid några skolor. Att elever inte trivs så bra i skolan eller vill vara hemma med syskon eller skydda en förälder omnämns också som tänkbara anledningar till hög frånvaro.

Rektor vid projektskola ansåg att orsakerna varierar en hel del från familj till familj. En respondent uttryckte att: *Vi har blivit varse släktens betydelse de åker t ex 14 dagar till hemlandet långt bort både högtider och sorg. Likaså att kärleksfulla föräldrar låter dem vara hemma så fort de hostar. Vår skolsköterska har pratat mycket med dem om det och skolplikt.*

En respondent uttryckte att någon förälder kan vara ”bekvämlig” och vara hemma t ex måndag eller fredag med barnet. En annan tyckte att det diskuteras för lite om vikten av att vara i skolan. En hel del lärare uppfattar, enligt rektor, att elever har varit sjuka mycket men upplever däremot ingen anledning till oro. Elever som trivs och har ett tryggt skolklimat är ofta i skolan enligt flera av de intervjuade. Yngre elever anses vara mer beroende av vårdnadshavare som kan ha t ex oro eller missbruksproblem. En rektor berättade att innan projektet, började för två år sedan, så tänkte hen att skolnärvaron var bättre än den var och att det förekom en del sjukdomar, men att orsaker även kunde vara kulturellt betingade.

Respondenter från socialtjänst och IFO ansåg att frånvaroorsaker kunde vara hemmiljön, barnets eget beteende och att skolan inte möter upp med tillräcklig anpassning till elevens förutsättningar. Vidare att barn i sig inte behöver må dåligt, men att de ofta är lojala med föräldrar, tar ansvar och är hemma om det finns problem där. Det framhölls även att det beror på hur elever trivs i klassen/skolan och att en del nya kan bli mobbade. Att vissa barn har svårt med socialiseringsformen, är särbegåvade, eller behöver stå på tillväxt, eller bara mår dåligt nämndes också. Det beskrevs att flyktingar eller elever från andra länder hälsar på släkt/vänner och inte är vana vid skolplikt, vilket kan orsaka konflikter mellan skolan och familjen. BUP-respondent tog även upp somatiska orsaker som funktionsnedsättning och kognitiva svårigheter som autism, men även orsaker som rör otrygghet, utanförskap, och mobbning.

Både rektorer och elevhälsopersonal uttryckte betydelsen av att framförallt upptäcka orsaker tidigt och agera snabbt. Likaså betonade respondenter vikten av att ha tydliga rutiner, aktivt uppmärksamma och höra av sig snabbt till vårdnadshavare. Att klasslärare som möter elever ringer hemmet så att de och elev får veta att hen är saknad oavsett orsak ansågs viktigt. Någon respondent framhöll ett det blivit tydligt vid hög närvaro att samtal med föräldrar och barn samt att dokumentera. Elevhälsans personal och ibland även skolledning var inte främmande för att gå in och genomföra samtal om pedagoger stötte på svårigheter. En ytterligare fördel med tidiga insatser ansågs vara att det kan vara jobbigt för elever att komma tillbaka efter lång tid och att de därför kan behöva ha en putt. En orsak som nämndes för att ringa föräldrar var att förklara för dem när elever kan vara borta eller inte från skolan. Respondent ansåg att det kan ge en viss effekt eftersom alla föräldrar kanske inte tar skolplikten lika mycket på allvar i lägre åldrar. Attityden kan vara: *Vad spelar en skoldag mer eller mindre för roll? Det kanske det inte gör men det är lätt hänt att det blir fler och att det skapas ett beteende som inte*

är okey. Att ta reda på och bry sig om att barn är i skolan ansåg de intervjuade var viktigt, likaså ett tryggt klimat, kamrater, samt att undervisa på elevens kunskapsnivå och ge elever och föräldrar stöd. Vikten av ett nära samarbete med föräldrar, samt skolpersonals medvetenhet om närvarons betydelse framhölls av både elevhälsa och rektorer. En ytterligare anledning är att hög frånvaro leder till resurssvårigheter när många elever är borta mycket vid skolan. Det skapar stress och dilemma i skolan eftersom skolan vill att barn ska få bra undervisning och har skyldighet när orsaken är sjukdom.

Respondenter från skolor uppfattade överlag att de jobbade med frånvarofrågor mer eller mindre på skolorna och att de tror att det finns en viss samsyn hos flertalet anställda om att det är viktigt att arbeta med denna fråga. Även om det uppfattas bli ännu tydligare med frånvaro högre upp i åldrar i och med betyg. Många lärare uppfattas, enligt respondenterna, tycka om att ha koll på hur närvaron ser ut. Att byta registreringssystem för närvaro ansågs ha tagit en hel del tid. Det förekom enligt elevhälsopersonal att rektor varit försiktigt med att lägga på lärare mycket arbete snabbt, därför av andra skäl tog projektarbetet och implementering av rutiner tog mycket tid. Att skolor ska ha egna riktlinjer när det gäller hög frånvaro och jobba fram ett eget sätt som fungerar lokalt var flertalet respondenter övertygade om. Elevhälsorendent uttryckte att det behövs ett systematiskt arbete med att mäta frånvaro och göra insatser, samt att även samverkan behövs mellan olika aktörer runt elever/familjer. Likaså framhölls det att skolan behöver ha bättre kontroll och motivera mer, samt att lärare behöver ha förmåga att kunna möta upp elever individuellt. Elevhälsorepresentanter uppskattade gemensamma inspirationsträffar, att jobba mer med samverkan och lokala Västbusgrupper, samt även att arbeta vidare med erfarenheter från projektet. Skolans uppdrag om samverkan med socialtjänsten om barn som inte går i skolan ansågs vara en högaktuell samverkansfråga sedan flera år. Tidigare projekt omnämndes som AST om att mäta, stötta pedagogik i utbildning och anpassa skolan så att elever trivs och får utbildning.

Frånvaroorsaker uppfattades vara en angelägen fråga för IFO och BUP. IFO uttryckte att det kanske största problemet med skolfrånvaro var att lärare tror sig veta men inte fullt ut gör det, eftersom det inte har undersökts. Annars menade de att det inte skulle finnas så många hemmasittare. Respondenter antog att lärare kanske är mest inställda på att undervisa och att de till exempel inte hade så stor erfarenhet av att prata om svåra saker med föräldrar. Ett exempel: Vi brukade skämta: *den 10 juni får vi in alla anmälningar om barn som får illa på skolan och*

sedan går de på sommarlov den 11 juni. Problematik i hemmet med föräldrar som kan ha likartad problematik som barnet uppfattas kunna bidra till elevers höga skolfrånvaro. Problemen kan tyvärr hinna bli så stora att det blir svårt att agera och vända utvecklingen. När frånvarorsaker verkligen undersöks, menar respondenter, att de får ett helt annat resultat.: *Mitt intryck är att de väntar för länge innan de tycker att det är ett problem med skolfrånvaron. Vid hög frånvaro oavsett varför och ålder måste de agera mycket tidigare än vad man gör i dag.* Även BUP anser att svårigheter behöver uppmärksammas tidigare, och att det inte räcker att ta fram bara frånvarosiffror. I stället behöver det undersökas vad frånvaron står för och varför barns agerande lätt klassas som ADHD. Andra verksamheter tror att skolan gärna vill att någon annan ska göra det som de ansåg att skolan borde göra. BUP-företrädare menade att elevhälsan arbetar mer med skolfrånvaro som problem att och de ofta har ett helt annat underlag elever än lärare har som kan ha en till två elever i klassen med sådana problem.

Respondenter från BUP och IFO betonade vikten av att öka individanpassningen i klasser, ge extrastöd till elever som inte klarar av eller är för duktiga. Alternativa skolformer anser att par informanter kan vara bra och att nå barn direkt där de befinner sig i undervisningen, likaså att elever får vänta en klass eller hoppa över en. Respondenter uppfattade att skolan behövde ha resurser/stöd för att kunna se barn även på raster och fånga upp dem så de kan vara med på sina egna villkor.

Socialtjänsten erbjöd föräldrar fem samtal vid Dialogcentrum på stående fot vid lokala Västbusmöten. De betonade vikten av att se och höra barnets situation och få bekräftat om det finns en problematik i familjen så att de kan få hjälp. IFO beskrev att de har ett team som uteslutande jobbar med frågorna och att ansvaret att hålla lokala Västbusmöten kunde ha ålagts dem. Det beskrevs att det vid Västbusmöten kunde delta 8-12 professioner med en till två föräldrar, vilket lätt kan uppfattas som en skampåle. BUP föreslog istället att förutom att en från socialtjänsten som håller i mötet ska det enbart närvara en från BUP och en från skolan (som har med information från elevhälsan) vid mötet. Ett alternativt möte där rektor träffar familjen och berättar att nu erbjuder vi det här för er, föreslogs som alternativ. Respondenter betonade vikten av att se barns behov och väl känna till hur man kan bemöta föräldrar.

BUP-representant betonade vikten av att upptäcka frånvarorsaker tidigt eftersom det kan vända utvecklingen för vissa barn. Hemmasittare kan ha autism eller

Asberger och sakna social kompetens. Likaså ansåg de att det kan behövas tas fram mer konkreta effekter och utvecklingsprocesser än enbart en modell. Projektet uppfattas av flera parter vara ett Top-down-beslut med grund i mätningar av frånvaro dvs att fler än lärare kan upptäcka frånvaroproblem. Bottom-up skulle kunna vara ett alternativ där lärare själva med EHT och rektor sätter mål/delmål, resurser för att öka närvaron, utvecklar kompetens om värdegrund kring samtal med små barn och med föräldrar som inger trygghet och ej upplevs som hot. Det är inte nödvändigt att ha lösningar på allt, men däremot viktigt att säkra en lägsta nivå.

Projektets mål och organisering

Flera av skolans respondenter är positiva till projektets mål och menar att projektet har haft bra effekt på lågstadiet, men att frånvaron generellt är högre på mellan- och högstadiet. Bra mål med projektet uppfattades vara att barn ska komma tillbaka så tidigt som möjligt och få sin undervisningstid oavsett frånvaron är giltig eller inte. Respondenter beskrev att de varit olika aktiva på olika skolor med närvaroarbetet. När de varit mer aktiva uppfattade de att barn kom tillbaka snabbare. Elevhälsopersonal som intervjuats uttryckte överlag att det varit bra att systematiskt kartlägga frånvaron och komma in tidigt. Ströfrånvaro och sena ankomster hade t ex inte uppmärksammats så tydligt tidigare: *Vi har fått verktyg som Dexter att komma igång med och att det gäller hela Borås stad och inte bara en skola. Lärare kan vara trygga i att ringa för det är bestämt för alla att vi ska göra så, kolla orsaker och se vad som kan kompletteras och vad som fattas för eleven.* En projektskola var inte med vid uppstarten eftersom en annan skola skulle ha varit med i stället men den lyckades inte med det administrativa stödet. Ersättningsskolan: *Vi hann inte riktigt med förberedelsestiden utan kastades in och förstod först inte riktigt vad det handlade om.*

Synpunkter från respondenter vid projektskolorna varierar en del när det gäller brister i frånvaroregistreringen. En del projektskolor hade redan en fungerande frånvaroregistrering via Dexter. Medan det för andra skolor med analoga system tog längre tid att komma igång med frånvaroregistrering och intervjuer med elever och vårdnadshavare. Kritik uttrycktes från flera parter företrädare om att frånvarosystemet borde ha fungerat på alla projektskolor före starten. Likaså uttrycks det synpunkter från elevhälsa och rektorer om att 15 % var för lågt och att tre månaders intervaller medförde onödiga problem med eftersläpad tidigare registrerad frånvaro.

Det varierade vilka yrkesgrupper vid elevhälsoteamen som genomförde intervjuer och det förekom att skolsköterskor eller andra inte deltog i projektet p.g.a. hög arbetsbelastning. Andra orsaker som omnämndes var: omorganisation, svårigheter med att rekrytera personal framförallt specialpedagoger, samt att vite efter skolinspektioner innebar att elevhälsoresurser flyttats till andra skolor vissa perioder. Samtal eller snarare intervjuer med barn och vårdnadshavare har genomförts efter en mall av kurator, skolsköterska eller specialpedagog. Intervjufrågorna ansågs vara bra enligt någon respondent, medan andra var mer kritiska och menade att de kunde uppfattas som förhållningsfrågor av föräldrar. Samtalen uppfattades av andra intervjuare som ett bra sätt att lära känna familjen mer. Analys av intervjuerna gjordes av elevhälsoteam (EHT) så att alla på skolan kunde ta del av resultat oavsett profession. Det upplevdes vara mycket arbete med att genomföra samtal, eftersom elever lätt kom upp till 15 % när de kodades tidigt. Lärare har, enligt elevhälsa och rektorer protesterat en del framförallt tidigt i projektet p g a merarbetet för deras del. En skolrespondent: *Det jag känt har varit väldigt positivt, sen var det mycket mer arbete än man kunnat tro inledningsvis och ganska lång startsträcka innan man fick med sig lärarna. Det var inte någon direkt ovilja mot projektet utan mer att det krävde en hel del arbete från dem också. Det var väldigt petigt med allting.*

Projektsyftet ”att få ungar till skolan” ansåg skolans respondenter behjärtansvärt: *Jag trodde innan att de var här mer än de var. En del föräldrar kan överlista systemet och inte säga hosta utan magsjuka när de är hemma för att de har svårt att få dem att gå till skolan.* Flera skolrespondenter uppfattar att de varit delaktiga med att ta fram mallar och rutiner. De betonade vikten av tydlighet i ansvar och att det inte bara ska vara en person som driver frågan utan att det måste ingå i hela verksamheten, hos ”varenda” skolpersonal, eftersom nyckelpersoner kan sluta. Insats från socialtjänst med Dialogcentrum ”Origon” med tre till fem samtal utan utredning uppfattades av projektskolor som mycket positivt. Betydelsen av att rektor organiserat och förankrat arbetet hos föräldrar, klasslärare och elevhälsan betonades. Ett par vid elevhälsan berättade om att de haft ett positivt nära samarbete med rektor. Tremånadsmätperioder ansågs vara problematiskt för att elever hängde kvar i systemet. 15 % -satsen ansåg flera av skolans representanter vara för låg och att 20 % kunde vara bättre. Några hade svårt att komma igång men upplevde att det under projektets gång blivit lättare att träffas, samtala och få arbetet att flyta. Inledningsvis uppfattade ett par respondenter att projektet var: *lite av uppfostran och vi kände oss lite ifrågasatta och det tycker vi inte om. Det kan också ha varit en osäkerhet från de som drev projektet och så klart en önskan att göra 100 % rätt, så det*

blev en viss osmidighet i det. Ett annat citat som rör synen på projektledningens arbete: *De sex utvalda projektskolorna var med på projektet men uppfattade att projektledarna var inte så förberedda på attityder och ifrågasättanden.*

Projektet ansågs av skolans respondenter överlag vara välorganiserat och genomtänkt och det uppfattades positivt att det även fångat upp sena ankomster: *ogiltig frånvaro kunde vara uppemot 2-23% under en mätperiod.* Elevhälsan beskrev att de som parter i projektet mötte samma elever med samma problematik och utanförskap med mål att samverka för att stötta/hjälpa. *När det gällde Västbus-möten förvånades vi över att de blev så få. Det kan finnas flera orsaker; men att ringa och uppmärksamma ger ändå en viss effekt. Hinder kan vara att en del familjer vill inte vill ha insyn. Glapp i lagstiftningen finns för socialtjänsten eftersom den är frivillig utan tvång. Att skolan är ganska ensam och har skyldighet att ge undervisning är också ett bekymmer.* Skolan ska först individuellt utreda skolpedagogiska orsaker därefter ska BUP vara en utredande instans, men de ger inte stöd till barn som anses vara i gränlandet. Flera skolor ansåg att projektet även påverkats av stadens omorganisation. Fördelning av elevhälsopersonal mellan skolor uppfattades inte som flexibelt eftersom alla resurser utdelats så att ingen resurs fanns kvar. Skolor har olika behov av specialister som kan hjälpa till under olika perioder som vid skolinspektionen för att stärka vissa skolor, ett par specialpedagoger flyttades och fick sedan återgå till sina ordinarie arbetsplatser. Detta pågick i 1-2 perioder i två veckor. IFO-representanter ansåg att projektet utarbetat bra arbetsätt för att fånga upp målgruppen tidigt i årskurs 1-3 med minst 15 % frånvaro och med att undersöka orsaker och sätta in insatser. BUP-respondent menade att projektidéns intention att elever ska vara i skolan behövde förtydligas, och att målen kanske varit väl ambitiösa. Flera intervjuade betonade att det är viktigt att samverka om orsaker och hjälpas åt. Barns problematik beskrivs: *Om barn inte klarar sin skolgång får de inget liv, missar så mycket annars, blir misslyckade, bråkar och får inga kompisar samt känner att de inte "fattar". De behöver få förståelse och anpassad studiegång så de kan komma tillbaka.*

Projektgruppens företrädare menade att tanken med projektet var bra men att mer tid kunde lagts på upplägget och även på stöd för implementering. Projektledningen äger ju inte skolan och projektarbetet är en ledningsfråga ute på skolan. En del av problemen ansåg projektgruppen låg på skolledningen. Likaså framkom det synpunkter på att mer fokus kunde ha lagts på att arbeta i team med att kartlägga processer och svårigheter, istället för att arbeta fram en modell.

Genomförande med insatser

Projektets genomförande består av flera delar som frånvaroregistrering, information, kontakt, motivation, förankring, kontakt och samtal med elever och vårdnadshavare och andra insatser.

Registrering av frånvaron Dexter uppfattades av elevhälsan vara projektgrunden och flera fann att det var positivt att använda det för att få överblick och kunna se dagar och exakta ämnen. Det uppfattades ha spridit sig till andra stadier som mellanstadiet att de kan gå in i Dexter och hitta mycket information så att lärare kan ta tag i frågorna. Dock fungerade det från start vid någon skola medan det tog längre eller mycket lång tid vid andra skolor. Rektorer ansåg det viktigt att ligga högt när det gäller frånvaroregistreringen: *95 % är målet och 90 % kan anses vara acceptabelt men en nivå på t ex 82 % håller inte.* Närvaro ansåg flera respondenter skulle vara en stående punkt vid skolans möten och att analys t ex två gånger per år skulle genomsyra allt arbete.

Det omnämns att det inte var lätt när lärare varit borta i flera dagar och haft vikarie när frånvaro ska registreras efteråt. Elevhälsosrespondenter uppfattar att en del lärare har haft svårt att få tid att ringa föräldrarna eller att de tyckt att det var "löjligt" att ringa för att de redan visste orsaken. Ökad arbetsbelastning och faktorer som underbemanning vid elevhälsan, sjukskrivningar och att projektet inte prioriterades ekonomiskt omnämns ha försvårat projektarbetet.

Ett par intervjuade vid de ingående projektskolorna uppfattade att projektet resulterat i högre närvaro och att det kom upp saker som de inte vetat tidigare som varit bra. De ansåg att de som EHT blivit mer medvetna om frånvaro än vad de var innan och därför kontaktat föräldrar tidigare: *Någonstans i oss fanns det kanske också lite av att en dag mer eller mindre när det gällde lägre åldrars frånvaro har just ingen betydelse. Vi har slutat med det nu. Vi visar då från skolan att närvaron är så viktig både kunskap och den sociala biten för eleven.* En rektor tog upp att det varit svårt med information på alla olika språk och att det var viktigt med information även på talade språk med tolk. Föräldrar uppfattas ha blivit lite irriterade när de ska ha samtal för ofta p.g.a. av mätperioderna. EHT-anställd kontaktade förälder till elev i tvåan som haft 70 % frånvaro i tre terminer, men "snästes av" av vårdnadshavare: *Nej jag kommer inte och pratar om det.* I sådana fall ansåg respondenten att det var omsorgsbrist och snarare dags för IFO-anmälan.

Några av skolans respondenter uttryckte att det varit mycket bra träffar med projektledarna och ansåg att de blivit servade av dem med material. Rektor uttryckte att de att de har haft bra träffar med projektledningen att se mönster i frånvaron: *Vi har jobbat med dem och elevhälsan. Det har varit ordning och reda. Det kan ha varit värt arbetsinsatsen för att öka skolnärvaron.* Även IFO och BUP ansåg att frånvaroregistreringen borde ha fungerat från starten och uppfattade att det brustit rejält på några skolor. Projektgruppen menade att det lett till att projektledarna fått åka runt på skolorna.

Projektgruppen uppfattade att projektledning hade förankrat arbetet efterhand med olika grupper och att det arbetet vilket varit bra och nödvändigt. Överlag ansåg elevhälsa, rektorer och projektgrupp att informationen varit omfattande och att det var fördelaktigt med egen kommunikatör. Delaktigheten med att ta fram rutiner var betydelsefull för skolornas representanter. En svårighet i detta sammanhang var att ett par skolor kom in relativt sent i arbetet och att en kontrollskola blev projektskola. Projektledningen kommunicerade inledningsvis en hel del via mail, vilket efterhand ersattes av att de var ute mer på projektskolorna och arbetade mer tillsammans med elevhälsoteam och skollledning. En rad möten har genomfördes av projektledningen med olika intressenter i projektet. Respondent i projektgruppen menade att viss information inte nått ut, vilket har märkts på bristande deltagande i till exempel konsultation/handledning, vilket kan bero på skollledningar men även på projektledning. Samtidigt betonade några respondenter att projektet var ett riktigt top-down-projekt med tydlig ordregivning framför allt inledningsvis. Flera skolrepresentanter menade att det var väl fyrkantigt i början, men att det efterhand blev en allt bättre kommunikation.

Samtliga skolrespondenter menade att merarbetet för skolorna blev betydligt större än de hade föreställt sig. Skolrepresentant uttryckte att det var svårare att få kontaktperson medsocialtjänsten och att de inte visste vem som var ansvarig eller vem som skulle hålla i Västbusmöten. De uttryckte även att de hade fått ökad förståelse för komplexiteten kring vissa elever, om varför verksamheter gör som de gör med kontakter och annat som rör familjesituation och insatser.

Kontakt och intervjuer med elever och vårdnadshavare innebar att föräldrar vid projektskolor fick brev varje läsår om projektet med skolnärvaro. Elevhälsan menade att det varierar hur mycket föräldrar sätter sig in i information som skolan ger. Flera respondenter uppfattade att föräldrar gärna vill vara till lags. Respon-

denter upplevde det positivt när föräldrar blev kontaktade och intervjuade för att de hade fått syn på saker tidigt. De menade också att det är lättare med små barns föräldrars oro för frånvaro när det blev synligt. Elevehälsan ansåg att de hade lagt mer fokus på att: *Vi i projektet skulle vilja veta, om vi hade sagt att vi är så oroliga för frånvaron så har de kanske varit ännu mer motstånd. I många fall räckte det med att säga "vi är oroliga" men vissa föräldrar kan då bara säga att när vi är sjuka så är vi hemma.*

Elevehälsorepresentanter beskrev att de träffade vårdnadshavare vid vanliga möten och att de då påpekade när det är frånvaro och talade om situationen och andra faktorer. De uppfattade att familjer har stort behov av att prata och ha kontakt och stöd, vilket sedan underlättat när de behövde samverka i andra frågor. Samtidigt var det inte alltid lätt att veta vem på skolan som ska motivera föräldrar till att medverka i intervjuer eller ta emot stöd (som samtal på Dialogcentrum). Projektrutinerna beskrivs inte ha funnits i ryggmärgen utan manualer behövdes och elevehälsan kom kanske inte alltid fram till arbetet med att genomföra insatser.

Elevehälsans intervjuer med elever och vårdnadshavare spelades in vid medgivande, men vissa upplevde tekniska svårigheter. Några valde att vara två där en ställde frågor och en antecknade. De uppfattades att vårdnadshavare var lite obekväma i början av inspelning, men att de snart glömde av det. Flera valde att inte träffa elev och föräldrar samtidigt. Flera respondenter beskrev fina möten med föräldrar, att kontakten ofta var bra och att vårdnadshavare ofta var tacksamma över engagemang från skolans sida. Medan andra vårdnadshavare hade uttryckt: *varför gör ni en grej av att vi är sjuka, det är väl inget med det, låt oss vara.* Ett annat intryck av en vårdnadshavare: *Utav de vi intervjuat var det bara en som inte ville ställa upp för att hen var rädd för andra instanser.* Det förekom problem med att en förälder ville skriva under samtycke till intervju och inspelningen medan den andre inte ville det. Ett par föräldrar tyckte att intervjufrågorna var väldigt jobbiga, som polisförhör, enligt en respondent: *Skolan är en myndighet och rektor har befogenheter. Föräldrar är nog väldigt medvetna om att deras barn inte är i skolan och de tycker att det är jobbigt att de inte är det. Nu tycker de att jag är en dålig förälder tänker de nog. Vi tycker inte det men de kan känna det som att de blir anklagade för att de inte fått barnet till skolan. Mycket kan handla om deras egna erfarenheter av skolvärlden.* Elevehälsorepresentant ansåg att samtliga föräldrar vill att deras barn ska gå i skolan och att det är en bra början att samarbeta runt. Att intervju föräldrar uppfattades vara väl styrt och ibland även svårt. Det förekom att respondenter uppfattade en press i mer eller mindre hög grad, att det måste bli

bra och ett par uppgav att de var ovana vid att intervju. Någon från elevehälsan uttryckte att om det inte hade varit ett projekt så hade de varit mer fria att ställa frågor på ett annat sätt.

Elevehälsan uppfattade vidare att elever vill bli sedda och få egen tid av vuxna, däremot upplevs de ha det svårare att uttrycka varför de inte är i skolan så mycket: *Barn nickar ofta bara eller svarar kort. Jag vet inte om de inte är mogna eller inte vågar säga. Om de säger är det ofta bara en sak de säger att det beror på, att läraren inte lyssnar eller att de känner sig mobbade av någon elev.* Mer information från lärare eller vårdnadshavare som känner barnet menar elevehälsan kan behövas. BUP ställde en fråga om intervjumallen kanske inte var så anpassad till barn eller till svåra samtal.

En från elevehälsan berättade att vid Västbusmöten deltog inte barnet utan enbart föräldrar. Det framgick att det fungerat mycket varierande med de få familjer som varit involverade i Västbusmöten: *Från i höstas har det fungerat när någon som är utbildad på nätverksarbete är med och kan hålla i det och har mandat så det blir tydligt och det inte bara en kallelse från skolan. Det har varit problem med föräldrar och intervjuer när en har samtyckt och en inte.* En representant från BUP som deltagit i Västbusmöte: *En del har stora bekymmer därför är det bättre när fler samarbetar. Vi har inte varit så delaktiga och allt i projektet har skjutits fram i tid, men vi har varit med på tre Västbusmöten. Alla föräldrar vill inte vara med men ibland kan det räcka med samtal vid Dialogcentrum.*

Representant från projektgruppen uttryckte att det kan vara värt att tänka till runt Västbus utifrån tanken vad de var till för: *d v s att kunna se och göra nya insatser oavsett verksamhet: Barn kan bli bärare (offer) för organisationers oförmåga – eftersom de är i underläge.* Västbus kan vara en samverkansform, men den berör kanske inte så många unga elevers vårdnadshavare. En fråga som ställdes var: vad det innebär att specialpedagoger är anställda av elevehälsan, men arbetar under rektors ledarskap, vilket bland annat innebär att det krävs tydlighet mellan rektor och elevehälsans enhetschef.

Samverkan internt och externt

De olika parterna i projektet var överens om att det är viktigt att samverka kring projekts mål att uppmärksamma hög frånvaro och öka skolnärvaro i tidiga åldrar. Fördelar med att både arbeta tillsammans och parallellt med insatser uttrycks av flera respondenters verksamheter.

Respondenternas utsagor visar att det har varit relativt svårt att samarbeta externt och att det därför inte blev så många Västbusmöten som förväntats. Å andra sidan ansågs samarbetet ha fungerat väl i de få fall de skett. De få som använt Västbusmöten menade att de gav en ganska god effekt med fokus på frånvaro jämfört med tidigare Västbusmöten som uppfattades ske när det var kaos och panik.

Samsyn fanns när det gäller det positiva med att Dialogcentrum har kunnat erbjuda vårdnadshavare samtalsstöd direkt vid nätverksmötena. Att det finns myndigheter som vill hjälpa till uppfattas ha varit en bra ingång för projektet. Resultatet i intervjuerna visar också att de involverade verksamheterna har synpunkter på vad de andra ska göra och flera av representanterna uppfattar att andra parter kan göra mer än de gör. Detta kan tyda på att parterna har bristande kunskaper om varandras möjligheter att kunna genomföra insatser. Några uttryckte att samverkan förbättrats och att det ofta handlade om att olika individer i verksamheterna hade lärt känna varandra och respektive verksamhet vilket lett fram till ett bättre samarbete. Relativt få av elevhälsans personal hade till exempel deltagit i konsultationer, men de som hade gjort det var positiva till dem och ansåg att de medfört bättre kunskap om varandras arbete. De av elevhälsans representanter som deltog fann det positivt med handledning från BUP och socialtjänst för att de där öppet kunde ställa konkreta frågor om elever. Några respondenter framförde att det varit positivt för föräldrar att kunna få stöd och råd snabbt via Dialogcentrum och utan att bli registrerade. Flertalet intervjuade vid skolan, BUP och socialförvaltningen beskrev att de haft ett bra samarbete med projektledningen. Flera representanter från skolor uttryckte att samarbetet med projektledarna blivit närmare och bättre efterhand från att först ha varit mer av top-down-karaktär.

Flera ur elevhälsoteam och rektorer ansåg att de har ett bra internt samarbete och att de arbetat väl tillsammans med att genomföra projektmålen och stötta lärarnas i deras arbete med frånvaroregistrering och med att kontakta elevers föräldrar. Ett par respondenter uppfattade att de på skolan har en bra samsyn när det gäller projektmålen. Samverkan skedde internt mest mellan projektskolorna och projektledningen. Ett par respondenter betonade vikten av att det till olika träffar kom samma personer från olika organisationer i projektet, för att de skulle kunna lära känna varandra. Det framfördes även synpunkter om att det är en fördel om det finns två representanter från respektive verksamhet för att arbetet inte skulle bli för sårbart. Synpunkter framfördes av ett par respondenter om att det hade varit bättre om betydligt färre från respektive verksamhet närvarat vid Västbusmöten, för att elevers föräldrar inte ska känna sig så utsatta. Skolans rep-

resentanter uppfattade att BUP och socialförvaltning överlag har varit mycket välvilliga till samarbete för att gemensamt kunna hjälpa barn. Flertalet respondenter menade att samarbetet kan vidareutvecklas mellan parterna när det gäller exempelvis gemensamma utbildningstillfällen: *Alla skulle tjäna på att vara mer på tårna kring tidiga insatser, då skulle problemet inte hinna bli så stort och föräldrarna får lättare att samspela kring det som inte funkar. Då hinner de inte heller känna så mycket skuld och skamkänslor.*

BUP:s och socialförvaltningens representanter uppfattade inte att deras organisationer berörts i så hög grad internt av projektet. I stället har de deltagit i de sammanhang som de ansåg var relevanta, där deras kompetens varit användbar t.ex. vid stödsamtal med föräldrar vid Dialogcentrum. Likaså framhöll IFO-företrädare att de hade fungerande nätverkslag och att de därför hade kunnat vara mötesledare, organisera Västbusmöten och även bjuda in folk. Socialförvaltningen som bistått med konsultation till elevhälsan undrade om det hade funnits oklarheter kring varför handledning erbjudits. BUP-representanter ansåg att diagnos inte behövde ställas på så många barn som det idag begärs. Utifrån BUP:s uppdrag genomförs det planerade skolobservationer på barn för att undersöka lämplig undervisningsform. De menade att problemet med stora klasser, medförde att det är svårt hinna uppfatta alla elever. De underströk att en allsidig socialpedagogisk utredning behöver ske först av skolan och de uppfattade att skolans anställda inte alltid kände till detta. Problemet med långa köer (tre månader) till utredning såväl i skolan, som vid BUP och socialförvaltning nämndes av flera parter respondenter. Flera representanter menade att det fanns kvar gamla föreställningar om att t ex BUP inte har tid att komma till möten. Likaså att primärvården inte alls kom till möten, när det enligt en respondent, i själva verket berodde på att de inte fått någon kallelse. Det framgick av flera utsagor att de olika organisationernas representanter har bristande förtroende för varandra. Ett par av de intervjuade uppfattade att andra parter inte vill prata om sina egna svårigheter eller dela med sig av dem till andra. Flera respondenter upplevde att andra parter gärna vill förlägga problem hos någon annan.

Uppnådda resultat

Samtliga respondenter som representerar skolan var överens om att arbetet och samarbetet ska fortsätta när det gäller elevers skolfrånvaro. Vikten av att fånga upp barn och behov i tidig ålder betonades av samtliga respondenter, eftersom det uppfattas vara för sent i högstadiet.

Projektet i sig innebar en hel del merarbete vid projektskolorna. Arbetet med frånvaroregistering uppfattades vara omfattande för lärare och elevhälsan likaså arbetet med att kontakta och intervjua föräldrar. Omorganisationen i Borås stad, samt skolinspektionens förelägganden med vite vid flera projektskolor innebar även de ett omfattande merarbete vilket inverkat negativt på projektets måluppfyllelse.

Exempel på olika respondenters uppfattningar om projektets resultat:

- * Skolan har fått syn på frånvaron i åk 1-3 tidigare och har även uppmärksammat att skolfrånvaron var större än flera trodde att den var. Om frånvaro upptäcks tidigt innan den hunnit bli så problematisk anses det vara lättare att få med sig föräldrarna i arbetet. Barn med problem kan identifieras redan i förskolan av personal med relevant kompetens, som även kan iakttä om föräldrars omsorgsförmåga är tillräcklig eller inte via olika signaler.
- * Närvaroregisteringen har förbättrats och ökad kunskap har uppnåtts när det gäller att uppmärksamma frånvaro.
- * Vikten av att samverka sker mellan parterna betonas och likaså att den kan vidareutvecklas.
- * Huvudmän ska kunna följa upp närvaro/frånvaro mer systematiskt och projektet har påverkat verksamheternas attityder när det gäller betydelsen av att genomföra tidiga insatser.
- * Vikten av att barn är i skolan är alla parter överens om (oavsett projektet).
- * Projektet har skapat strukturer, med olika nivåer att upptäcka och mäta frånvaro, samt rutiner för hur olika parter ska agera och vem som kan göra vad.
- * BUP arbetar inte förebyggande utan med socialpsykiatrisk vård, men kan ha skolan mer i åtanke i framtiden.
- * Det uppfattas vara för tidigt att svara på vad som har uppnåtts, inga stora förändringar har skett, men projektet har gjort skillnad på sex skolor. De kan berätta för andra skolor om processen om att undersöka frånvaron och vad som är orsaker.
- * Attityder hos föräldrar om vikten av skolnärvaro har förändrats genom bland annat informationsbrevet som sänts ut i början av varje läsår.
- * Rektorer uppfattas ta skolnärvaro mer på allvar och att handledning till elevhälsans personal innebar ett visst stöd i arbetet.
- * Origo - dialogcentrum uppfattas ha varit ett viktigt positivt samtalsstöd till vårdnadshavare (Regionen beviljade medel).

* Ny mottagning: Närhälsan vid Södra torget är positiv till att delta vid Västbusmöten.

* Viss övertro kan ha förekommit när det gällde Västbusmöten och det kan istället vara bra att fokusera mer på elever med hög frånvaro och försöka hitta rätt skolformer. Att tänka mer som SIP och göra en individuell plan är ett annat synsätt och alternativ till BUP-utredning. Att göra det enklare vid mötena och att prata mer om stöd till barn och inte främst om deras oförmåga.

Efter projektet

Flertalet respondenter vid projektskolorna önskar att Borås stad ska införa en stadsövergripande rutin eller rekommendation som ska följas av grundskolornas alla årskurser. Flera ansåg att de framtagna rutinerna skulle kunna fungera lokalt på olika skolor och att arbetet behöver genomföras inom en viss fastställd gemensam ram.

Respondenter betonade vikten av att uppdraget är tydligt och att rutiner är väl in- och utarbetade. En projektskola planerade att arbeta med frånvaro framöver men på sitt eget vis. Uppfattningarna varierade när det gäller vilken procentsats och vilken frekvens i mätningar och avstämningar som ska gälla bland annat eftersom arbetet kräver så pass mycket resurser. Uppfattningarna varierade också om vilken personalkategori som ska ta kontakt med vårdnadshavare i olika frågor. Flera intervjuade vid skolan uttryckte ambitioner att försöka samarbeta snabbare internt eftersom det förekom att uppgifter hade stannat hos klasslärare. Frånvaro kommer att vara en stående punkt på EHT-teamet menade representanter för elevhälsan i och med att de kan gå in i Dexter och specialpedagog kan ställa frågor på elevkonferenser så att det även är möjligt att snabbare sätta in resurser i undervisningen som elever har rätt till. Mer tid efterfrågades av elevhälsoperpersonal för att kunna arbeta på ett djupare plan med frånvaroproblemen. Likaså ansåg rektorer och elevhälsoteam att för få anställda på projektskolorna hittills varit involverade i arbetet med frånvaron. Mer kunskap och forskning efterfrågas och att även uppmärksamma det positiva som lärare i klasser uppfattat skett. Flera respondenter menade att de har fått en rutin som fungerar och som de tror kan få acceptans även på årskurs 4-6. Rektorer planerade att fortsätta ge service till lärare med att ta ut listor och utfylla i blanketter. Likaså planerade skolor att fortsätta med att kontakta föräldrar tidigt vilket även planerades för årskurs 4-6. Arbetet med elev- och föräldrantervjuer planerades fortsätta, men underlaget i dem behöver analyseras djupare och intervjuarbetet kan vidareutvecklas.

Representanter från BUP och IFO betonade främst vikten av att fånga upp barn och behov i tidig ålder. Om frånvaro upptäckts tidigt när den inte är så problematisk ansågs det vara lättare att även få med föräldrar i arbetet. Fråga ställdes om arbetet i fortsättningen behöver vara så omfattande och om konsultation behövs framöver? Vikten av att samverka ansågs kunna vidareutvecklas hos parterna. Projektskolorna uppfattades ha fått rutiner kring skolfrånvaro så att de tydligare kan se mönster i den. Dessa erfarenheter kan spridas vidare till andra skolor så att resultaten kan implementeras. Allting kostar på inledningsvis och arbetet kan uppfattas innebära ett alltför omfattande merarbete för lärare i dag. Att det ofta passerar många olika personer i klasserna uppfattades kunna göra barn frustrerade. Vidare ansågs det kunna förekomma att olika arbetsgrupper på skolor kan dra åt olika håll och även uppfatta skolfrånvaro olika allvarligt. Det är inte lätt att samverka, men det underströks att det framförallt är viktigt att rektor tydligt uttalar att samarbete är nödvändigt gentemot lärarna, annars riskerar arbetet riskera att bli halvdant.

Resultat av enkät till lärare vid projektskolor

Resultat av studiens enkät till projektskolornas klasslärare. Av de 29 lärare som besvarat enkäten är 93 % kvinnor och 7 % män. Åldern varierar mellan 25 och 65 år och genomsnittsåldern är 36,5 år. Merparten 23 (79 %) av de som besvarat är från två av de sex projektskolorna. På tre skolor har en, två respektive tre lärare svarat och på en skola besvarade ingen enkäten. Detta kan delvis ha en viss inverkan på enkätens resultat eftersom förutsättningarna kan variera vid projektskolorna.

Orsaker till hög frånvaro

Flest lärare 50 % som besvarat enkäten anser att individuella faktorer är den mest vanliga orsaken till elevers höga skolfrånvaro. 33 % anser att den är ganska vanligt och 17 % att det är ovanligt. Svaren är ännu mer varierade när det gäller huruvida hemmet och familjen är viktiga orsaken till elevers skolfrånvaro. 40 % anser ganska vanligt, följt av att 31 % som anser det vara en mycket vanligt orsak, medan 18 % finner det mycket ovanligt och 9 % ganska ovanligt. Relativt få klasslärare anser att skolan är orsak till elevers höga frånvaro: 52 % finner det ganska ovanligt eller mycket ovanligt 22 %, medan 26 % uppfattade att det är ganska vanligt. 21 % av lärarna har även tagit upp andra faktorer. Under svarsalternativ övrigt och av kommentarsfältet framgår det klasslärare anser att sjukdom inklusive (tand) läkarbesök är de vanligaste orsakerna tillsammans med beviljad ledighet (semester) till hög skolfrånvaro.

Vad skulle kunna öka skolnärvaron

När det gäller enkätsvar på vad som skulle kunna öka skolnärvaron kommer kontakten med föräldrar högst ($M = 5,3$) och därefter god trivsamt skolmiljö ($M = 4,5$) och skolans individuella stödinsatser ($M = 4,0$). Studeras enkätresultatet närmare framgår det att flest pedagoger 62 % svarat att kontakt/samarbete med föräldrar/hemmet har mycket stor betydelse, följt av 19 % stor betydelse. Relativt få respondenter har svarat ganska stor och ännu färre liten betydelse. Individuella stödinsatser i skolan anser flest har ganska stor betydelse (57 %) eller ganska liten betydelse anser 26 %. Ganska få pedagoger anser att skolans individuella stödinsatser har stor eller mycket stor betydelse. Svaren när det gäller betydelsen av individuella stödinsatser från BUP och sociala myndigheter uppfattas även de ha relativt låg betydelse, svaren är relativt spridda mellan ganska liten 30 %, liten betydelse 25 % och mycket liten betydelse 20 %. Relativt få 11 % anser att dessa insatser har ganska stor eller stor betydelse (15 respektive 10 %). När det gäller betydelsen av god trivsamt skolmiljön tyder svaren på att flertalet klasslärare anser att den är betydelsefull ($M = 4,5$) men svaren är samtidigt relativt utspridda. Flest pedagoger 38 % anser att skolmiljön har stor eller mycket stor 29 % betydelse. Färre lärare uppfattar att god skolmiljön har ganska liten 17 % liten eller mycket liten betydelse (8 respektive 4 %). Beträffande frånvaroregistreringens betydelse är uppfattningarna mycket varierade. Klasslärares svar fördelas på fyra grupper (23 %) vardera som har svarat liten, ganska liten, ganska stor eller stor betydelse. Enbart två respondenter (10 %) har svarat mycket stor betydelse. När det gäller andra tänkbara insatser har drygt hälften av lärarna kommenterat att de anser att en kombination av kontakt med föräldrar/hemmet och god skolarbetsmiljö är lika betydelsefulla (svaren gick inte att likställa i enkäten). Ett par respondenter kommenterar att barnen är för små för individuella stödinsatser från BUP/IFO och att de därför är relativt sällsynta.

Projektets mål och syfte

Flertalet 42 % respektive 30 % av klasslärarna instämmer i stort respektive instämmer helt i att projektets mål är angeläget och realistiskt. 23 % instämmer delvis och en respondent inte alls. Merparten instämmer delvis (38 %), i stort (24 %) eller instämmer helt 33 % när det gäller att projektmålen är för höga utifrån givna förutsättningar. Nästan hälften 43 % anser att andra frågor har högre prioritet, följt av instämmer delvis 29 % och instämmer helt 23 % i att andra frågor har högre prioritet. Enkätens medelvärde är relativt lika för de tre variablerna: om projektet är angeläget och realistiskt, har för hög ambitionsnivå utifrån givna förutsättningar respektive att andra frågor har högre prioritet) $M = 3,0$ respektive

2,9 (de två senare) vilket tyder på att informanternas uppfattningar varierar och är relativt jämt fördelade mellan svarsalternativen när det gäller projektets mål och syfte. När det gäller övrigt och kommentarer kring projektets mål framgår det missnöje med merarbetet projektet inneburit för lärare, som att blanketter behövt fyllas i ”i onödan”, att det uppfattats som pinsamt att behöva ställa frågor utifrån frånvaroblanketten till föräldrar. Kommentarer förekommer även om att skolan sedan länge haft en egen god frånvaroregistrering.

Projektets organisering och upplägg

Svaren bland respondenterna är spridda när det gäller om projektet uppfattas vara välorganiserat och välplanerat eller inte. Detta kan höra samman med svaren och kommentarer på föregående fråga. Flest respondenter 38 % instämmer i stort sätt när det gäller om projektet är välorganiserat och välplanerat, medan 31 % har motsatt uppfattning och svarade att de inte instämmer. Resterande klasslärare som besvarat enkäten instämmer delvis 19 % eller instämmer helt 13 %. Ont om tid och bristfälliga resurser uppfattas av pedagogerna som mycket betydelsefulla faktorer. I likhet med föregående fråga har merparten 56 % av klasslärarna svarat instämmer i stort sett eller instämmer delvis 33 % när det gäller resurser och 17 % när det gäller ont om tid. Dessa två faktorer ligger givetvis nära varandra. De delvis spridda uppfattningarna när det gäller projektets organisering och upplägg kan höra samman med att drygt hälften 56 % av respondenter framförallt anser att de lokalt haft för lite tid och resurser som lärare att genomföra sin del av projektarbetet (vilket styrks av att medelvärdet på dessa två är $M = 2,9$).

Information, dialog och förankring

När det gäller respondentsvar som rör om information och dialog varit tillräcklig eller inte, så är svaren 25 % jämnt spridda på fyra svarsvariabler: instämmer inte alls, instämmer delvis, instämmer i stort sätt och instämmer helt. Detta är naturligtvis både avhängigt av hur projektledning och skolledning har nått ut, men även av pedagogernas möjligheter att ta emot information och även beroende på om tillfällen funnits att genomföra dialoger.

Frågan om bristande motivering och förankring hör nära samman med svaren på föregående fråga om information och dialog. Hälften 50 % har svarat att de delvis instämmer följt av att 33 % instämmer helt, när det gäller brister rörande motivering och förankring, medan enbart 17 % svarat att de inte instämmer alls. När det gäller dessa båda frågor är det viktigt att ha i åtanke att det enbart är på två av sex projektskolor där merparten av berörda klasslärare har besvarat enkäten. Sva-

ren på frågan om bristande delaktighet är oavsett detta intressanta. Hälften av de som svarat instämmer inte alls när det gäller om delaktighet brustit, medan resterande 50 % svarat instämmer i stort sätt respektive instämmer helt. Orsakerna till olikheterna i svaren kan vara flera som varierande förväntningar och krav. Av kommentarer framgår det kritik angående projektupplägget med tre månader, och om att behöva skriva många rapporter, samt även att behöva kontakta föräldrar (alltför) ofta. Kritiken rör även merarbete och ifrågasättanden förekommer när det gäller uppföljning och resultat av tidiga insatser och även när det gäller denna enkäts utformning. På tre skolor har enbart ett fåtal besvarat enkäten så svaren på dessa och andra frågor kunde ha varit annorlunda med en högre svarsfrekvens. En jämförelse genomförs med klasslärares synpunkter med de svar som framkom i intervjuer med rektorer och elevhälsoteam i utvärderingens slutsatser och analys.

Projektets genomförande

Merparten 87 % av projektets klasslärare ansåg att registreringen av elevers frånvaro (i Dexter) fungerade mycket väl och 13 % ganska väl. När det gällde att finna fungerande insatser för eleven var svarsfrekvensen anmärkningsvärt låg, enbart 7 av 29 lärarna svarade. Av dem svarade 3 (42 %) respondenter mycket bristfälligt eller 2 (28 %) ganska bristfälligt, medan en lika stor andel svarade ganska väl. Den låga svarsfrekvensen och svarsvariablerna kan vara en indikation på att fungerande insatser inte har genomförts i någon större eller omfattning eller kan kanske relateras till klasslärares synpunkter att elevers frånvaro i årskurs 1-3 främst beror på en kombination av sjukdom och beviljad ledighet. På frågan om samarbetet med föräldrar har flertalet 11 (85 %) svarat ganska väl av de relativt få 13 av 29 respondenter som besvarat frågan medan resterande 2 (15 %) har svarat ganska bristfälligt. När det gällde frågan om att uppmärksamma orsaker till elevers frånvaro har ännu färre åtta av 29 lärare svarat. Av dem svarade fem (63 %) ganska bristfälligt medan en (12 %), övriga enstaka svar var spridda mellan svarsalternativen: mycket bristfälligt, ganska väl, respektive mycket väl. Två frågor i enkäten om projektet berör samarbetet i projektet internt på arbetsplatsen och med externa parter som BUP och socialtjänst. På den första frågan om det interna samarbetet har enbart 3 av 29 svarat och svaren tyder på att samarbetet är ganska eller mycket bristfälligt. Svarsfrekvensen är något högre 7 av 29 angående det externt samarbete. Flest (fem) svarade mycket bristfälligt och en ganska bristfälligt medan en svarade ganska väl. Den överlag låga svarsfrekvensen gör att inga tydliga slutsatser kan dras när det gäller stora delar av projektets genomförande sett ur pedagogers perspektiv. Av en del lärares kommentarer framgår det ett miss-

nöje och ett visst ifrågasättande av projektet överhuvudtaget p g a merarbete projektet inneburit, men även med mätperioderna, samt framförallt med att behöva kontakta föräldrar ofta och dessutom "i onödan" eftersom de ansåg att de redan visste att det rörde sig om sjukdom eller beviljad ledighet. Detta kan även vara en orsak till den relativt låga svarsfrekvensen på enkäten över huvud taget och att svarfrekvensen på frågor som rör olika delar av genomförandet är mycket lågt. Å andra sidan om alla skolors pedagoger hade besvarat enkäten kunde den samlade bilden ha varit annorlunda.

Enkätens två avslutande frågor är helt öppna. Fråga sex handlar om vad som har uppnåtts i projektet och den sista frågan om hur arbetet ska bedrivas när projektet avslutats.

Vad har uppnåtts i projektet

Av de 19 kommentarer är flertalet genomgående relativt negativa. Svaren tyder på att rutiner fanns sedan tidigare angående frånvarorapportering och kontakt med föräldrar, samt att projektet överlag inte förändrat arbetet eller lett till just någon nytta utan varit mer tidskrävande än väntat och även viss irritation från pedagoger och föräldrar. Ett par respondenter uttryckte att skolsköterska eller kurator kunde ha genomfört arbetet. Cirka en tredjedel av respondenterna svarade att närvaron har ökat för elever som tidigare varit borta mycket på grund av att föräldrar motiverats i högre grad när det gäller kunskapsinhämtning och gemenskap eller kanske tyckte de att det var jobbigt att besvara lärares frågor när de ringde.

Hur ska arbetet med skolfrånvaro bedrivas när projektet avslutats

Av de 23 som har besvarat denna öppna fråga om hur arbetet med frånvaro ska bedrivas efter projektet, har några svarat att de ska göra som de gjorde innan projektet. Flera svar innebär att skolfrånvaro fortsatt ska uppmärksammas noggrant, men att samtal med föräldrar inte ska ske i så hög omfattning utan när pedagogerna anser att det finns skäl. Några menade att 15 % är en väl låg frånvaroandel (p. g. a. av att sjukdom och beviljad ledighet kan sammanfalla under en mätperiod) och att den kan ökas till 20 %. Flera ansåg att det ska vara upp till varje skola hur arbetet ska genomföras t. e. x vid fyra tillfällen per läsår eller när oro finns för en enskild elev. Synpunkter på vilka som ska följa upp och genomföra samtal med föräldrar varierade mellan olika skolor och respondenter. Fler respondenter ansåg att personal i elevhälsan ska genomföra uppföljning med samtal, medan ett par klasslärare ansåg att det är de som lärare som ska kontakta föräldrar och när de finner det motiverat.

Analys av resultat

Analysen som följer har delats in utifrån projektplanens 2016-01-26 fyra steg, inklusive projektets mål och delmål. Projektplanen har reviderats i viss mån fortlöpande (fem gånger) sedan projektstarten eftersom förutsättningarna förändrades jämfört med vad som planerats. En betydande förändring var att frånvaroregistreringen inte kom i gång vid projektstarten vid alla skolor. En annan orsak var att betydligt fler elever föll ut vid den första frånvaromätningen än vad som beräknats i planen. En ytterligare orsak var att det tog längre tid än förväntat innan etikansökan beviljades och samtal kunde starta mellan elevhälsopersonal och elever med vårdnadshavare. Resultaten relateras här till studiens teoretiska utgångspunkter och till tidigare forskning.

Frånvaroregistrering

Frånvaroregistreringen var den första och grundläggande uppgiften av fyra planerade arbetsmoment i projektet. Rutinen att registrera frånvaro i det digitala systemet varierade avsevärt vid projektstarten vid de sex olika skolor. Vid ett par skolor fungerade det redan från början, vid andra kom den igång efterhand och vid ett par tog det mycket lång tid av projektiden innan det fungerade tillfredställande med att kvittera 95 % av närvaron och frånvaron. Orsakerna till att arbetet inte fungerade fullt ut från starten är flera som: personal- och tidsbrist, ovana vid frånvarosystemet. Vikarier kände inte alltid till rutinen och det var svårt att fylla i frånvaro/närvaro efter lektionerna. Denna brist är ett av projektets grundproblem för måluppfyllelsen och fick konsekvenser för övriga projektmoment. Detta trots att projektledningen tog fram rutiner och tillsammans med rektor och elevhälsopersonal även utarbetade underlag som blanketter med ifyllda statistikuppgifter. Ett annat grundproblem är bristande resurser till själva genomförandet vid projektskolorna för såväl lärare och elevhälsoteam. Andra aktuella problem tycks av flera skäl ha prioriterats högre än olika delar av projektgenomförandet vid vissa skolor under projektperioden. Orsaker kan förutom vite från skolinspektionen vara bristande motivation och förankring, samt lednings- och bemanningsproblem. Svårigheter när det gäller genomförande av frånvaroregistrering berör styrlogiker som omfattar såväl finansiering (bristande resurser) som organisering (otillräcklig förankring eller annan prioritering).

Orsaker till skolfrånvaro

Nästa moment var lika grundläggande för projektarbetet; att uppmärksamma och ingående undersöka orsaker till att elever i årskurs 1-3 hade hög frånvaro.

I detta ingick det att klasslärare skulle ringa elevers vårdnadshavare vid frånvaro och att elevhälsoteam skulle intervjua elever/vårdnadshavare med hög elevfrånvaro. Även när det gällde denna måluppfyllelse varierade det mellan projektskolorna. Orsakerna är även här flera: bristande motivation - lärare uppfattade att de redan kände till varför elever var borta (som sjukdom eller beviljad ledighet) och flera var därför först inte motiverade eller villiga att kontakta föräldrar. Problemet med tremånadersintervallens eftersläpning innebar att elever fanns kvar i systemet, fast de var tillbaka i skolan, vilket orsakade att det inte ansågs meningsfullt för klasslärare att kontakta vårdnadshavare på nytt. Av utvärderingens insamlade empiriska material finns det ett stort underlag på tänkbara orsaker till elevers frånvaro. Intervjuer med föräldrar och barn, liksom med rektor, elevhälsopersonal, IFO, BUP samt projektledning och projektgrupp ger olika bilder och tonvikt över vad som uppfattas vara de främsta orsakerna. Jämförs olika kategoriers utsagor sinsemellan framkommer det både likheter och skillnader. Av den digitala registreringen i frånvarosystemet framgår det en del om sjukdom, beviljad ledighet och icke beviljad ledighet, samt även ströfrånvaro och ej registrerad frånvaro dvs att lärardokumentation saknas. Uppgifterna är inte fullständiga men noteringar och insamlade uppgifter under projektperioden kan uppfattas vara indikatorer på grundläggande orsaker till elevers skolfrånvaro. Uppgifterna har här enkelt sammanställts:

Tabell 5 Sjukdom och beviljad ledighet vid sex projektskolor

	Antal sjukdomstillsfällen	Antal beviljade ledigheter	Sjukdom & beviljad ledighet	Obeviljad ledighet *
Skola A	41	52	42	0
Skola B	78	0	0	29
Skola C	135	96	75	18
Skola D	38	10	6	37
Skola E	165	62	31	14
Skola F	92	52	39	15
Summa	549	272	193	99

*Ströfrånvaro ingår liksom oregistrerad ledighet (lärardokumentation saknas)

Totalt redovisas i frånvaroregistret 934 tillfällen av frånvaro under perioden januari 2016 till och med oktober 2017. Redovisade sjukdomstillfällen är 549 (59 %) vilket enligt dessa uppgifter, inte oväntat, är den främsta orsaken till elevers frånvaro, vilket överensstämmer med framförallt utsagor från skolans respondenter. Därefter följer beviljad ledighet 272 (29 %) som även de varierar mellan projektskolorna. Intressant att notera är att beviljad ledighet och sjukdom sammanfaller i tid relativt hög grad 29 % (272) och att ledighet beviljas i olika omfattning vid de sex olika projektskolorna. Hela 12 % (113 tillfällen) är ströfrånvaro och oregistrerad ledighet utan orsaker vid projektskolorna under registreringsperioden. Orsaker som omnämnts är att lärarvikarier inte känt till att och hur frånvaro skulle registreras och att detta var svårt i efterhand. Respondent vid t ex elevhälsan uttryckte vid intervjuerna förvåning över ströfrånvaros omfattning för åldersgruppen. Sjukdomsspektret är stort och kan analyseras närmare i fortsatta studier, likaså vad som kan ligga bakom såväl beviljad som obeviljad ledighet och rektors divergerande beslut när det gäller att bevilja ledighet vid olika skolor. Frågan om i vilken grad elever efter hög frånvaro kompenseras med undervisning oavsett orsak kan diskuteras vidare och om det enbart är föräldrar som har ansvar för undervisning vid beviljad ledighet. Eftersom en hel del frånvaro visade sig vara en kombination av beviljad ledighet och sjukdom är ansvarsfrågan komplicerad och kan behöva förtydligas. Frågan berör såväl organiserings- som finansieringslogiker och inbegriper dessutom individlogik när det gäller hur elevers och vårdnadshavares möjligheter bedöms att kunna kompensera undervisning under perioder av beviljade ledigheter.

Antalet elever som berörs är totalt 1028 i årskurs 1-3 och antalet elever per skola varierar mellan 131 och 220. Under perioden januari 2016 till och med november 2017 föll totalt 612 elever (60 %) ut någon gång i frånvarosystemet. Det varierar mellan 44 och 64 % mellan projektskolorna. Till och med mars 2018 har det totalt fallit ut 797 elever och antalet lärardokumentationer är 719 till och med februari 2018 (mars saknas). Flest orsaker till frånvaro enligt tabell 5 är inte oväntat sjukdomar 549 tillfällen, därefter beviljad ledighet.

I det empiriska underlaget finns det en del bakgrundsinformation som rör frånvaro på grund av olika sjukdomar (influenza, magont, feber, huvudvärk, operationer, skador, tandproblem, trötthet, psykiska ohälsa, sömnproblem) funktionsvariationer (fysiska och andra) hem/familjeförhållanden (skilsmässa, förälders sjukdom, anhörigs död, syskon, flytt), samt speciella händelser i skolan (mobbing, våld). Uppgifterna ovan kommer från elevhälsomöten och andra källor som

intervjuer och kan uppfattas som indikationer. Underlaget kan tillsammans med övriga uppgifter i undersökningen användas för diskussioner om såväl frånvaroregistering i sig och i vilken utsträckning den kan få brista, samt att policy i praktiken varierar i hög grad när det gäller att bevilja ledighet. Varför det är så pass många sjukdomstillfällen och beviljade ledigheter som sammanfaller i tid - är en ytterligare fråga som kan diskuteras. Uppgifter i digitala frånvarosystem i sig kan också diskuteras - vad ska de omfatta och varför, samt framförallt hur ska de användas. Fler noteringar är väldigt korta som: "sjukdom eller ledighet - ingen oro". Om enbart en mindre del elever 4,8 % finns det lite längre mer utförliga beskrivningar om olika symtom, hemförhållanden, trivsel och även om olika insatser.

Sammanfattningsvis betonade företrädare för ingående verksamheter i projektet (skola, IFO BUP) olika orsaker till yngre elevers frånvaro, vilket i stort överensstämmer med respondenternas egen yrkesbakgrund som utbildning och verksamhetsinriktning (professionslogik). Merparten av respondenter ansåg att faktorerna är flera och på olika nivåer. Skolföreträdare (rektor och elevhälsa) betonade i högre grad familjerelaterade och individuella faktorer, men även skolrelaterade som inlärningssvårigheter och otrygg skolmiljö. Enkäten till klasslärare visade att de ansåg att individuella orsaker har störst betydelse, men att de hade olika uppfattningar om hem- och familjeförhållandenas betydelse. BUP-företrädare framhöll i högre grad psykisk ohälsa, funktionsnedsättningar, diagnoser, utanförskap och otrygghet. IFO-representanter betonade familje- och hemsituationen och att skolan inte anpassar undervisningen individuellt tillräckligt. Elever och framförallt deras vårdnadshavare berättade om olika fysiska och psykiska symptom, utanförskap, kränkningar och otrivsam, otrygg skolmiljö. Att uppfattningarna om skolfrånvaro divergerar mellan olika parter och berörda har stor betydelse när det gäller uppfyllelse av samverkansmålet (samverkanslogik). Det blir givetvis svårt att komma överens om vad som kan vara lämpliga insatser till elever om parterna inte är överens om orsakerna. Forskare som Johansson, Flygare & Hellfeldt (2017) betonar trygghet i lärande och svårigheter för ensamma barn som saknar socialt umgänge. Dessa orsaker har företrädare från såväl skola, BUP och IFO lyft fram och är en del av individlogiken. De olika respondentgruppernas uppfattningar om orsaker till elevers skolfrånvaro överensstämmer med rapporter från t.ex. Skolinspektionen (2016), SOU 2016:94 som lyfter fram betydelsen av föräldrars utbildning, skolans svårigheter med att skapa trygghet och studiero, samt vikten av att minska kränkande beteenden och hantera integrationsutmaningar. Likaså har några av studiens respondenter, i likhet med SOU

2016:94 påtalat brister i det förebyggande elevhälsoarbetet och när det gäller att analysera frånvaromönster och samband.

Insatser för att öka närvaron

Projektets "Tidiga insatser för att öka skolnärvaron" insatser består enligt projektplanen av följande tre moment:

* **Klasslärare ringer till vårdnadshavare när barn varit frånvarande**

Under projektperioden har 768 elever varit frånvarande minst 15 % under projektperioden januari 2016- februari 2018. Det har varierat vid skolorna hur många vårdnadshavare som har blivit kontaktade av klasslärare, men inga exakta uppgifter finns.

* **Elev och vårdnadshavare kallas till intervju av elevhälsan**

Av de vårdnadshavare som kallats har 26 ställt upp och intervjuats av elevhälsans anställda, varav 22 har sänts in till projektledningen, varav 15 vårdnadshavare samtyckt så att projektets forskare kunnat ta del av dem. Antalet genomförda intervjuer varierar vid projektskolorna men de är sammantaget färre än vad som förväntades.

* **Samverkan via lokalt Västbusmöte**

Enbart tre Västbusmöten (8 %) har hållits på grund av projektet. Betydligt färre än de 63 som förväntades. Två elevers dokumentationer vid Västbusmöten, inklusive SIP, har delgetts forskarna. Antalet är för litet för att kunna dra några slutsatser om dem.

Tanken var att insatser skulle sättas först in när orsakerna noggrant utretts för att få en så uttömmande bild som möjligt av behoven. I projektansökan finns det en förväntan om att Västbusmöten skulle kunna vara en lämplig insats eftersom den utifrån samverkanslogiken kunde ge elever stöd från flera verksamheter samtidigt. Elevhälsans samtalens med elever och vårdnadshavare senarelades, som nämnts, på grund av att frånvaroregistering inte kom i gång vid alla skolor och för att det tog längre tid än beräknat innan etikansökan hade beviljats. Måluppfyllelsen varierar även här väsentligt mellan olika projektskolorna när det gäller att kalla till och genomföra intervjuer med elever och vårdnadshavare om oroande skolfrånvaro. Orsakerna är flera, tidsbrist och personalomsättning av elevhälso-personal, svårigheter med att få vårdnadshavare att komma till samtal/intervjuer och svårigheter med att få samtycke till inspelning av samtal, samt brist på erfarenhet av denna typ av samtal inklusive att spela in dem. Rutiner inför denna del av arbetet framtoogs även de av projektledning och skolrepresentanter gemensamt.

Introduktion om hur intervjuer med elever och vårdnadshavare kunde genomföras skedde oktober 2016.Handledning (konsultationer) kring samtalen erbjöds regelbundet av specialutbildad personal vid socialtjänsten. Enbart ett fåtal av elevhälsans personal deltog, vilket kan ha flera skäl som att de inte hunnit genomföra samtal, tidsbrist samt bristande information om eller motivation kring dem. Kanske skulle handledning i stället ha genomförts som utbildningstillfällen med möjligheter att t ex träna intervjuteknik utifrån konkreta exempel.

Under projekttiden pågick det en omorganisation i kommunen som kan ha inverkat på vissa delar av projektets genomförande. Det förekom att projektskolor hade problem med rektorsbyten, svårigheter med att rekrytera personal till elevhälsan som specialpedagoger och även skolinspektion med vite vid två av fyra projektskolor. Vid tre av projektskolorna förekom det enligt skolinspektionens tillsyn och beslut (2016 10-11, 12-20, 2017-02-03) brister bland annat när det gällde:

- * elevhälsans förebyggande arbete,
- * att särskilt stöd inte utreds skyndsamt samt
- * brister när det gäller elevers trygghet och studiero.

Ovanstående brister finns generellt vid olika skolor enligt SOU 2016:94. Likaså omnämner Skolinspektionen även andra brister vid en av projektskolorna som rör systematisk uppföljning av kvalitetsarbete, styrning, samverkan mellan lärare och förebyggande värdegrundsarbete. Vid en annan av de fyra projektskolorna fanns konstaterade skolinspektionens rapport tvärtom inte några brister. Noteras kan att just denna projektskola deltog i projektets aktiviteter i betydligt lägre grad än flera av de mer aktiva. Detta kan givetvis bero på att skolan redan hade fungerande rutiner samt även på att grundförutsättningarna var mer gynnsamma vid den än vid flera andra projektskolorna. Enligt projektkriterierna skulle det finnas olika förutsättningar vid olika skolor men frågan är hur stor betydelse de har haft när det gäller måluppfyllelsen. Slutsatsen av detta är att projektskolornas förutsättningar för att kunna delta och uppfylla arbetet som föreliggande projekt ålagt dem varierar av flera orsaker, förutom de grundläggande som att frånvarosystem fungerar och att rektor och elevhälsopersonal fanns på plats.

Sammanfattningsvis visar studiens intervjuer och enkäten till klasslärare följande uppfattningar om vilka insatser som behövs: Skolans respondenter betonade främst vikten av att upptäcka och agera snabbt med t ex individanpassad undervisning (utifrån diagnoser och utredningar). Tydliga rutiner och samtal uppfat-

tas som positivt såväl av elevhälsa som av rektorer. Kontakt och samarbete med vårdnadshavare betonas generellt som betydelsefullt av alla respondentgrupper. Bra bemötande och trivsamt skolmiljö uppfattas som viktiga faktorer. Förebyggande insatser ansågs svårare eftersom flera skolrespondenter främst relaterar dem till elevernas hem- och familjeförhållanden och inte som frågor för elevhälsan. Det omnämns att täta lärarbyten innebär problem särskilt för elever med olika svårigheter. Andra insatsproblem som nämns är långa väntetider på utredningar, resursbrist, bristande kunskaper och kompetens, samt även att olika verksamheters representanter haft olika mandat vid nätverksmöten. BUP och IFO uppfattar att problemet främst är att frånvaroorsaker inte utreds tillräckligt innan insatser sätts in, att skolan ofta väntar för länge, samt att individanpassning och skolformer inte är tillräckligt flexibla. Ytterligare insatser som parter omnämner är familjerådgivning, samtalsterapi och Västbusmöten.

Att samverkansparternas uppfattningar går isär även när det gäller insatser har betydelse för måluppfyllelsen i projektet, men även för samverkanslogiken, framförallt när det gäller att antalet Västbusmöten inte infriades enligt förväntningarna. Just detta mål kan i efterhand betraktas som tämligen orealistiskt. I nästa avsnitt om samverkan belyses dessa frågor närmare.

Studiens resultat kan relateras till att t ex SOU 2016:94 redovisar att lagar och rutiner finns, men problemet är att de inte efterföljs och att tillgång till stöd från elevhälsan saknas framförallt när det gäller förebyggande insatser. Flera forskare som Håkansson & Sundberg (2012) betonar förebyggande arbete med trygghet, positiv lärmiljö, studiero, samt även att sociala relationer ger samhörighet. Bunar (2015) går ännu längre och menar att även faktorer som boendesegregation och familjers socioekonomiska situationer behöver åtgärdas för att skolfrånvaron ska kunna minska.

Samverkan i projektet

Enligt målen i projektansökan skulle samverkan utökas mellan skola, IFO och BUP och individuella insatser skulle dokumenteras i en SIP vid lokala Västbusmöten. Det beräknades i ansökan att cirka 70 elever skulle ha en frånvaro med 15 % och att 90 % av dem (60 elever) skulle få en SIP. Denna beräkning stämde, som tidigare nämnts, inte alls med projektets resultat. I några få fall (tre) ledde elevhälsans samtal med vårdnadshavare till Västbusmöten. Enbart fyra dokumenterade samtal med SIP-planer som rör två elever har efter vårdnadshavarnas samtycke sänts till projektets forskare. Västbusmötena omfattar enbart en pro-

jektskola och två elever, varav Västbusmöten kring en elev dokumenterats vid tre tillfällen. Antalet Västbusdokumentationer är dock för få för att kunna dra några slutsatser om dem. En förklaring till detta kan vara att det finns en rad olika samverkansformer där Västbusmöten enbart är en samverkansform. En annan tänkbar förklaring kan vara att parter uppfattat att det räckte med de åtgärder som vidtagits av skolan och med det samtalsstöd som vårdnadshavare erbjöds via Dialogcentrum. Ytterligare orsak kan vara att vårdnadshavare inte kan tvingas och att några har avböjt. Det framgår av respondenters utsagor och även av enkäten till klasslärare att förtroendet inte är så stort mellan skolan och BUP, IFO och att kontakterna inte heller var så upparbetade, vilket inverkar negativt på projektets samverkansmål. Å andra sidan framförde föräldrar synpunkter i samtal med elevhälsan olika orsaker till skolfrånvaro och lämnade även förslag på insatser. Via socialförvaltningens ”Dialogcentrum” erbjöds berörda elevers vårdnadshavare stödsamtal direkt utan kontakt med socialförvaltningen, vilket uppskattades. Likaså framgår det av olika utvärderingens underlag att en hel del andra insatser från olika verksamheterna har satts in till elever med hög skolfrånvaro.

Samarbetet mellan de tre parterna vid de sex projektskolorna varierade dels innan projektet inleddes, likaså erfarenheter av att anordna Västbus-möten och andra samverkansinsatser. Av projektledarnas inledande intervjuer vid projektstaten framgår det att skolan ansåg sig ha bra samarbete med elevers vårdnadshavare. Intervjuade vid projektskolor och klasslärare som besvarat enkäten ansåg att samarbetet med IFO och BUP var bristfälligt och att väntetiderna var för långa. Medan BUP och IFO uppfattade att samarbetet varierade med de olika projektskolorna. Relativt få rektorer hade haft kontakt med BUP och IFO och relativt få av elevhälsans anställda deltog i handledningen som erbjöds via IFO, men de som deltog var å andra sidan positiva. Att det var så pass få som deltog i handledningen kan ha olika orsaker som tidsbrist, bristande information om dem eller på bristande tillit till andra verksamheter. Alla tre parter var överens om att samarbete i hög grad är personberoende. Av genomförda intervjuer i projektets slutskede framgår det att alla tre involverade parter anser det viktigt att samverka utifrån projektmålen.

Kontakterna mellan de involverade parterna skolor, IFO och BUP har sammanfattningsvis varit mycket begränsade under projektperioden i relation till vad som förväntades framförallt när det gällde Västbusmöten. Widmark redovisar i en studie (2015) att resurser behöver sättas in samtidigt från olika organisationer för barn med sammansatta behov och att det kräver att parterna har lärt känna

varandra, lyssnar, har förtroende till andras kunskap och djupare förståelse för varandras villkor. Så projektets tanke med utökad samverkan är relevant, men utvärderingens empiriska resultat visar att det förbättrats i några få fall och att det generellt kvarstår kunskapsbrister hos ingående parter när det gäller uppdrag, lagstiftning och möjligheter att kunna gå in med insatser, samt att även förtroendet mellan parterna behöver förstärkas.

Att samverka konstruktivt är svårt framgår det bland annat av Danermarks (2012) och Lindbergs (2009) forskning. Likaså visar forskning att det trots formellt strukturerade samsarbetsformer inte så ofta leder till förväntat resultat. Det finns en rad hinder som intressekonflikter, tidsbrist, olika uppdrag och synsätt. Givetvis kan det också bero på bristande resurser och möjligheter att delta som för elevhälsans anställda. March Olsen (1989) beskrev samverkan som en balansgång där det gäller att kompromissa och samtidigt ha kvar sin särprägel. Detta har inte direkt påtalats av studiens respondenter men gäller troligen även för detta projekts parter. Att projektet är ett top-down-beslut, har några intervjuade understrukit och att det kan ha inverkat negativt på parternas vilja även när det gäller att samarbeta, vilket framförallt framgår av svar i lärarenkäten, som dessutom ifrågasatte projektets syfte och upplägg. Däremot framkom det tydligt att det fanns en vilja till samarbete hos rektor, elevhälsa och representanter från IFO och BUP. Samverkansfrågor ingår även som en del i kommande avsnitt allmänna slutsatser.

Allmänna slutsatser

Organisatoriska

Under projektets planering anpassades urvalskriterier för projekt- respektive kontrollskolor utifrån olika skolors förutsättningar. Detta var inte optimalt i alla avseenden från starten och dessutom byttes en kontrollskola ut och blev projektskola och vice versa vilket fick vissa konsekvenser. Det aktuella projektet kom inte igång som planerat och frånvaroregisteringen fungerade inte från starten vid alla projektskolor. Vidare genomfördes kontakten med hemmet efterhand i varierande grad i projektskolornas alla klasser. Det förekom även en del oklarheter när det gällde vem som hade ansvar för vad i arbetet och dessutom varierade de organisatoriska förutsättningar när det gällde bemanning av elevhälsan. Flera yttre faktorer som omorganisation i kommunen, skolinspektion hösten 2016 vid fyra av projektskolorna (brister påtalades vid tre av dem med vitesföreläggande), hög personalomsättning och rekryteringssvårigheter har inverkat på projektets möjligheter att genomföras. Elevhälsan har vidare omorganiserats vid två tillfällen under projektiden, vilket föranlett en del oro, viss personalomplacering skedde periodvis vid ett par skolor framförallt av specialpedagoger (på grund av skolinspektionens vitesföreläggande) vilket uppfattas ha inverkat negativt på personalsituationen och elevhälsans möjligheter att genomföra intervjuer med vårdnadshavare och elever.

Rektors beslutsmandat när det gäller rutin för frånvarohanteringen och beviljande av ledighet innebär enligt studiens resultat att det kan variera från skola till skola, vilket får konsekvenser för eleverna och projektets måluppfyllelse. Vissa riktlinjer centralt i kommunen skulle vara fördelaktigt ur likabehandling och rättvisesynpunkt när det gäller frånvarohantering och beviljandet av ledighet. Synpunkter framfördes om vad som skulle kunna vara gemensamt och beslutas centralt i staden kring frånvarorutiner och vad som hellre ska beslutas lokalt utifrån varje enskild skolas förutsättningar. Eftersom förutsättningarna varierar vid olika skolor så kan ett visst handlingsutrymme behövas lokalt på skolorna när det gäller hur gemensamma riktlinjer ska tillämpas.

Tid för de pedagoger som ytterst ska genomföra och ta fram underlag till projektet uppfattas ha saknats och är en anledning till att utvärderingens klasslärare inte är lika positiva som rektorer och elevhälsoteam till projektets syfte och upplägg. I projektplanen beskrevs det som en risk att projektet skulle kunna belasta skolans

personal i alltför hög grad, vilket bekräftas av framförallt klasslärare och även av elevhälsopersonal. Flera klasslärare ansåg att de hade fungerande rutiner innan projektet och att de kände till varför elever är frånvarande samt att studien har medfört en del ”onödigt” resurskrävande merarbete med att kontakta föräldrar. Problem med att det administrativt arbete generellt ökat alltmer med dokumentation, planer och rapporter och därför tar alltmer tid från offentligt anställdas grunduppgifter är välkänt och har studerats i studier som *Administrationsambaljet* (2014). Å andra sidan framgår det att projektledning, rektorer och elevhälsopersonal vid projektskolor gav stöd och service för att framförallt underlätta arbetet för lärare och även för elevhälsoteamen. Projektets rutiner framtogs gemensamt av projektledning och projektskolor och godkändes av respektive skolas rektor, men det tycks ha varierat hur förankrat arbetet har varit hos projektskolornas anställda. Det förekom, som nämnts, även kritik från projektskolor om projektuppläggets alltför låga frånvaroprocentsats och negativa konsekvenser p. g. a. tremånadersintervallerna (som innebar ”onödigt” merarbete). Forskare som Håkansson & Sundberg (2012) betonar att förebyggande arbete med trygghet, positiv lärmiljö, studiero och även sociala relationer ger samhörighet. Det framgår av flera utsagor att projektskolorna arbetar aktivt i team med t ex. likabehandlingsfrågor. Några respondentsvar i utvärderingen tyder på att en del mer sociala frågor uppfattas som framförallt föräldrars fostringsansvar och inte som en uppgift för skolan eller elevhälsan. Det finns därför anledning att diskutera för att söka få en samsyn om vad som är skolans, elevhälsans, föräldrars och andras respektive ansvar. För att minska skolfrånvaron behöver dessutom samhällsfrågor som boendesegregation och familjers socioekonomiska situation åtgärdas (Bunar 2015). Mer övergripande samhällsfrågor som dessa berör andra områden än de som primärt ingår i detta projekt och dess projektlogik.

Projektets ledningsarbete i relation till bidragsgivaren VGR och i relation till projektägaren Södra Älvsborgs Sjukvård har varit relativt perifer. I praktiken lämnade projektledningen mest information till uppdragsgivare och ledning med viss regelbundenhet. Lokalt i Borås Stad genomfördes projektet vid sidan av den ordinarie ledningsorganisationen. Projektledningen initierade själva möten med berörda rektorer, elevhälsoteam och representanter för IFO och BUP. Att anställda vid elevhälsan har rektor som arbetsledare samtidigt som administrativa personalfrågor och arbetsmiljö hanteras av en central elevhälsa kan innebära viss oklarhet och även viss risk för motstridiga budskap.

Flera av dessa inre organisatoriska faktorer innebar tydliga svårigheter när det gällde såväl förankring som genomförande av projektet, måluppfyllelsen och även för fortsatt implementering. Dessutom har en rad yttre faktorer försvårat projektets genomförande som svårigheter att rekrytera kompetenser till elevhälsan, Borås stads omorganisation och skolinspektionens vitesföreläggande.

Måluppfyllelse

Projektets övergripande syfte: *att öka närvaron för elever i årskurs 1-3. För att göra detta behövs en noggrann kvantitativ och kvalitativ kartläggning av orsakerna till varför barn har hög frånvaro. Utifrån denna kartläggning kan förslag på intentioner tas fram för att öka närvaron. Viktigt att dessa intentioner planeras i ett samverkansperspektiv. Framtagna modeller behöver sammanställas, beskrivas och spridas.*

Ur: Ansökan om stöd till social investering. Punkt 6. Syfte. (2015-03-17)

Projektansökans övergripande syfte har uppnåtts i varierande grad vid de sex projektskolorna. En viktig orsak är att det tog lång tid innan frånvaroregistreringen fungerade vid alla projektskolor. Vid den första mätningen januari-mars 2016 visade det sig att betydligt fler 208 (20 %) av eleverna hade en frånvaro på minst 15 %. Detta antal var för stort för att projektskolornas elevhälsoteam skulle kunna genomföra intervjuer med alla elever och vårdnadshavare. Totalt föll 618 (60 %) av 1028 elever i projektskolorna ut någon gång (under tremånadsintervallerna) under projekttiden (januari 2016- november 2017), vilket kanske inte är anmärkningsvärt eftersom både sjukdom och ledighet ingår. Den främsta orsaken som framgår är sjukdom 549 (89 %) och 272 (44 %) på beviljad ledighet. I en del fall 193 (31 %) visade det sig vara en kombination av beviljad ledighet, vilket bekräftas av enkät till klasslärare och av elevhälsoteams vid intervjuer. En annan intressant iakttagelse är att det varierar mellan skolorna i vilken utsträckning som ledighet beviljas.

Vid både projekt- och kontrollskolor föll totalt 790 elever ut under de tre kalenderåren. Totalt finns det 719 lärardokumentationer för 797 elever under projekttiden (januari 2016 - februari 2018), vilket är en god måluppfyllelse. Totalt genomfördes 26 intervjuer med elever och vårdnadshavare av elevhälsoteamen vid projektskolorna under projekttiden och även här varierar det mellan skolorna i vilken mån intervjuundersökningar med elever och vårdnadshavare genomförts. I projektansökan beräknades det att 70 av 1019 elever skulle ha en närvaro under 85 %. Relateras 26 intervjuer till det förväntade antalet 70 elever så är andelen 37 % relativt låg. Orsakerna är flera: att elevhälsoteam inte kom i gång

med intervjuer enligt tidsplanen, att det varit brist på elevhälsopersonal, samt att föräldrar inte velat delta.

Enligt projektplanen var ett av projektmålen att andelen elever med riskfrånvaro skulle minska med 20 % på projektskolorna. Baserat på uppgifterna från skolornas frånvaroregistrering och karaktären på en sådan jämförelse finns inget övertygande stöd för att så skedde. Framför allt är en jämförelse baserad på frånvaron för projektskolornas samtliga elever inte helt i linje med projektmodellens arbetsmetoder som snarare fokuserade på elever med hög frånvaro. En direkt jämförelse mellan projekt- och kontrollskolor avseende elever som identifierats med hög frånvaro är däremot både relevant och avsevärt mindre utsatt för olika metodologiska felkällor. Inte heller vid dessa jämförelser kunde några statistiskt säkerställda skillnader noteras; varken på kort, medellång, eller lång sikt. När resultaten granskades i detalj kunde däremot en intressant iakttagelse göras. Ju längre uppföljningsperioden var, desto större var tendensen att jämförelsen utföll till projektskolornas fördel. Detta kan möjligen ge en indikation om att det tar längre tid för insatserna att få effekt än vad det fanns utrymme för inom projektets ramar. Ett skäl till att den förväntade effekten på närvaron uteblev kan med andra ord vara att projekttiden var alltför kort.

Värt att uppmärksamma är också att jämförelsen mellan projekt- och kontrollskolor gjordes enligt principen intention to treat. Det vill säga ingen hänsyn togs till om insatserna genomfördes enligt projektets intentioner, om de genomfördes pliktskyldigast till viss del, eller om de ens genomfördes överhuvudtaget. Här finns utrymme för att resonera kring projektets tillämpning och genomförande. Av denna utvärdering framgår det att projektets insatser i flera avseenden inte har genomförts i enlighet med projektplanen. Framförallt att endast ett fåtal Västbusmöten genomförts tyder på detta. Andra exempel är att klasslärares kontakter med föräldrar inte fullt ut fungerat som intentionen var med projektet. Likaså har elevhälsans intervjuer med elever och vårdnadshavare inte antalsmässigt genomförts enligt förväntan vid samtliga projektskolor. Det är därför möjligt att den uteblivna effekten delvis kan förklaras av brister i genomförandet snarare än på grund av de rutiner som vidtogs i enlighet med projektplanen. Ett välbekant problem för projekt som genomförs i skolmiljö gäller skolpersonalens arbetsituation. För att rutiner och arbetsmetoder ska få genomslag krävs det att skolpersonalen känner ett engagemang när det gäller projektsyftet. Det kan ha behövts mer tid för att förankra projektet hos framförallt klasslärare för att göra

dem mer delaktiga i utformningen av projektets genomförande. Nya och långsiktiga projektidéer som formulerats uppifrån kolliderar ofta med omedelbara akuta arbetsuppgifter i skolpersonals vardag. Projektlogiken är dessutom nästan alltid svagare än organisationslogiken som råder i ordinarie verksamheter. Projektet var ju som nämnts dessutom organiserat vid sidan av ordinarie verksamhet, som ofta sker, vilket får konsekvenser som kan diskuteras.

Projektets delmål

Resultaten kan även analyseras i relation till projektets delmål. Konstateras kan att även måluppfyllelsen av projektets delmål varierar:

- **Att få till stånd en fungerande digital frånvaroregistrering (Dexter) för elever i årskurs 1-3 i utvalda skolor. Att Dexter används för mätning av frånvaro i årskurserna 1-3.**

Före projektet hade skolor olika även manuella frånvarosystem och rutiner. När elever inte kom och inte sjukanmäldes uppfattades rutinen ha fungerat väl. Däremot förekom det osäkerhet och ansvar kring vem som ska genomföra bedömningar och insatser enligt projektledningens dokument: *Tidiga insatser för ökad skolnärvaro: sammanställning av intervjuer kring frånvarohantering och samverkan* (oktober 2015-januari 2016). Vid vissa projektskolor uppfylldes delmålet i ett relativt tidigt skede, medan det vid andra skolor tog betydligt längre tid än planerat av olika skäl. Vid en projektskola uppfylldes inte målet förrän i projektets slutfas.

- **Att undersöka uppfattningen om anledningen till elevers frånvaro hos rektorer, lärare, elevhälsopersonal samt representanter från BUP och IFO.**

Denna delmåluppfyllelse genomfördes i flera steg: först av projektledningen som inledningsvis intervjuade rektorer, elevhälsopersonal samt representanter för BUP och socialförvaltning. I projektets sista fas genomfördes en enkät till klasslärare vid projektskolorna, där vissa svar om vad de anser är orsaker framkom. Dock var svarsfrekvensen inte så hög på enkäten vid flertalet projektskolor. Intervjuer genomfördes våren 2018 av forskare med elevhälsoteam, rektorer och representanter för BUP och socialförvaltning, projektledning och projektgrupp. Sammanlagt ger dessa olika underlag en viss bild av vad projektets olika intressenter uppfattar är orsaker till elevers frånvaro i årskurs 1-3. Att inte projektet kan redovisa några signifikanta statistiska skillnader mellan projekt- och kontrollskolor under den relativt begränsade projekttiden kan bero på flera orsaker som att: projektet inte kom igång i tid, personalomsättning, personalbrist skolors olika förutsättningar och rutiner, några få elever föll ut på grund av

ålder eller flytt, samt att en del prioriteringar gjordes vid ett par skolor av frågor som ansågs vara mer akuta än arbetet med skolfrånvaron. Flera intervjuade rektorer och elevhälsopersonal anser att orsakerna till att elever i årskurs 1-3 har hög frånvaro är flera som: sjukdomar i familjen, semestrar, familjeförhållanden, klass- och skolmiljön, samt även individuella svårigheter. De betonar att det är nödvändigt att olika personalgrupper och ledningen i skolan hjälps åt med problemen. Klasslärarna i enkäten anser att sjukdom och beviljad ledighet är de främsta orsakerna till frånvaro. IFO:s och BUP:s respondenter är relativt få i utvärderingen så några mer ingående slutsatser om dessa verksamheters uppfattningar är svårt att dra. Dock kan det konstateras att de betonar individuella och familjeorsaker i hög grad.

- **Att ta fram ett förslag till rutin vid låg skolnärvaro som kan användas i projektet.**

Detta delmål uppfylldes i projektets inledande fas av projektledningen i samarbete med representanter från berörda projektskolor. De ska finnas tillgängliga på projektets hemsida och är en modell för hur arbetet med frånvaro kan laggas upp.

- **Att undersöka anledningar till frånvaro hos elever med mer än 15 % frånvaro under tre månader genom att elevhälsopersonal intervjuar föräldrar och elev.**

Detta delmål planerade att genomföras i tremånadersintervaller under projekttiden, men alla skolor hade inte en fungerande hantering i frånvarosystemet vid projektstarten och uppgifterna har dessutom förts in i varierande grad av de ingående projektskolorna under projekttiden. Först i projektets sista skede fungerade alla projektskolors registrering tillfredsställande. Likaså varierar det i vilken omfattning som kompletterande uppgifter förts in i frånvarosystemet, men en viss bild av orsaker till skolfrånvaron framkommer genom de olika underlag som utvärderingen haft tillgång till. Det framkommer att det finns en viss samsyn mellan parterna, samtidigt finns det divergerande åsikter om vilka orsaker till skolfrånvaro som är de mest väsentliga.

- **Att elever med frånvaro över 15 % under tre månader har en SIP (Samordnad Individuell Plan) för ökad skolnärvaro efter godkännande av föräldrarna.**

Detta mål genomförs inte enligt projektplanen enbart ett fåtal (5) elever 8 % (av beräknat antal 63) vid projektskolorna har fått en SIP. Däremot har det skett en del andra insatser som pedagogisk utredning vid skolan, elevvårdsmöten med föräldrar, utredningar av elever vid BUP och utredning av hemsituationen och

samtalsstöd till vårdnadshavare via Dialogcentrum hos socialtjänsten. I vilken utsträckning detta hade skett oavsett projektet är förstås svårt att kunna fastställa utifrån befintligt underlag. Det framgår av utvärderingens underlag att en rad andra insatser förekommit vid vårdcentraler, sjukhus, med logoped, tandläkare med flera.

- **Att det i varje SIP finns samverkan mellan skola, IFO och BUP runt metoder för ökad skolnärvaro.**

I de få fall (fem) där det har upprättats en SIP har detta skett i samverkan i enlighet med Västra Götalands-regionens Västbusöverenskommelse och som en del av Västbusmötet med skola, IFO, BUP och vårdnadshavare.

- **Att utvärdering sker av alla planer enligt rutinerna för SIP samt med den webbaserade brukarenkät som finns för utvärdering av SIP.**

Enligt uppgifter från projektledarna har två av fem SIP:ar följts upp, en elev två gånger och en elev en gång. Totalt ingår det sex SIP:ar som rör tre elever i projektet (varav en inte har delgetts projektledning eller oss forskare).

Att inte projektet kan redovisa några signifikanta statistiska skillnader mellan projekt- och kontrollskolor under den begränsade projekttiden har flera orsaker som att projektet inte kom i gång i tid på alla skolor, personalomsättning, personal- och kompetensbrist, olika förutsättningar vid projektskolor, samt att andra prioriteringar gjordes av olika skäl vid vissa skolor. I projektplanen omnämns en riskfaktor att vårdnadshavare kunde flytta sina barn för att frånvaron uppmärksammades. Av materialet framgår det att flera elever bytt skola under projekttiden men det är inte möjligt att utifrån underlaget konstatera orsakerna.

Skolledningens, pedagogers och elevhälsopersonals olika uppfattningar om betydelsen av att undersöka hög frånvaro hos elever i årskurs 1-3, liksom vad de anser är orsaker har viss betydelse för måluppfyllelsen. Uppfattningarna är spridda men de klasslärare som besvarat enkäten anser att orsakerna till frånvaron främst finns i hemmet/hos vårdnadshavare, därefter individuella orsaker och i sist hand i skolan. När det gäller pedagogernas syn på vad som kan öka skolnärvaron sätts samarbetet med vårdnadshavare högst, följt av god trivsamt skolmiljö och individuella stödinsatser från skolan och allra sist externa insatser från BUP och IFO enligt studiens klasslärarenkät. Några respondenter kommentar att elever i årskurs 1-3 är för unga för den typen av externa insatser. Denna fråga kan naturligtvis diskuteras vidare.

Resultat från studien visar att den ökade uppmärksamheten på skolnärvarons betydelse i sig uppfattas ha haft en viss effekt för skolans ledning och anställda, samt även för berörda föräldrar. Skolplikten förtydligades för en del vårdnadshavare, likaså olika skäl för att vara hemma eller inte beroende på sjukdomens karaktär. Dessutom framhöll elevhälsan betydelsen av att informera om betydelsen av skolnärvaro när det gäller barns gemenskap, trivsel och socialisering. Enligt uppgifter från projektledningen maj 2018, har två elevers närvaro ökat vid en skola från 48 till 80 % för elev med två SIP:ar och för en elev med en SIP-uppföljning från 66 till 81 %. Vid en annan skola har en elevs närvaro ökat från 17 till 24 %. Två ytterligare Västbusmöten har skett vid en tredje projektskola men uppgifter saknas eftersom samtycke inte gavs. Uppgifterna indikerar att i de få fall det har skett Västbusmöten med SIP så tycks det fungera. Vid jämförelse av intervjuer med projektparterna vid projektstarten och i slutskedet kan konstateras att uppmärksammandet av elevers frånvaro har lett till en ökad kunskap om frånvaron i sig och därmed också betydelsen av att undersöka orsakerna grundligt. Så en viss attitydförändring har skett bland dem som varit mycket involverade i projektets genomförande. Däremot verkar detta inte ha skett bland de pedagoger som besvarat enkäten. Vikten av samvaro betonas likaså av de som varit aktiva i projektet, vilket inte alls motsvaras i lika hög grad när det gäller genomförandet. Det visade sig att vissa förutsättningarna fanns för samverkan som identifiering och intresse i projektets syfte, enligt Callon (1986). Dock var det svårare för projektledningen att hitta en balans mellan tydlig gemensam struktur (rutiner) och när det gällde att skapa ett lokalt handlingsutrymme vid skolorna. Likaså förekom det brister i koordinering och styrning av olika projektdelar, som handledning till elevhälsan vilket kan ha bidragit till det låga deltagande. Det visade sig vara svårt att mobilisera alla projektskolor och alla involverade organisationsnivåer (framförallt pedagoger) i projektgenomförandet. Orsaker var bland annat brister när det gällde parternas samsyn på frånvarons orsaker och lämpliga insatser, vilket även konstateras av Socialstyrelsen (2013). Samarbetet mellan projektledning och rektorer, elevhälsan tycks efterhand ha blivit relativt tätt och skett utifrån vad de fann var en rimlig lämplighetslogik (March & Olsen 1989).

Samverkan

Att skapa och utveckla en väl fungerande samverkan mellan skola, BUP och IFO med Västbus som grund för att höja skolnärvaron var en viktig del av projektets mål och ett av fyra steg i genomförandet enligt projektplanen 2016-01-26. Vissa förutsättningar för samverkan enligt Callon (1986) är identifiera problemet

och mobilisera och koordinera parterna. Flertalet intervjuade respondenter ansåg det viktigt och fördelaktigt att samverka utifrån projekt målet att undersöka skolfrånvaro och snabbt sätta in insatser. Frågan uppfattades vara en bra ingång till att samverka. Hinder för samverkan är många, enligt tidigare forskning, vilket bekräftas i denna utvärdering som att ha olika syn på problemet (frånvarorsaker). Bristande kunskaper om varandras verksamheter är ett annat som bekräftas även i denna studie. Vikten av att ha förtroende och lära känna varandra poängteras av flera respondenter, samtidigt framkom det i flera utsagor att detta brustit mellan projektparterna. Alla tre ingående parter upplevde att samarbetskontakter är personberoende, samt att det är viktigt att ha en tydlig ansvarsfördelning och nödvändigt att parternas företrädare har liknande beslutsmandat. Likaså ansåg flertalet intervjuade från projektskolorna att samarbetet med projektledningen efter starten blivit allt bättre. Inledningsvis uppfattade ett par skolors representanter att projektledningen varit lite för auktoritär med vad som skulle genomföras, men att dialogen och delaktigheten ökat efterhand. Skolans företrädare som rektor och elevhälsoteam ansåg att projektet fungerade relativt väl ute på skolorna när de väl kom igång. Dock innebar projektet en ökad arbetsbelastning för såväl elevhälsoteam, klasslärare och rektor. De klasslärare som besvarat enkäten var överlag kritiska till projektets upplägg och ansåg framförallt att det innebar merarbete, som dessutom uppfattades som onödigt av en del. Det kan även förekomma avgränsnings- och trovärdighetsproblem (Mörth & Sahlin Andersson 2006) kring samarbetet och om det anses legitimt, likaså kan det vara en otydlig ansvarsfördelning och även en viss konkurrens mellan olika intressenter. Parterna uppfattade att kunskaperna var bristande om varandras verksamheter och flera menade att andra borde utträtta mer än vad de gjorde. När det gäller samverkan betonar skolans företrädare främst kontakten och gott samarbete med elevernas vårdnadshavare. IFO och BUP underströk vikten av att elevers vårdnadshavare får stöd och verktyg för att kunna hantera barnet. Samtliga intervjuade uppfattade att samtalsstöd snabbt till föräldrar via socialförvaltningens Dialogcentrum var positivt, samt att det inte krävdes någon registrering vid socialförvaltningen. Flera av skolans respondenter uppfattade att kontakten med IFO och BUP var bristfällig, likaså att återkoppling saknades och att väntetiderna var alltför långa. BUP:s och IFO:s företrädare ansåg däremot att samverkan varierade mellan olika skolor. BUP uppfattade att skolor inte alltid gjorde egna pedagogiska utredningar först innan de begärde att BUP skulle göra en individutredning.

Representanter från BUP och IFO var positiva till att fortsätta samarbetet med tidiga insatser för att öka skolnärvaron efter projektet. Organisatoriska synpunk-

ter framfördes om att Västbusmöten skulle ha betydligt färre deltagare från de olika verksamheternas organisationer, med tanke på vårdnadshavarnas situation och att de lätt kunde uppfatta sig som anklagade i stället för att de var där för att få stöd. Det föreslogs även att personer med vana av nätverksarbete, som vid socialtjänsten, kunde kalla och även leda möten. Konstateras kan att tron på Västbusmötens andel av projektets insatser betydligt överskattades vid projektplaneringen.

Projekt och implementering

Redan när projektet planerades ingick det tankar om att sprida dokument och erfarenheter av arbetet med modellen skulle spridas i Borås och till andra skolor i regionen. Förutom denna utvärdering till Södra Älvsborgs Sjukhus, kommer projektledningen att även överlämna ett förslag till Borås Stad.

I enlighet med projektplanen 2016-01-26 har frånvarorutiner och intervjuguiden till elevhälsan först prövats vid projektskolorna. De och andra dokument skulle utgöra grunden för kunskapsspridningen. Under projekttiden har projektledningen kontinuerligt lagt ut dokument om rutiner och annat material som använts och även informerat om hur arbetet har fortskridit. De har även regelbundet informerat projektgruppen i Borås och en till två gånger per termin informerat VGR:s styrgrupper. Information har även skett muntligt vid möten med intresserade kommuner i Sjuhärad och andra intresserade. Ett halvtidsseminarium hölls den 11 maj 2017 vid Högskolan i Borås tillsammans med projektets följeforskare.

Planen är att först sprida metoden till övriga skolor i Borås stad och därefter enligt projektplanen till hela området för Närvårdssamverkan Sjuhärad där det ingår 129 skolor och 10 500 elever i åldrarna 7-9 år. Hur det ska genomföras och hur och var ansvarsfördelningen för detta ska beslutas framgår inte av projektplanen.

Idéer sprider sig ju inte själva och det räcker inte med att informera för att åstadkomma förändring och dessutom tar det mycket lång tid (Melke 2015). Forskning om implementering visar vikten av att skapa förutsättningar för att kunna implementera metoder och arbetssätt. Ett uppdrag behövs till exempel till ett implementeringsteam med kompetens och en tydlig organisationsstruktur för hur spridningen ska genomföras i respektive organisation, med ansvarsfördelning och tydliga mandat behövs. En plan för hur förankring och delaktighet ska ske på olika nivåer, inte minst till skolors pedagoger kan underlätta arbetet, eftersom de var mest tveksamma till projektets upplägg. Tydlig support behövs

av verksamheternas ledningar till de som fått i uppdrag att implementera den kunskap och de erfarenheter som uppnåtts. Hur en kontinuerlig uppföljning ska ske på olika organisationsnivåer är lika nödvändigt att planera. Det behöver även planeras flera utbildningstillfällen för de som ska involveras i implementeringen gärna med konkreta övningar kring t ex intervjuer med elever och vårdnadshavare och gärna även fortlöpande handledning till elevhälsopersonal. En del av studiens representanter i elevhälsan uttryckte uppskattning när det gällde handledning av socialtjänsten och hade även positiva erfarenheter av att lära känna företrädare för BUP och IFO. Samtidigt uttrycks det från alla ingående parter i projektet risker med att samverkan kan bli alltför personberoende. Att projektet har stött på en hel del hinder och svårigheter är viktiga erfarenheter som även de behöver spridas och vad de har inneburit när det gäller lärande, framtagandet av rutiner och arbetsformer som har fungerat mer eller mindre tillfredställande.

Efter projektet

Slutsatser utifrån studiens resultat visar att respondenter i involverade projektskolor anser det betydelsefullt att uppmärksamma frånvaro mer systematiskt och de planerar att fortsätta att arbeta med att uppmärksamma hög skolfrånvaro för de lägre åldrars årskurs 1 -3. Flertalet projektskolor planerar att även involvera högre årskurser i detta arbetssätt, framförallt årskurs 4 till 6. Flera skolors respondenter anser att 15 % är lite för lågt att det snarare rör sig om 20 % frånvaro och att de vill uppmärksamma och följa upp frånvaro vid tidpunkter de själva väljer i stället för att använda projektets tremånadersintervaller. Respondentsvaren varierade när det gällde hur ofta uppföljning skulle ske; från några gånger i terminen till några gånger läsårsvis till att när pedagogen såg ansåg lämpligt. Det framkom även synpunkter om att elevers frånvaro hellre ska uppmärksammas och följas upp vid skolans olika ordinarie mötestillfällen och tillsammans med olika andra frågor som rör eleverna. Det framfördes olika uppfattningar angående vem som skulle ta kontakt med elevers vårdnadshavare och genomföra samtal om tänkbara orsaker för att via eventuella insatser kunna öka skolnärvaro. Rektorer och även elevhälsopersonal betonade att detta behöver ske tillsammans av lärare, elevhälsan och skolledningen. Några av skolans respondenter uppfattade att elever i årskurs 1-3 ofta var för unga för insatser av BUP och IFO. Medan andra parter betonade vikten av att noggrant utreda frånvaroorsaker först på skolan och därefter av BUP och IFO. Uppfattningarna tycks gå isär en del och flera frågeställningar behöver därför diskuteras i det fortsatta arbetet.

Diskussion och reflektion

Det finns många intressanta frågeställningar när det gäller såväl orsaker till som insatser för att kunna öka elevers närvaro. En sådan är skolan som arbetsmiljö för såväl elever, lärare och skolledning. I en studie om skolan som arbetsmiljö av Jönsson (1990) beskrivs visserligen betydligt äldre elevers drömskola så här: *naturlig och vänskaplig kontakt mellan elever och lärare, mindre klasser, lugnare undervisningstakt, trevligare arbetslokaler, större valfrihet när det gäller upplägg av undervisning och aktiviteter och mer sysselsättning på lediga stunder.* Även yngre elever med vårdnadshavare som omfattas av denna studie påtalar otrivsel och otrygghet i lokaler med korridorer och wc, hög ljudnivå, dåligt bemötande av klasskamrater med flera. Elevernas vårdnadshavare önskar generellt mer stöd och individuell hjälp av skolan. Skolornas förutsättningar och resurser varierar när det gäller områden som rekrytering och personalomsättning, resurser och arbets-situation vilket får konsekvenser när det gäller genomförande, prioriteringar och målpuppfyllelse.

Av utvärderingen framgår det skolans anställdas förutsättningar och arbetsmiljö kan behöva förbättras när det gäller resurser framförallt för elevhälsoteam och även klasslärare. Brister i bemanning förekom när det gällde olika kompetenser för att kunna genomföra frånvaroarbetet med att intervjua elever och vårdnadshavare och även när det gäller att noggrant utreda och analysera orsaker och lämpliga insatser. Det ofta försummade förebyggande arbetet vid skolor (Skolin-spektionen 2018 och SOU 2016:94) behöver säkerställas för att kunna öka skolnärvaron på längre sikt.

Likaså framgår det i utvärderingen, att det finns ett visst samband mellan beviljad ledighet och sjukdom. Sambandet och dess orsaker kan vara intressanta att undersöka närmare. Det framgår även att en del frånvaroorsaker inte har registrerats och att det fanns mer ströfrånvaro än förväntat. Dessa och liknande frågor skulle kunna studeras och analyseras närmare för att kunna sätta in rätt insatser och öka närvaron. Flera av studiens respondenter betonade att hög frånvaro leder till lägre social gemenskap, vilket kan försvåra för elever att komma tillbaka. Studiens olika kategorier av respondenter är överens om vikten av att ha god kontakt med elevers vårdnadshavare och ge dem och eleverna det stöd de behöver, för att kunna stötta barnens skolgång. I detta sammanhang kan det vara värdefullt att se över former för kontakt och bemötande när det gäller, när och hur klass-

lärare kontaktar föräldrar och även när det gäller hur intervjuer med elever och vårdnadshavare genomförs så att de blir ömsesidiga respektfulla samtal och inte uppfattas som ”förhör”. Detsamma gäller att utveckla samtalen med elever så de anpassas till olika åldrar. Det framkom inte så mycket ur de korta samtalen med elever i årskurs 1-3 så intervjufrågor och former kan behöva ses över. Likaså skulle kompetensinsatser med övningar kunna höja kvalitén och därmed öka användbarheten.

En ytterligare aktuell och komplicerad fråga är den kring samverkan mellan olika professioner och inom och mellan olika verksamheter. Av denna studie och andra som Mörth & Sahlin Andersson (2006) och Danermark (2000 och 2012) framgår det att det finns en del problem med samsyn, kunskap om andra verksamheters förutsättningar och möjligheter och vem som har ansvar för vad. Samtidigt betonar flera företrädare betydelsen av att lära känna varandra i arbetet med att tillsammans göra det bästa och dela med sig av sina olika kunskaper och resurser för de aktuella yngre barnens bästa och att det underlättas betydligt vid en mer kontinuerlig upparbetad kontakt. En annan viktig fråga är att projektparterna har samsyn kring vikten av ett gott samarbete med barnens vårdnadshavare. I detta sammanhang kan det underlätta att utveckla välfungerande nätverk och skapa konstruktiva arbetsformer för alla involverade som elevers vårdnadshavare. De informanter från skolan som har deltagit i denna typ av möten och även handledning är överlag positiva. Enligt respondentuppgifter har även föräldrar positiva till samtalsstöd.

Projektet har varit koncentrerat på att undersöka elever med oroande frånvaro och ge dem relevanta insatser. Betydelsen av förebyggande insatser framgår av bland annat SOU 2016:94 och Håkansson & Sundberg (2012) och att elevhälso-team behöver ha mer resurser till detta arbete. På längre sikt skulle ett förebyggande arbete med t ex god skol- och lärmiljö och individuellt stöd kanske kunna ge större effekter än att enbart arbeta med de elever som identifierats ha oroande frånvaro.

Slutligen kan fråga ställas om arbetet med att öka skolnärvaron hellre ska bedrivas inom ordinarie verksamhet än i projektform. Erfarenheter finns från projektet bland annat i form av rutiner och arbetsformer som kan vidareutvecklas utifrån gällande lokala förutsättningar. Oavsett organisationsform så krävs det motivation och förankring på alla nivåer, tydligt ledningsstöd och inte minst resurstilldelning för genomförandet inom skolan.

Referenser

Administrationssamhället (2014). Studentlitteratur.

Abrahamsson, A. & Agevall, L. (2009) *Välfärdsstatens projektifiering – kortsiktiga lösningar av långsiktiga problem*. Kommunal ekonomi och politik, 13(4): 35-60.

Arbete för en ökad skolnärvaro i Göteborgs stad. En studie i identifierade framgångsfaktorer. www.goteborg.se/jamlikt.

Att motverka skolmisslyckanden. Konsten att kunna ha två tankar i huvudet samtidigt. (2016). Västra Götalandsregionen. Rapport 2016:9.

Bodén, L. (2016). *Present absences. Exploring the posthumanist entanglements of school absenteeism*.

Breda, M. J. V. (2014). Truants' perceptions of family factors as causes of school truancy and non-attendance. *Journal of Psychology*, 5(1), 47-53.

Bunar, N. (2015). *Elevsammansättning, klyftor och likvärdighet i skolan. Underlagsrapport till Kommissionen för ett socialt hållbart Stockholm*. Stockholm: Stockholms stad.

Chen, C. C., Culhane, D. P., Metraux, S., Park, J. M., & Venable, J. C. (2016). The heterogeneity of truancy among urban middle school students: A latent class growth analysis. *Journal of Child and Family Studies*, 25(4), 1066-1075.

Cox, T. (2000). Introduction. I Cox, T. (Ed.), *Combating educational disadvantage: Meeting the needs of vulnerable children* (s. 43-48). Psychology Press.

Egger, H. L., Costello, J. E., & Angold, A. (2003). School refusal and psychiatric disorders: A community study. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 42(7), 797-807.

Eriksson B. G. & Karlsson, P-Å. (2008) *Att utvärdera välfärdsarbete*. Stockholm: Gothia förlag.

Feldman, M. A., Ojanen, T., Gesten, E. L., Smith-Schrandt, H., Brannick, M., Totura, C. M. & Brown, K. (2014). *The effects of middle school bullying and victimization on adjustment through high school: Growth modeling of achievement, school attendance, and disciplinary trajectories*. *Psychology in the Schools*, 51(10), 1046-1062.

Flygare, K. & Johansson, B. (2016) *Rapport Friends och friendsprogrammet. En programteoretisk analys av utbildningsprogrammets bakgrund, framväxt och uppbyggnad* Örebro Universitet (Working Papers and Reports 8).

Folkhälsomyndigheten (2015). *Implementering med kvalitet.* (Meyers, D., Durlak, J. & Wandersman, A., (2012a) The quality implementation framework: A synthesis of critical steps in the implementation process. *Am J Community Psychol* Östersund: Folkhälsomyndigheten.

Forssell, R, Fred, Mats. Hall, P. (2013) *Projekt som det politiska samverkanskravets uppsamlingsplatser: en studie av Malmö stads projektverksamheter. Scandinavian Journal of Public Administration (SJPA);2, 37-59, School of Public Administration, University of Gothenburg, ISSN 2001-7405, URL [länk], (application/pdf)*

Forssell, R, Fred, Mats. Hall, P. (2011) *Effekter av politikens projektifiering – förändring eller konservering? En studie av Malmö stads projektverksamheter.* Paper NOPSA:s arbetsgrupp Åbo Akademi, Vasa 9-12 augusti 2011.

Grosin, L. (2004) *Skolklimat, prestation och anpassning.* Stockholms universitet.

Gärden, C, (2006) *Problem och dilemman i förändringsarbetet i Folkbibliotek och vuxnas lärande. Förutsättningar, dilemman och möjligheter i utvecklingsprojekt.* Högskolan i Borås och Göteborgs Universitet: Valfrid nr 33.

Hattie, J. (2012) *Synligt lärande för lärande.* Stockholm: Natur & Kultur.

Håkansson, J. & Sundberg, D. (2012). *Utmärkt undervisning. Framgångsfaktorer i svensk och internationell belysning.* Natur och Kultur.

Johansson, B., Flygare, E. & Hellfeldt, K. (2017) *Godkänd eller icke godkänd? En studie om hur erfarenheter av mobbning, skolk och socialt umgänge inverkar på elevers skolprestationer.* Örebro, Sweden: Örebro Universitet (Working Papers and Reports 10).

Jönsson, A. (1990). *Skolk: En forskningsresumé.* Stockholm: Skolöverstyrelsen.

Kock, H. (2010) *Arbetsplatslärande – att leda och organisera kompetensutveckling.* Lund: Studentlitteratur.

Lagstiftning om samverkan kring barn och unga. (2015) Socialstyrelsen.

Lindberg, K. (2009) *Samverkan.* Malmö: Liber.

Lärande utvärdering genom forskning (2011). Redaktörer Svensson, L., Brulin, G., Jansson, S. & Sjöberg, K. Studentlitteratur.

Melke, A. (2015) *Västbus - hur funkar det? Rapport från en undersökning och ett förbättringsarbete om barn och unga i behov av sammansatt stöd.* FoU i Väst GR. Rapport 1:2015

OECD. *Equity and Quality in Education – Supporting Disadvantaged students and Schools.* (2012). OECD Publishing..

Reid, K. (2003). *Tackling truancy in schools: A practical manual for primary and secondary schools.* Routledge.

Regeringens proposition 2017/2018:182 *Samling för skolan*

Riktlinjer för sociala investeringsmedel. Västra Götalandsregionen.

Sahlin, I (1996) *Vad är ett projekt? i: Projektets paradoxer.* Red. Ingrid Sahlin. Lund: Studentlitteratur.

Sahlin-Andersson, K & Söderholm, A. (2002) *Beyond project*

Samling för skolan. U2018/00761/6. Lagrådsremiss. <http://www.regeringen.se/rattsdokument/lagratsremiss/2018/02/samling-for-skolan/>

Schwartz, A (2010) Att ”nollställa bakgrunder” för en effektiv skola. *Utbildning och Demokrati* 19.

Skolinspektionen (2014). *Kunskapsöversikt för studieavbrott i gymnasieskolan.* Dnr 400-2014:4245. Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2014). *Rätten till utbildning.*

Skolinspektionen (2015). *Elevehälsa Elevers behov och skolans insatser.* Stockholm: Skolinspektionen.

Skolinspektionen (2016). *Slutredovisning av uppdrag om slutrapportering om utveckling av funktionshinderpolitiken åren 2011-2016 för Skolverket, Skolinspektionen och Specialpedagogiska myndigheten.*

Skolkommissionen, S (2016). *Samling för skolan Nationella målsättningar och utvecklingsområden för kunskap och likvärdighet.* Delbetänkande av 2015 års skolkommission.

SAKNAD! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Betänkande av Att vända frånvaro till närvaro - en utredning om problematisk elevfrånvaro. (2016) Stockholm. SOU 2016:94.

Socialstyrelsen (2013). *Samverka för barns bästa – en vägledning om barns behov av insatser från flera aktörer.*

Strand, A.-S. (2013). *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: En intervju- och dokumentstudie* (Dissertation series no 43). Doktorsavhandling, Hälsohögskolan, Högskolan i Jönköping.

SOU 2010:79 *Pojkars och flickors psykiska hälsa i skolan: en kunskapsöversikt.*

Vedung, E. (2009). *Utvärdering i praktik och förvaltning.* 3:e uppl. Lund: Studentlitteratur.

Widmark, C. (2015). *Divergent concepts. Obstacles to collaboration in addressing the needs of children and adolescents.* Stockholm: Karolinska Institutet.

Vänersborgs kommun. *Vänersborgsmodellen* (2014).

Internt projektmaterial

Tidiga insatser för ökad skolnärvaro. Sammanställning av kartläggningsfasen

Tidiga insatser för ökad skolnärvaro; sammanställning av intervjuer kring frånvarohantering och samverkan

Bilagor

Bilaga 1: Information till vårdnadshavare om deltagande i forskningsstudien inom projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro”

Bilaga 2: Samtyckesformulär angående deltagande i forskningsstudien inom projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro”

Bilaga 3: Intervjuguide elevhälsa, rektorer, BUP, IFO-företrädare

Bilaga 4: Enkät lärare

Bilaga 1

Information till vårdnadshavare om deltagande i forskningsstudien inom projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro”

Bakgrund och syfte

Elever med hög närvaro i skolan har bättre förutsättningar att klara grundskolan med godkända betyg och därmed bli behöriga till fortsatta studier. Därför är det viktigt att skolan tidigt uppmärksammar oroande frånvaro och på olika sätt hjälper barn som behöver det. På denna skola bedrivs till och med 2018-05-31 projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro” för att pröva nya vägar att öka skolnärvaron för elever redan i årskurs 1-3. I detta projekt kan skolan, socialtjänsten och vården samarbeta med vårdnadshavarna i ett tidigt skede för att tillsammans finna lösningar för att varje barn ska lyckas i skolan!

Via skolans digitala frånvarosystem, Dexter, följer projektet ”Tidiga insatser för att öka skolnärvaron” varje månad elever i årskurs 1-3 på sex projektskolor (Asklandaskolan, Fjärdingskolan till och med 2018-01-31, Hestra Midgårdskolan, Sjöboskolan, Trandaredsskolan och Viskaforsskolan) och tre kontrollskolor (Dalatorpskolan, Engelbrektskolan och Myråsskolan), till och med 2018-05-31. Ditt barn har nu haft en frånvaro över 15 % under en tremånadsperiod. Elevhälsans personal har därför bjudit in dig/er som vårdnadshavare och ditt/ert barn till ett samtal för att försöka förstå bakgrunden till frånvaron och därmed hitta sätt att kunna öka närvaron.

Förfrågan om deltagande i forskningsstudien

Denna förfrågan gäller ditt medgivande till att forskare får del av det material projektet tillsammans med dig/er tar fram om orsakerna till ditt barns frånvaro och de insatser ni inom projektets ram kommer fram till att pröva för att ditt/ert barns skolnärvaro skall öka. Informationen används av forskarna för att kunna

studera hur olika insatser fungerar i förhållande till att öka skolnärvaron. För att forskning ska kunna genomföras behöver vi ditt medgivande som vårdnadshavare. Vid gemensam vårdnad ska båda vårdnadshavarna underteckna bifogat medgivande.

Hur forskningsstudien går till

Förutsatt att medgivande ges kommer studiens forskare att ta del av skriftlig dokumentation från samtal och möten (med elevhälsopersonal) som rör orsaksbakgrund till elevers frånvaro i årskurs 1-3 på projektskolorna samt de beslut om insatser som kan bli resultatet av eventuellt samverkansmöte där det kan bli insatser från andra aktörer såsom socialtjänst och vården (Västbusmöten). Ditt och ditt barns medverkan i forskningsstudien pågår som längst till 2018-03-31. Forskningsstudien omfattar följeforskning och utvärdering och pågår parallellt med projektet från vårterminen 2016 till 2018-03-31. Förutsatt att ni som vårdnadshavare väljer att delta i forskningsstudien kommer intervjuutillfället med elevhälsan att spelas in (om ni samtycker till det) och forskare att ta del av skriftlig dokumentation från möten och samtal.

Risker och fördelar

Avsikten är att forskningen på sikt ska bidra till ökade kunskaper om verkningfulla insatser för att öka skolnärvaron. Ju fler som vill ge sitt samtycke till att forskarna tar del av dokumentationen kring insatserna, desto bättre och säkrare blir studiens resultat.

Hantering av data och sekretess

Dina svar och dina resultat kommer att behandlas så att inte obehöriga kan ta del av dem. All dokumentation anonymiseras och hanteras under sekretess så att inte obehöriga kan ta del av den. En avkodningslista upprättas som inga obehöriga kommer att ha tillgång till. Dokumentationen och avkodningslistan förvaras säkert och inlåst i separata dokumentarkiv på Högskolan i Borås under 10 år. Ansvarig för att hantering sker enligt personuppgiftslagen (PUL) är Åsa Dryselius vid Högskolan i Borås (033-435 4137; asa.dryselius@hb.se).

Information om studiens resultat

Studiens resultat kommer att presenteras i en rapport som kommer att finnas tillgänglig på FoU Sjuhärad Vårds (FoUS) webbsida (www.fous.se) i maj 2018. En rapport med kunskaper och erfarenheter kommer att författas och överlämnas till Västra götalandregionen som finansierar projektet samt spridas till liknande verksamheter.

Frivillighet

Deltagandet i forskningsprojektet är frivilligt och ni kan som deltagare när som helst och utan förklaring avbryta deltagandet. Ni kan i så fall kontakta FoU Sjuhärad Vårds verksamhetschef Margareta Lundberg Rodin, margareta.lundberg_rodin@hb.se. 033-435 44 13.

För mer information

Du kan vid eventuella frågor gärna kontakta oss som är ansvariga för studien och projektet.

Ansvariga för studiens vetenskapliga del är:

Vetenskaplig ledare FoUS	Verksamhetschef FoUS
Göran Jutengren	Margareta Lundberg Rodin
goran.jutengren@hb.se	margareta.lundberg_rodin@hb.se
033-435 4767	033-435 44 13

Ansvariga för projektets genomförande är projektledarna:

Marie Nilsson	Britt-Marie Freij
marie2.nilsson@boras.se	britt-marie.freij@boras.se
033-35 37 57	0700-82 53 58

Bilaga 2

Samtyckesformulär angående deltagande i forskningsstudien inom projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro”

Jag har tagit del av bifogat skriftlig information om att delta i forskningsstudiens intervju och om att studiens forskare får ta del av studiens information inom projektet ”Tidiga insatser för ökad skolnärvaro”. Jag har även haft möjlighet att ställa frågor och fått svar angående mitt deltagande. Jag är medveten om att mitt deltagande i studien är fullt frivilligt och att jag när som helst och utan förklaring kan avbryta deltagandet i forskningsstudien och att all dokumentation som rör mitt deltagande då avlägsnas ur forskningsstudiens underlag.

Borås den / -

Namnsteckning

Namnförtydligande (texta gärna)

Arbetsplats

Bilaga 3

Intervjuguide elevhälsa, rektorer, BUP, IFO-företrädare

Ålder:

Funktion i verksamheten:

Roll i projekten:

Allmän del

1. Vad tror du är orsaker till att en del barn har hög frånvaro i skolan?
2. Vad anser du behövs för att skolnärvaron ska kunna öka?
3. Hur uppfattar du att skolor (ledning, lärare, skolvårdsteam) och/eller andra verksamheter ser på och arbetar med detta problem?

Projektet

4. Hur uppfattar du projektets mål/syfte?
5. Vad anser du om projektets organisering och upplägg?
6. Hur har projektet motiverats och förankrats i verksamheten?
7. Hur uppfattar du att projektets genomförande har fungerat?
8. Hur har information och kontakter fungerat under projektet?
9. Hur har registrering av frånvaro fungerat?
10. Hur har kontakter/samarbetet fungerat med föräldrarna?

Om du har intervjuat barn/föräldrar hur har det fungerat?

11. Hur har samarbetet fungerat internt (på din arbetsplats) kring projektet?
12. Hur har samarbetet fungerat med andra externa samarbetsparter?
13. Vad uppfattar du har uppnåtts via projektet?
14. Hur anser du att ska arbetet ska gå till när projektet har avslutats?

Bilaga 4

Enkät till klasslärare

HÖGSKOLAN
I BORÅS

Lärare vid projektskolor

Tidiga insatser för att öka skolnärvaron

I Borås Stad har projektet "Tidiga insatser för att öka skolnärvaron" för årskurs 1-3 pågått i några år. Västra Götaland har beviljat medel till detta projekt som benämns social investering. Sex projektskolor valdes ut och tre kontrollskolor. Projektplanen innebär att först undersöka orsakerna till hög frånvaro och därefter finna lämpliga insatser för att minska frånvaron. Projektet är i sitt sluskede och ska nu utvärderas. En del i det arbetet är att ni berörda lärare vid projektskolorna lämnar era synpunkter via denna webbenkät.

Undertecknad ber er därför att besvara enkäten senast 28 februari.

mvh

Margareta Lundberg Rodin

margareta.lundberg_rodin@hb.se

Högskolan i Borås

073 23 059 04

<https://sunet.artologik.net/hb/preview/393/?mobile-view=0&preview-token.0d39dce...>

1. Alder:

2. Kön:

- man
 kvinna
 icke binär

3. Vilken skola arbetar du på?

4. Vad anser du det beror det på att barn har hög frånvaro i skolan? Markera nedanstående svarsalternativ 1-4

	1 Mycket ovanligt	2 Ganska ovanligt	3 Ganska vanligt	4 Mycket vanligt
Individuella	☐	☐	☐	☐
Hemmet/familjen	☐	☐	☐	☐
Skolan	☐	☐	☐	☐
Övrigt	☐	☐	☐	☐

Kommentar

5. Hur stor betydelse bedömer du att nedanstående faktorer har för att skolnärvaron ska öka?

	1 Mycket liten betydelse	2 Liten betydelse	3 Ganska liten betydelse	4 Ganska stor	5 Stor betydelse	6 Mycket stor betydelse
Fungerande frånvaroregistrering	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Kontakt/samarbete med föräldrar/hemmet	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Individuella stödinsatser i skolan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Individuella stödinsatser av BUP, soc etc	☐	☐	☐	☐	☐	☐
God trivsam arbetsmiljö	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Andra insatser	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Kommentar

6. Projektets mål och syfte är att ta reda på orsaker till yngre barns skolfrånvaro och finna rätt insatser för att öka närvaron. Vad anser du om målen?

	1 Instämmer inte alls	2 Instämmer delvis	3 Instämmer i stort sätt	4 Instämmer helt
Ängslaget och realistiskt	☐	☐	☐	☐
För hög ambitionsnivå utifrån givna förutsättningar	☐	☐	☐	☐
Andra frågor har högre prioritet	☐	☐	☐	☐
Övrigt	☐	☐	☐	☐

Kommentar

7. Vad anser du om projektets organisering och upplägg?

	Instämmer inte alls	Instämmer delvis	Instämmer i stort sätt	Instämmer helt
Välorganiserat och välplanerat	☐	☐	☐	☐
Ont om tid att genomföra lokalt	☐	☐	☐	☐
Bristfälliga resurser	☐	☐	☐	☐
Otillräcklig information och dialog	☐	☐	☐	☐
Bristande motivering och förankring	☐	☐	☐	☐
Bristande delaktighet	☐	☐	☐	☐

Kommentar

8. Hur har nedanstående delar av projektets genomförande fungerat?

	Mycket bristfälligt	Ganska bristfälligt	Ganska väl	Mycket väl
Registreringen av elevers närvaro/frånvaro	☐	☐	☐	☐
Att finna fungerande insatser	☐	☐	☐	☐
Samarbetet med föräldrar	☐	☐	☐	☐
Uppmärksamma orsaker till elevers frånvaro	☐	☐	☐	☐
Samarbetet internt på arbetsplatsen	☐	☐	☐	☐
Samarbetet med externa som BUP, socialtjänst m flera	☐	☐	☐	☐

Kommentar

9. Vad uppfattar du har uppnåtts genom projektet?

10. Hur anser du att arbetet med skolnärvaro ska bedrivas när projektet har avslutats?

"Tidiga insatser för ökad skolnärvaro" är ett treårigt socialt investeringsprojekt i Borås stad som beviljats medel av Västra Götalandsregionen. Syftet med projektet var att undersöka orsaker till hög skolfrånvaro (minst 15 %) hos elever i årskurs 1-3 och ta fram lämpliga insatser för att öka skolnärvaron. Ett ytterligare syfte var att öka samarbetet mellan skola, IFO (individ och familjeomsorg) och BUP (barn- och ungdomspsykiatri). Sex projektskolor och tre kontrollskolor valdes ut utifrån några kriterier för att få stor variation.

Två projektledare och en kommunikatör anställdes. Närvårdssamverkan Södra Älvsborg var projektägare. Forskare vid FoU Sjuhärad Vålfärd fick uppdraget att följeforska och utvärdera projektet. Metoderna är både kvalitativa och kvantitativa som intervjuer, enkät och statistisk analys. De teoretiska utgångspunkterna var främst styrnings- och projektlogiker. Projektet har pågått från hösten 2016 till och med våren 2018.

Utvärderingens resultat visar att skolfrånvaron för åldersgruppen har systematiskt uppmärksammas och parterna är överens om att skolfrånvaron ska fortsätta att uppmärksammas och undersökas för dessa och även för andra årskurser. Den digitala frånvaroregistreringen och kom efter hand i gång vid alla sex kontrollskolor. Likaså har klasslärarna kontrollerat och registrerat elevernas frånvaro. Däremot varierar det mellan projektskolorna i vilken utsträckning som berörda elever och vårdnadshavare har intervjuats av elevhälsan om den höga skolfrånvaron. Det kvantitativa målet att öka skolnärvaron hos projektskolorna jämfört kontrollskolorna har inte uppfyllts. Orsakerna är flera som att arbetet med att registrera undersöka frånvaron inte kom igång, bemanningsproblem, andra frågor prioriterades som förelägganden med vite från skolinspektionen. Inte håller samarbetsmålet att genomföra Västbusmöten uppfylldes enbart med 8%. Parterna hade också delvis olika syn på skolfrånvarons orsaker och om vilka insatser respektive part skulle genomföra.

Besöksadress: Högskolan i Borås, Allégatan 1

Postadress: Högskolan i Borås, FoU Sjuhärad Vålfärd, 501 90 Borås

Telefon: 033-435 40 00 **E-post:** fous@hb.se **Webb:** www.fous.se